คำว่า

"จิตวิญญาณ"

ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ

มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยอย่างไร?

- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
- พระศรีปริยัติโมลี
- ศ.ดร.ระวี ภาวิไล
- นพ.สมพนธ์ บุณยคุปต์
- อ.ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์
- รศ.พญ.จิรพรรณ มัธยมจันทร์
- นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล
- บุญญปัญญา

สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สมาคมศิษย์เก่ามหามกุฏราชวิทยาลัย
เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

คำว่า "จิตวิญญาณ"
ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ
มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร?

ISBN: 974-7892-32-4
พิมพ์ครั้งที่ ๔ : กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖
จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ดำเนินการพิมพ์
โดย

เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
วัดมัชฌันติการาม
ถนนวงศ์สว่าง ซอยวงศ์สว่าง ๑๑ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ ๑๐๘๐๐

พิมพ์ที่
บริษัท พิมพ์สวย จำกัด โทร. ๐๒-๖๒๘-๒๒๒๔-๕

หนังสือเล่มนี้พิมพ์แจกในการอภิปราย เรื่อง
คำว่า "จิตวิญญาณ" ใน ร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ
มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร?
ณ ห้องฉัตรทอง หอประชุมสโมสรกองทัพบก
เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๕

คำนำ

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศกำลังมีปัญหาจากหลายๆด้าน มีทั้งปัญหาจากภายในและภายนอก ปัญหาเรื่องการปลอมปน บิดเบือน และเสริมแต่งศัพท์หรือภาษาทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ เป็นปัญหาใหญ่อีกด้านหนึ่งในการบั่นทอนและทำลายพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาของชาวพุทธแทนพระองค์ การทำให้พระธรรมวินัยผิดเพี้ยนแปรสภาพไปจากเดิม ด้วยการให้ความหมายแก่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ เป็นเหตุก่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนาผิดไปจากเดิม จึงเป็นการทำลายพระธรรมวินัย ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาโดยตรง ชาวพุทธจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจวิธีการทำลายพระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง และหาหนทางช่วยกันปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาต่อไป

สำนักปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ใช้ชื่อย่อว่า **สปรส.** และ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ใช้ชื่อย่อว่า **สวรส.** ทั้ง ๒ หน่วยงานเป็นหน่วยงานอิสระตั้งอยู่ในกระทรวงสาธารณสุข โดยมีแพทย์จำนวนหนึ่งเป็นผู้บริหารและรับผิดชอบในการเสนอร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ..... โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรา ๓ ในพรบ.ฉบับนี้ ในวรรคแรกมีเนื้อหาดังนี้ **"สุขภาพ หมายความว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม ทางจิตวิญญาณ ....."**

การใช้คำว่า **"จิตวิญญาณ"** เป็นศัพท์ที่ไม่มีในพระพุทธศาสนา แต่เป็นการนำเอารากศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ๒ คำ คือคำว่า **"จิต"** และ **"วิญญาณ"** มาผสมกันทำให้เกิดความหมายใหม่ มีการให้ความหมายคำว่า "จิตวิญญาณ" ว่าเป็นสิ่งที่สูงกว่า "จิต" ในทางพระพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่เข้าถึง **"พระผู้เป็นเจ้า"** เมื่อเป็นเช่นนี้ การใช้ศัพท์คำว่า "จิตวิญญาณ" จึงเท่ากับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จึงมีคำถามว่า การที่สปรส.นำคำว่า "จิตวิญญาณ" บรรจุลงในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาตินี้ มีเจตนาแอบแฝงที่จะนำเอา "พระผู้เป็นเจ้า" ในศาสนาอื่นเข้ามาบรรจุในกฎหมายไทยหรือไม่

ปวงพุทธบริษัทจึงได้เสนอให้ สปรส. โปรดเห็นแก่ประชาชนส่วนใหญ่ถึงร้อยละ ๙๕ ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดย**ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ในกรณีที่มีความประสงค์จะหาคำแทนคำนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอให้ใช้คำว่า "ปัญญา" แทน** ซึ่งบัดนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแล้ว โดย สปรส. ได้ยอมรับฟังความเห็นของชาวพุทธ และมอบให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาหาคำที่เหมาะสมมาแทน "จิตวิญญาณ"

ปวงชาวพุทธจึงขอแสดงความขอบคุณ สปรส. และจะได้ติดตามการดำเนินการดังกล่าวอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนจนกว่าจะแก้ไขเรียบร้อยประกาศเป็นกฎหมายในที่สุด

เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

สารบัญ

คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร?

๑. ลำดับเหตุการณ์ การคัดค้าน การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ *หน้า ๕*

๒. มูลนิธิพุทธธรรม องค์กรชาวพุทธ และผู้เข้าร่วมสัมมนา ยื่นจดหมายถึงสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) *หน้า ๑๐*

๓. จดหมายจากพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) *หน้า ๑๔*
ตอบ นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล เรื่อง "จิตวิญญาณ"

๓. จิตวิญญาณ แบบแม่มด แบบฮิปปี้ หรือแบบฤาษี จะเอาแบบไหน คิดกันให้ดี โดย พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) *หน้า ๒๘*

๔. "จิตวิญญาณ" แก้ปัญหาสุขภาพจิตไม่ได้ พระธรรมเท่านั้น เป็นตัวแก้สุขภาพจิตโดยตรง โดย พระศรีปริยัติโมลี *หน้า ๔๓*

๕. จิตวิญญาณ โดย: ศ.ดร.ระวี ภาวิไล *หน้า ๕๒*

๖. จดหมาย นพ.สมพนธ์ บุณยคุปต์ ถึงสปรส. คัดค้านการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ *หน้า ๖๒*

๗. คำว่า "จิตวิญญาณ" ทำลายสาระสำคัญในคำสอนพระพุทธเจ้า โดย อ.ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ *หน้า ๖๕*

๘. "จิตวิญญาณ" ผลกระทบต่อภาษาไทยและพระพุทธศาสนา โดย: รศ.พญ.จิรพรรณ มัธยมจันทร์ *หน้า ๗๓*

๙. พิจารณ์ "สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และจิตวิญญาณ" รุ่มรวยอักขระ สาระสับสน
คำวิพากษ์ "(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ"
โดย: นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล *หน้า ๗๙*

๑๐. บทความ คำว่า "จิตวิญญาณ" ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ คือการนำ "พระผู้เป็นเจ้า" ของศาสนาอื่น บัญญัติลงในกฎหมายไทย
โดย: บุญญปัญญา *หน้า ๘๗*

ลำดับเหตุการณ์ การคัดค้าน การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ๒๕๔๔-๒๕๔๕

ครั้งที่ ๑.วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๔

กลุ่มศึกษาพระพุทธศาสนา

- ส่ง "ข้อพิจารณ์(ร่าง)กรอบความคิดฯ" ไม่เห็นด้วยกับคำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ไปยังสปรส. และตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔
- เสนอให้สปรส.เชิญผู้รู้ทางปริยัติธรรมไปร่วมเป็นวิทยากรในงานสัมมนา "สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิตวิญญาณ" ของ สปรส.

ผล ไม่ได้รับความสนใจ

ไม่มีเชิญผู้รู้ทางปริยัติธรรมไปร่วมอภิปรายในงานสัมมนาฯ ของสปรส.

ครั้งที่ ๒.วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๔

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงสาราณียธรรมถึง น.พ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล ทักท้วงเรื่องการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" และมีการนำสาราณียธรรมของท่านส่งมอบถึงผู้อำนวยการสปรส. ซึ่งท่านได้เสนอให้ใช้คำว่า "ปัญญา" แทนที่คำว่า "จิตวิญญาณ"

ผล ไม่มีทีท่ารับฟัง

- จัดตลาดนัดสุขภาพ ๑-๕ กันยายน เผยแพร่ความคิดเรื่อง "จิตวิญญาณ" แต่ฝ่ายเดียวโดยไม่เชิญผู้ที่ไม่เห็นด้วยเข้าร่วม

ครั้งที่ ๓.วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๔

- น.พ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล เสนอให้สปรส.พิมพ์หนังสือรวบรวมความคิดเห็นของทั้ง ๒ ด้าน เผยแพร่กระตุ้นการวิพากษ์ วิจารณ์ และการจัดประชุมหาข้อยุติ

ผล ไม่มีการตอบสนองข้อเสนอ

- สปรส.พิมพ์หนังสือ "สุขภาวะทางสังคมและจิตวิญญาณ" จำนวน ๒๕.๐๐๐ เล่ม
- สปรส.จัดรายการโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่สนับสนุนการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ด้านเดียว
- วันที่ ๒๗ มกราคม และ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ผู้ร่วมแนวความคิดสปรส. ซื้อเนื้อที่สำหรับ ตีพิมพ์บทความ "จิตวิญญาณกับปัญหาสุขภาพในโลกศตวรรษใหม่" ในหนังสือพิมพ์รายวัน อธิบายชัดเจนให้มีความเชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตน ในพระผู้เป็นเจ้า

ครั้งที่ ๔.วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

- สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย (๒๘ องค์กร) มีหนังสือทักท้วงคัดค้านการใช้คำ "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ. สุขภาพแห่งชาติ ยื่นต่อผู้อำนวยการสปรส.

ผล มีจดหมายตอบจากสปรส.ว่าจะยังคงยืนยันใช้คำว่า"จิตวิญญาณ"ต่อไป

ครั้งที่ ๕.วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

- มีบทสัมภาษณ์ของ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ลงในมติชนสุดสัปดาห์ ทักท้วงการใช้คำ "จิตวิญญาณ" ของสปรส.

ผล ไม่ได้รับการตอบสนองจากสปรส.

- สปรส.ยืนยันความคิดเห็นตีพิมพ์ในบทความ "เปิดหน้าต่างความคิด 'สุขภาพทางจิตวิญญาณ'" ว่า มิติทางจิตวิญญาณเป็นความก้าวหน้าของสังคมไทย และมีแต่คนสนับสนุนฝ่ายตน และ "ลำพังพุทธิปัญญาอย่างเดียว ไม่ช่วยให้คน

พ้นทุกข์ได้ อาจทำให้จ่อมจมอยู่ในทุกข์ด้วยซ้ำไป”

ครั้งที่ ๖.วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕ และ วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๕

- วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕ สถาบันแพทย์แผนไทย และองค์กรพระพุทธศาสนา จัดการสัมมนา “การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ” รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข สุดารัตน์ เกยุราพันธ์ รับรู้ปัญหาเรื่องคำว่า “จิตวิญญาณ” ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ และผู้ร่วมเสวนาลงมติเอกฉันท์ คัดค้านการใช้คำ “จิตวิญญาณ ตามความหมายของสปรส.”
- วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๕ องค์กรชาวพุทธ ๒๕ องค์กรนำเสนอหนังสือคัดค้านการใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ และเหตุผลประกอบจากการสัมมนาข้างต้น ให้แก่ (๑) รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข (๒) ผู้อำนวยการ สปรส. (๓) ผู้อำนวยการ สวรส.

ผล ไม่มีการตอบสนองกลับจากสปรส.

ครั้งที่ ๗. วันที่ ๕-๙ สิงหาคม ๒๕๔๕

- สวรส. และ สปรส. จัดประชุมใหญ่เพื่อทำประชาพิจารณ์เกี่ยวกับพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ที่ศูนย์ประชุมไบเทค บางนา มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ ๓,๐๐๐ คน

วันที่ ๕-๗ สิงหาคม ๒๕๔๕

- สวรส. จัดการประชุม “ร่วมสร้างสุขภาพสังคม สู่สังคมสันติภาพ”

วันที่ ๘-๙ สิงหาคม ๒๕๔๕

- สปรส. จัดงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เสนอร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ต่อนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร และรมต.กระทรวงสาธารณสุข สุดารัตน์ เกยุราพันธ์ ทั้งสวรว. และ สปรส.ยังคงคำ “จิตวิญญาณ” ใน พรบ.สุขภาพแห่งชาติ และยังไม่หยุดการส่งเสริมการใช้คำนี้

- นายกรัฐมนตรีใช้คำว่า "จิต" ไม่ใช่ "จิตวิญญาณ"
- องค์กรพระพุทธศาสนายกป้ายคัดค้านการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ว่าขัดกับหลักพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งแจกเอกสารคัดค้านการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ. สุขภาพแห่งชาติ และร่วมเสนอความคิดเห็นประท้วงในการประชุมในมาตราต่างๆ ซึ่งผู้อภิปรายส่วนใหญ่เสนอให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" จากร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ

ผล
- สปรส. รายงานอย่างไม่ตรงกับความจริง โดยให้น้ำหนักของผู้ให้คงคำว่า "จิตวิญญาณ" เท่ากับผู้ต้องการตัดคำว่า "จิตวิญญาณ"
- สปรส. ไม่ได้รับฟังการคัดค้านในการออกความเห็นเกี่ยวกับคำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ดังที่ได้โฆษณาไว้
- เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๕ สวรส. และ สปรส. มีจดหมายมายังองค์กรพุทธศาสนา จะนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะขององค์กรพุทธ ๒๕ องค์กร ที่คัดค้านในที่ประชุมไบเทคบางนา ไปประกอบการดำเนินงานต่อไป ซึ่งจดหมายดังกล่าวไม่สามารถยืนยันได้อย่างแน่นอนว่า สปรส.จะตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ หรือไม่

วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๔๖

สปรส.ทำจดหมายถึง ภาคีทุกกลุ่ม ทุกประเภท พูดถึงความคืบหน้าในการจัดทำ พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ..... โดยชี้แจงว่า ในวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๕ ประธาน คปรส. ได้ส่งร่างฉบับปรับปรุงให้แก่คณะรัฐมนตรีพิจารณาเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๕ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ส่งเรื่องถามความเห็นไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๑๐ ส่วนราชการ ได้แก่

๑. สำนักนายกรัฐมนตรี
๒. กระทรวงการคลัง
๓. กระทรวงยุติธรรม
๔. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
๕. สำนักงาน กพ.
๖. สำนักงานงบประมาณ
๗. คณะกรรมการปฏิรูประบบราชการ
๘. กระทรวงมหาดไทย
๙. กระทรวงสาธารณสุข
๑๐. กระพัฒนาการสังคมและความมั่นคงมนุษย์

ในวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๔๖

สปรส.ได้จัดประชุมส่วนราชการ ๑๐ ส่วน ได้สรุปความเห็นของส่วนราชการต่างๆ ต่อ พรบ.สุขภาพแห่งชาติ ตามเอกสารสรุปข้อยุติดังนี้

ในข้อแก้ไขที่ ๒ มาตรา ๓ (๑) เสนอโดยกระทรวงสาธารณสุข รวมทั้งแพทยสภาและประชาคมด้านพุทธศาสนาจำนวนหนึ่ง ที่ประชุมสรุปประเด็นคำว่า "จิตวิญญาณ" **โดยมีข้อเท็จจริงที่ว่า** ทุกฝ่ายเห็นด้วยกับการจำกัดความคำว่าสุขภาพ ให้กว้างครอบคลุมไปถึง spiritual dimension ซึ่งหมายถึงมิติทางปัญญา ในการเข้าถึงคุณค่าอันสูงส่ง ความดีงาม ความถูกต้อง แต่เมื่อใช้คำว่า ทางจิตวิญญาณ อาจทำให้เข้าใจยากและสร้างความสับสนได้ **และมีข้อยุติว่า** ควรมอบให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาช่วยหาคำที่เหมาะสมให้แทนคำว่า "ทางจิตวิญญาณ' เช่นคำว่า "ทางปัญญา" หรือ "ทางการเข้าถึงศาสนธรรม" หรือคำอื่นที่เหมาะสมกว่า

มูลนิธิพุทธธรรม

มูลนิธิพุทธธรรม องค์กรชาวพุทธ และผู้เข้าร่วมสัมมนา
หัวข้อ "การบริหารจิตเพื่อสุขภาพ"
เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม๒๕๔๕
ณ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

๒ สิงหาคม ๒๕๔๕

เรื่อง เสนอมติให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ"
ออกจากคำจำกัดความของสุขภาพ ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ
เรียน ผู้อำนวยการ สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

ตามที่มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดสัมมนาเรื่อง "การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ" ในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕ โดยมีวัตถุประสงค์ดังที่ ฯพณฯรมต.สุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ ประธานเปิดงานได้กำหนดไว้ว่า "เป็นครั้งแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้แทนองค์กรพระพุทธศาสนา ได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นต่อร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ นับเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะได้นำความคิดเห็นจากที่สัมมนาวันนี้ไปปรับปรุงแก้ไขร่างพรบ.ดังกล่าว ให้เป็นธรรมนูญสุขภาพของคนไทยอย่างแท้จริง"

เกี่ยวกับคำจำกัดความของสุขภาพที่ระบุไว้ว่า "หมายถึงสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ โดยให้ความหมายว่า ทางจิต-มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น ทางจิตวิญญาณ ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปิติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมีความเอื้อเฟื้อ

ลดความเห็นแก่ตัว" นั้น ผู้ร่วมสัมมนาซึ่งประกอบด้วยพระเถรานุเถระในพระพุทธศาสนา ผู้รู้ทางปริยัติธรรม อาจารย์แพทย์ แพทย์ ผู้แทนองค์กรพระพุทธศาสนา และองค์กรสุขภาพต่างๆกว่า ๖๐ ท่าน ได้ให้ข้อคิดเห็นร่วมกันดังนี้คือ

๑. **เห็นด้วยที่มีการขยายความหมายของจิต** ให้กว้างไกลไปกว่าความหมายของจิตแพทย์

เป็นคำจำกัดความที่กินความหมายถึงการมีสติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาด้วย

๒. **ไม่เห็นด้วยกับคำว่า "จิตวิญญาณ"** ซึ่งถูกนำมากำหนดเป็นอีกมิติหนึ่ง ด้วยเหตุผลดังนี้:

๒.๑ คำว่า "จิต" และ "วิญญาณ" เป็นคำในพระพุทธศาสนาเป็นไวพจน์กัน เมื่อนำคำทั้งสองมาเรียงกันเป็น "จิตวิญญาณ" คำเดียว โดยกำหนดให้มีความหมายใหม่ ที่แตกต่างไปจากความหมายเดิม ซึ่งให้ความหมายที่ก่ายเกย คาบเกี่ยวกัน จนไม่อาจทำความเข้าใจได้ เช่น ถ้าถือตามหลักของสปรส. เมื่อจิตมีสติ มีสมาธิ ก็ให้ถือเป็นสุขภาวะทางจิต แต่เมื่อใดจิตมีปิติสุข ก็กลายสภาพเป็น จิตวิญญาณ ครั้นเมื่อเกิดปัญญาขึ้น ก็กลายสภาพเป็น จิต อีก แท้ที่จริงจิตที่เป็นกุศลย่อมพัฒนาตั้งแต่ศีล สมาธิ ปัญญา จนกระทั่งเข้าถึงโลกุตรธรรม การนำไปดัดแปลงกระทั่งให้คำจำกัดความที่ขัดแย้งในตัวเอง ย่อมลดความน่าเชื่อถือในสิ่งที่จะระบุไว้ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ตลอดจนเป็นเหตุทำให้**ภาษาทางพุทธศาสนาวิบัติ**

๒.๒ **คำว่า "จิตวิญญาณ" ไม่มีในหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ไม่ใช่ภาษาที่เป็นทางการ** ที่ผ่านมาในวงราชการไม่เคยมีการใช้คำภาษาชาวบ้านไปตราเป็นภาษาราชการหรือคำระดับชาติ

๒.๓ มีความพยายามขยายความคำว่า "จิตวิญญาณ" ไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะยิ่งสร้างความเข้าใจผิด เช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า สวรส. "ชูพุทธสุขภาพ" ให้สังคมสนใจแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา โดยศึกษาว่าด้วยชีวิต ความตายและจิตวิญญาณ แม้จะเป็นความปรารถนาดีที่จะให้คนไทยใช้พระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตและดูแลสุขภาพ แต่ทั้งคำว่า จิตวิญญาณ และคำว่า พุทธสุขภาพ ล้วนเป็นคำแต่งขึ้นเอง อันที่จริงทั้งคำศัพท์และความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทกำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้วในพระไตรปิฎก **มิใช่ใครจะตัดเติมเสริมแต่งตามใจได้**

๒.๔ เอกสารของสปรส.และองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง แม้จะพยายามเขียนให้เป็นกลางๆ เพื่อผู้นับถือศาสนาต่างๆกัน แต่ด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การพยายามตราและอธิบายคำว่า "จิตวิญญาณ" ลงในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ มักทำให้เกิดข้อความบางคำที่มีผลกระทบหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่เนืองๆ ในต่างกรรมต่างวาระกัน เช่น ว่า "พุทธิปัญญา ไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์" หรือ "คำตอบสุดท้ายของสุขภาพกลับจะต้องเป็น "จิตวิญญาณ" ที่สอนให้เชื่อในพลังอำนาจเหนือตน ในพระผู้เป็นเจ้า" อันเป็นการนำเอาความเชื่อในศาสนาอื่นมาครอบงำอยู่เหนือปัญญาแห่งพระพุทธศาสนา และการเสนอว่า "จิตวิญญาณ คือจิตสูงสุด คือนิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า" เท่ากับเป็นการเสนอ**ความเชื่อทางเทวนิยม เป็นอัตตา มาเทียบเคียงกับนิพพาน ซึ่งเป็นอนัตตา อันเป็น อเทวนิยม ซึ่งทำให้คนไทยเข้าใจความหมายไขว้เขว เพราะนิพพานไม่ใช่จิตวิญญาณ และนิพพานไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า**

ผู้ร่วมสัมมนาเคารพเสรีภาพในการนับถือศาสนาของคนไทยทุกคน และมิได้คาดหวังที่จะให้พรบ.สุขภาพแห่งชาติระบุคำหนึ่งคำใดที่เน้นเฉพาะความสำคัญของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ขณะเดียวกัน

ก็ไม่ต้องการให้พรบ.ดังกล่าว ปรากฏคำหนึ่งคำใดที่ขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่นับถือของคนไทยมากกว่าร้อยละ ๙๐ ของประเทศ

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังกล่าว มูลนิธิพุทธธรรม องค์กรชาวพุทธและผู้ร่วมสัมมนาฯ จึงมีมติร่วมกัน **ขอให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากคำจำกัดความ ของร่างพรบ. สุขภาพแห่งชาติ โดยให้เหลือแต่ความว่า "สุขภาพที่ดีหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม"** การใช้คำว่า สุขภาวะทางจิตนั้น เป็นที่ยอมรับได้ทุกๆ ศาสนา และสามารถครอบคลุมความหมายทุกประการของจิตที่ดีงาม อันจะนำไปสู่ความสุขของบุคคลและสังคมแวดล้อมอยู่แล้ว และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อหรือศรัทธาของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือผู้นับถือศาสนาใดๆ ด้วยวิธีนี้จะนำมาซึ่งความสงบสันติ และเจริญก้าวหน้าแก่สังคมไทยอันเป็นส่วนรวม

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติจะให้ความกรุณารับฟังข้อคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น **โดยพิจารณาตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ** เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและประเทศชาติสืบไป

ขอแสดงความนับถือ

มูลนิธิพุทธธรรม และ องค์กรชาวพุทธ รวม ๒๕ องค์กร

จดหมายตอบ นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล เรื่อง "จิตวิญญาณ"

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก
อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๔

เจริญพร คุณหมอ โดยสาราณียธรรม

ตามที่คุณหมอได้ขอให้อาตมาพิจารณาและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ "(ร่าง) กรอบความคิด พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ" นั้น

เริ่มแรกขออนุโมทนา สปรส.ใน ๒ ประการ คือ ในการที่ได้ขยายขอบ เขตแนวความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพให้กว้างออกไป และในการที่ให้โอกาสแก่คนภายนอกที่จะช่วยพิจารณาให้ความคิดเห็นกันหลายๆ ด้าน

ในส่วนที่อาตมาจะพูดหรือเขียนต่อไปนี้ ก็เป็นการตอบคุณหมอตามโอกาสที่ สปรส.ให้ไว้นั้น เป็นความรู้บ้าง ความเห็นบ้าง ในแง่ความรู้ถ้าจะเป็นประโยชน์บ้าง ก็ขออนุโมทนา แต่ในส่วนความเห็นของอาตมากรุณาไม่ต้องถือเป็นสำคัญ

เรื่องกรอบความคิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "สุขภาพดี" มีข้อควรพิจารณาเป็นพิเศษสำหรับคำว่า "จิตวิญญาณ"

(ถ้าต้องการรวบรัดอาจข้ามไปอ่าน "**สรุปข้อสังเกต**" *หน้า ๖-๗)*

เท่าที่อาตมาพอจะทราบหรือระลึกได้ คำว่า "จิตวิญญาณ" นี้ เป็นคำที่**ปรุง**หรือ**จัดสรร**หรือ**ประกอบขึ้นใหม่** ไม่นานนัก ด้วยความ**พยายาม**ที่จะสื่อความหมายที่ลึกซึ้งอย่างหนึ่ง ซึ่ง**รู้สึก**กันว่าไม่มีคำใดที่เราใช้กันอยู่ในภาษาไทยเวลานี้ที่จะสื่อได้ โดยเฉพาะเมื่อจะแปลคำฝรั่งว่า spiritual และ spirituality

คำว่า "จิตวิญญาณ" ที่ประกอบขึ้นนี้ โดยทั่วไปนับว่าช่วยสื่อความหมายที่ต้องการได้ดีพอสมควรทีเดียว อย่างน้อยก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่าหนักแน่นลึกซึ้งมากขึ้น ในขณะที่เรา**รู้สึก**ว่ายังหาคำที่ตรงแท้ไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่จะใช้อย่างยุติหรือเป็นทางการให้เป็นหลักฐานแน่ลงไป คำว่า "จิตวิญญาณ" นี้ ยังมีจุดอ่อนหรือข้อท้วงติงที่ควรพิจารณาแก้ไขให้ลุล่วงหลายอย่าง โดยเฉพาะ

• "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ยังไม่ยุติเป็นหลัก หรือเป็นทางการ

• "จิตวิญญาณ" ที่เขียนไว้ใน(ร่าง)กรอบความคิดนี้ ซึ่งมีวงเล็บว่า (มโนธรรม) นั้น สองคำนี้ มีความหมายไม่เหมือนกัน มโนธรรม เป็นเรื่องของความสำนึกในเรื่อง ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ที่จะปฏิบัติออกมาภายนอก แต่จิตวิญญาณเน้นด้านความรู้สึกที่เข้าถึงภาวะทางจิตที่ดื่มด่ำลึกซึ้งลงไปภายใน

• อย่างที่กล่าวแล้วว่า "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ประกอบขึ้นใหม่ ทั้งคำว่า "จิต" และ "วิญญาณ" ที่นำมาประกอบเข้าด้วยกันนี้ เป็นคำศัพท์ที่เรานำมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละคำมีความหมายสมบูรณ์ในตัวของมันเอง มีแต่ใช้แยกต่างหากกันหรือใช้แทนกัน ไม่ใช้รวมแบบต่อกันอย่างนี้

ข้อสำคัญในกรณีนี้ก็คือ การที่คำว่า "จิตวิญญาณ" สื่อความหมายที่เราต้องการนั้น เป็นเรื่องของ**ความรู้สึก** และคำอื่นที่ว่า ไม่สื่อความหมายที่ต้องการก็เป็นเรื่องของ**ความรู้สึก**(ของคนสมัยนี้) จึงอาจจะเป็นไปได้ว่า ในสมัยอื่น (เช่นสมัยโบราณ) คำอื่นอาจเคยสื่อความหมายลึกซึ้งที่เราต้องการ ดังนั้นอาจจะต้องค้นหาถ้อยคำตัวจริงในภาษาไทย ที่ความหมายของตัวมันเองตรงกับความหมายที่เราต้องการโดยไม่ขึ้นต่อ**ความรู้สึก**ของคนสมัยนี้ (=คำที่มีความหมาย

ตรงกับความต้องการของเรา แต่คนสมัยนี้ไม่มี**ความรู้สึก** ว่ามันสื่อความหมายที่ต้องการ)

ที่จริงคำว่า "จิต" และคำว่า "วิญญาณ" แต่เดิมแท้ๆ มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ในภาษาบาลีถือว่าเป็นไวพจน์กัน บางทีก็ใช้แทนกันได้ การนำมาพูดต่อกันเป็นจิตวิญญาณ จึงเป็นการใช้คำซ้ำคำซ้อน หรือคำซ้ำซ้อน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในภาษาไทยมีการใช้คำซ้อนหรือคำซ้ำซ้อน หรือคำคู่ หรือหาคำสร้อยมาเติมกันไม่น้อย เพื่อให้**รู้สึก**ว่ามีความหมายหนักแน่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น รุ่งโรจน์ สว่างไสว เรืองรอง พร้อมเพรียง ครบครัน เน้นย้ำ (หลายท่านอาจจะหาคำคู่ หรือคำซ้อนที่ชัดเจนดียิ่งกว่านี้ได้) ลักษณะนี้อาจเป็นความนิยมในภาษาไทยเนื่องจากเรามักใช้คำพยางค์เดียว ซึ่งในหลายกรณีรู้สึกว่าสั้นไป จึงชอบพูดซ้ำหรือซ้อนให้ได้ความรู้สึกหนักแน่นขึ้น

คำว่า "จิต" นั้น เป็นคำ(มาจาก)ภาษาบาลี ซึ่งเดิมเป็น "จิตฺต" มีสองพยางค์ เราเอามาลดรูปเหลือพยางค์เดียว เป็น "จิต" แต่มีบ่อยครั้ง เราอยากพูดให้หนักแน่น ก็เอาคำว่า "ใจ" ซ้อนเข้าไปเป็น "จิตใจ" ทั้ง "จิต" และ "ใจ" ก็คือคำเดียวกัน (จิต มาจากบาลี ใจ เป็นคำไทย) อาจเป็นได้ว่าเดิม "จิตใจ" ให้ความรู้สึกลึกซึ้งพอ แต่มาถึงปัจจุบันให้ความหมายที่คนสมัยนี้ไม่รู้สึกว่าลึกซึ้งพอ เราหันไปเอาคำว่า "จิต" กับ "วิญญาณ" ซึ่งมาจากบาลีทั้งคู่มาซ้อนกัน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าคำ "จิตวิญญาณ" อาจให้ความหมายที่คนสมัยนี้หลายท่านรู้สึกว่าลึกซึ้งตรงกับความต้องการจริง แต่อาจก่อปัญหาใหม่ เนื่องจากทั้งสองคำเป็นคำมาจากภาษาบาลีด้วยกัน ความซ้อนนั้นอาจกลายเป็นความสับสน เพราะไปตีกันในภาษาเดิม ทำให้เกิดความยุ่งยากในเวลาศึกษาหาความรู้ทางวิชาการบางด้านบางระดับหรือกว้างออกไป จึงน่าจะไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กันเสมือนเป็นคำที่

ลงตัวเป็นหลักหรือเป็นทางราชการ แต่ตรงข้ามน่าจะเตรียมป้องกันความสับสนไว้ก่อนแต่ต้น

อีกประการหนึ่ง เนื่องจาก "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ปรุงหรือประกอบขึ้นใหม่ ยังรู้เข้าใจกันในวงแคบหรือเฉพาะกลุ่ม และคำที่เอามาประกอบ ก็มีปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอยู่แล้ว เช่น คนไทยจำนวนมากคิดว่า "วิญญาณ" หมายถึง ภูตผี เป็นต้น พอเอามารวมกันอย่างนี้ คนทั่วไปอาจจะงง สับสน หรือเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน อย่างน้อยก็พร่าๆ มัวๆ จึงน่าจะไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในเอกสารที่เป็นสาธารณะ

ส่วนการที่จะใช้คำนั้นคำนี้หรือคำไหน ไม่ใช่เป็นปัญหาว่าเป็นคำของศาสนาใด เพราะคำเหล่านี้เรานำมาใช้เป็นคำภาษาไทยไปแล้ว และคำไทยในระดับวิชาการแต่เดิมมาก็เป็นคำมาจากพระพุทธศาสนาเป็นธรรมดา ข้อสำคัญอยู่ที่ความถูกต้อง เข้าใจชัดเจน และความแม่นยำทางปัญญา (คำในภาษาอังกฤษไม่น้อยมาจากหรือใช้มาในศาสนาคริสต์บ้าง ศาสนากรีก-โรมันโบราณบ้าง เป็นต้น ใช้กันจนเป็นสามัญ ก็ไม่ได้มัวคิดเกี่ยงกัน และวงการศาสนาอื่นที่มาเผยแพร่ในเมืองไทย ก็มักมาเลือกเอาคำจากภาษาบาลีไปใช้) ถ้าต้องการปัญญา ก็ต้องเอาที่ความถูกต้อง และความถูกต้องทางปัญญานี้ก็ต้องการความหยั่งรู้ลึกลงไปถึงภูมิหลัง รากเหง้าและต้นตอด้วย

คำไทย โดยเฉพาะในระดับวิชาการของเรา เป็นคำจากภาษาบาลีที่ใช้สืบมาในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อคนไทยเหินห่างจากการศึกษาพระพุทธศาสนา แต่เรายังใช้คำไทยเหล่านั้นอยู่ ความหมายของคำเหล่านั้นก็คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนออกไปไกลขึ้นๆ จนเกิดความสับสนและกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปัญญาในสังคมไทย กลายเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย รวมทั้งในวงวิชาการไทย

คำว่า "จิต" และคำที่เกี่ยวกับจิต เป็นตัวอย่างของความพร่ามัวสับสนในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อไปสัมพันธ์กับคำศัพท์ทางวิชาการของตะวันตก เลยกลายเป็นความสับสนซับซ้อน

ขอยกตัวอย่างง่ายๆ คำว่า "อารมณ์" ซึ่งเป็นคำจากบาลี หมายถึง สิ่งที่ถูกรับรู้ ไม่ว่าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกาย และเรื่องที่รู้-นึก-คิดในใจ ต่อมาในภาษาไทย คนรู้เข้าใจความหมายแคบลง กลายเป็นความรู้สึก หรือสภาพจิต จนไปคล้ายกับคำฝรั่งว่า emotion ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของจิตใจ

ทีนี้ ในวงการการศึกษาสมัยใหม่ ที่เราเล่าเรียนวิชาศึกษาศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อพบกับ progressive education ที่เขาพูดถึง development ๔ ด้าน คือ physical, mental, emotional, social คนไทยก็ได้แปลกันมาว่า พัฒนาการ ทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม

ถ้าวิเคราะห์ดู ก็จะเห็นปมปัญหา ๒ อย่าง คือ

๑. เกิดความซ้ำซ้อน และแคบหรือไม่เพียงพอในคำแปลภาษาไทย

๒. คำแปลภาษาไทย ไม่ตรง และไม่ครบตามคำเดิมในภาษาอังกฤษ

ในข้อ ๑. คำว่า "อารมณ์" ก็มีความหมายแคบและคลาดเคลื่อนมาก่อนขั้นหนึ่งแล้ว คือคลาดจาก sense-objects และ mind-object เพี้ยนมา เป็น emotion และเมื่ออารมณ์กลายเป็น emotion แล้ว ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของจิต คือสภาพจิต เช่น รัก โกรธ ฯลฯ จึงกลายเป็นว่า คำแปลว่า ทางจิตใจ กับทางอารมณ์นั้น ซ้ำซ้อนกัน

ส่วนด้านภาษาอังกฤษ เมื่อ mental มาคู่กับ emotional คำว่า mental หมายถึง intellectual (ซึ่งพวกนัก progressive education ก็ใช้ intellectual เป็น alternative term สำหรับ mental) เพราะฉะนั้น ถ้าจะ

ให้ถูกต้อง พัฒนาการ ๔ ด้าน น่าจะแปลว่า (พัฒนาการ) ทางกาย ทางปัญญา ทางจิตใจ และทางสังคม นี่ก็คือคำแปลแบบไทยขาดหายไปทางหนึ่ง ไม่ครบตามเดิมของฝรั่ง

ครั้นมาไม่นานนี้ นักวิชาการไทยบางท่าน คงจะเห็นว่า พัฒนาการ ๔ ด้านที่พูดกันมาว่า ทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม นั้นไม่เพียงพอ จึงเติมทางปัญญาเข้ามา ดังที่เคยได้ยินทางวิทยุ เป็น (พัฒนาการ) ทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ ทางสติปัญญา และทางสังคม กลายเป็นความซ้ำซ้อนในความสับสน

หันมาพูดถึงคำว่า "จิต" ตามความหมายเดิมของตัวศัพท์ที่เป็นคำบาลี และเราเรียนมาจากพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนามองชีวิตเป็นที่ประชุมหรือประกอบขึ้นด้วยรูปธรรมและนามธรรม (พูดแบบไทยว่า กายกับใจ) แต่ถือว่าเป็นองค์รวมขององค์ร่วม ๒ อย่าง ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว จึงเรียกเป็นคำเอกพจน์คำเดียว (แต่มี ๒ ศัพท์ประกอบกัน) ว่า "นามรูป" (บาลีเป็นเอกพจน์ว่า "นามรูปํ")

จากองค์ร่วมหรือองค์ประกอบ ๒ อย่างนี้ ก็แยกส่วนย่อยออกไปได้หลายระดับ แล้วแต่จะต้องการความชัดเจนแง่ไหนแค่ไหนในกรณีนั้น เช่น อาจแยกเป็น ขันธ์ ๕ (กอง หรือหมวด หรือส่วนทั้ง ๕) คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ในกรณีที่แยกแบบขันธ์ ๕ อย่างนี้ ด้านรูปธรรมยังพูดรวมๆ ไว้ ไม่แยกย่อย แยกย่อยเฉพาะด้านนามธรรม เป็น ๔ อย่าง คือ เวทนา (ความรู้สึกสุข-ทุกข์-ไม่สุขไม่ทุกข์) สัญญา (การจำหมาย จำได้หมายรู้ เรียกเก็บข้อมูล) สังขาร (กระบวนการคิดปรุงแต่ง) วิญญาณ (การรู้ต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่ปรากฏ)

ในการแยกแบบขันธ์ ๕ นี้ เมื่อพูดอย่างเคร่งครัด วิญญาณ ตรงกับคำว่า "จิต" ส่วนเวทนา สัญญา และสังขาร เป็นอาการและคุณสมบัติเป็นต้นของจิต เรียกว่าเจตสิก (แปลว่า สิ่งที่เกิดร่วมกับจิต หรือส่วนประกอบของจิต) ถ้าพูดว่าด้านจิต หรือด้านจิตใจ ก็คือพูดรวมทั้ง ๔ อย่างนี้ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)

มีข้อสังเกตว่า ในการแยกส่วนอย่างนี้ ปัญญารวมอยู่ในข้อสังขาร (กระบวนการคิดปรุงแต่ง) ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยๆ มากมาย (อภิธรรมแยกเป็น ๕๐ อย่าง) คืออยู่ในด้านจิตใจ ที่คู่กับด้านร่างกาย

ดังนั้นจึงพูดถึงชีวิตของมนุษย์สั้นๆ ว่า มีด้านกาย กับด้านจิต หรือด้านจิตใจ

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์หรือแยกส่วนแบบนี้ เป็นการมองดูองค์ประกอบของชีวิตตามธรรมชาติของมันว่า "ชีวิต" ประกอบด้วยอะไรบ้าง เหมือนดูส่วนประกอบของรถที่จอดอยู่ คือดูตัวรถเอง

แต่ในกรณีที่เป็น "การดำเนินชีวิต" คือการบริหารและพัฒนาชีวิตเพื่อให้เป็นอยู่และดำเนินไปด้วยดีในโลก หรือท่ามกลางสิ่งแวดล้อมซึ่งชีวิตจะอยู่ได้และอยู่ดีต้องมีการเรียนรู้ (สิกขา) รวมทั้งปรับตัว และปรับปรุงตัวตลอดเวลา พุทธศาสนาแยกส่วน "การดำเนินชีวิต" นี้ ออกไปเป็น ๓ ด้าน คือ

๑. การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยอินทรีย์ต่างๆ และกายวาจา พร้อมทั้งฝึกหัดพัฒนาปรับตัวในด้านนี้ เรียกว่า ศีล

๒. ความตั้งใจ แรงจูงใจ ความรู้สึก คุณสมบัติ และอาการความเป็นไปต่างๆ ภายในจิตใจ ที่อยู่เบื้องหลังการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นด้านจิต ซึ่งก็ต้องมีการฝึกหัดพัฒนาปรับตัวให้ดียิ่งขึ้น เรียกสั้นๆ ว่า สมาธิ

ด้านจิตใจ หรือด้านที่ต้องใช้สมาธินี้ แยกย่อยโดยอนุโลมให้คนสมัยใหม่เข้าใจง่ายขึ้น เป็น ๓ ด้านย่อย คือ

๑) คุณสมบัติ หรือคุณภาพ ด้านความดี ความชั่ว กิเลส และคุณธรรม ต่างๆ เช่น ความรัก ความโกรธ ความอยากได้ ความเห็นแก่ตัว ความมีเมตตา กรุณา หิริ โอตตัปปะ ความริษยา มุทิตา ศรัทธา เป็นต้น

๒) สมรรถภาพ และประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง ความหนักแน่นมั่นคง ความเพียรพยายาม ความขยัน ความอดทน ความยับยั้งชั่งใจ การบังคับควบคุมตนได้ ความแน่วแน่ สติ สมาธิ เป็นต้น

๓) สภาพจิต หรืออาการของความสุข ความทุกข์ เช่น ความขุ่นมัวเศร้าหมอง ความเครียด ความเร่าร้อนใจ ความร่าเริง สดชื่นเบิกบาน ผ่องใส ความอิ่มใจ ความปลาบปลื้มใจ ความสุข เป็นต้น

๓. ความรู้ ความเข้าใจ การหยั่งรู้ การรู้เข้าใจสิ่งนั้นๆ ตามที่มันเป็น การมองเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย โดยอาการต่างๆ เช่นว่าคืออะไร เป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไร เกิดจากอะไร เป็นมาอย่างไร เพราะเหตุใด สัมพันธ์กันอย่างไร เป็นเหตุปัจจัยแก่กันอย่างไร มีประโยชน์หรือมีโทษอย่างไร จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างไร จะนำไปใช้ จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร จะทำอะไรอย่างไรต่อไป เป็นต้น เรียกสั้นๆ ว่า ปัญญา

ในการวิเคราะห์หรือแยกส่วนของ “ชีวิต” แบบแรก ถือว่าปัญญาเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ประกอบอยู่กับจิตใจ

แต่ในการแยกหรือจำแนก “การดำเนินชีวิต” ปัญญาถูกแยกออกมาเป็นด้านหรือแดนหนึ่งต่างหาก เพราะปัญญาเป็นตัวเชื่อมโยง

มนุษย์ให้เข้าถึงสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือโลกทั้งหมด (เชื่อมต่อกับธรรมชาติทั้งหมด) รวมทั้งให้ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิตหรือการที่จะเป็นอยู่อย่างดี ซึ่งต้องมีการเรียนรู้ ปรับตัว ฝึกหัด พัฒนาตัวอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่คุณสมบัติอย่างอื่นของจิตใจเป็นเรื่องของชีวิตนั้นๆ เอง ซึ่งจะต้องพัฒนาให้เป็นฐานปฏิบัติการที่ดีของปัญญา

การเป็นอยู่-ดำเนินชีวิต ทั้งหมด ทั้งด้านติดต่อสัมพันธ์กับโลกหรือสิ่งแวดล้อม เช่น พฤติกรรม การแสดงออกต่างๆ และด้านความเป็นไปของจิตใจ ต้องอาศัยปัญญาชี้นำ บอกช่องทาง และเป็นไปได้ภายในของเขตของความรู้เข้าใจหรือปัญญานั้น ต้องอาศัยปัญญามาช่วยขยายขอบเขตให้เคลื่อนไหวแสดงออกมีพฤติกรรมพูดทำอะไรๆ ได้กว้างขวางลึกซึ้งซับซ้อนและได้ผลมากขึ้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวปรับแก้ (เช่น เห็นคนอื่นหน้าบึ้ง ไม่รู้เข้าใจ ไม่ใช้ปัญญา ก็ไม่พอใจโกรธเขา แต่พอรู้เข้าใจว่าเขามีทุกข์มีความกังวล ปัญญามา ก็เปลี่ยนจากโกรธเป็นสงสาร) และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (เช่น เจออะไร ไม่รู้ว่าคืออะไร จะปฏิบัติต่อมันอย่างไร ก็อึดอัด ติดขัด บีบคั้น เกิดปัญหา เป็นทุกข์ แต่พอรู้ก็โล่ง ดับปัญหาพ้นทุกข์ทันที)

การเรียนรู้ ฝึกฝนปรับตัวพัฒนาตัวที่จะให้มีชีวิตอยู่อย่างดี คือ สิกขา ๓ ด้าน = ไตรสิกขา นี้ ดำเนินไปด้วยกัน เป็นปัจจัยแก่กัน ประสานกัน ให้ชีวิตมีคุณภาพดียิ่งขึ้น เป็นอยู่ได้ดียิ่งขึ้น รวมเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียว ชีวิตทั้งชีวิต หรือมนุษย์ทั้งคนจึงพัฒนาไปเป็นองค์รวม

การพัฒนาคนนี้ ใช้ศัพท์เฉพาะว่า “ภาวนา” เมื่อจะวัดผลการศึกษาที่เรียกว่าไตรสิกขานั้น จะแยกวัดผลตามการพัฒนาที่เรียกว่า ภาวนา ๔ ด้าน คือ

๑. พัฒนาการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ สิ่งของเครื่องใช้ สิ่งเสพบริโภค และสิ่งที่รับรู้ด้วยอินทรีย์ต่างๆ เรียกว่า *กายภาวนา* เป็นการพัฒนาด้านกาย

๒. พัฒนาการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น อยู่ร่วมกันด้วยดี เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่า *สีลภาวนา* เป็นการพัฒนาด้านพฤติกรรมกายวาจา

๓. พัฒนาสภาพจิต แรงจูงใจ คุณธรรม คุณสมบัติต่างๆ สมรรถภาพ และความสุข ความสดชื่น ร่าเริง เบิกบานของจิตใจ เรียกว่า *จิตตภาวนา* เป็นการพัฒนาด้านจิต

๔. พัฒนาความรู้ความคิดความเข้าใจ เริ่มแต่การรับรู้ ดู ฟัง เป็นต้น ให้เกิดปัญญามองเห็นตามเป็นจริง คือตามที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมัน จนถึงขั้นมีความรู้เท่าทันต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลส ไร้ทุกข์ และมีชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา เรียกว่า *ปัญญาภาวนา* เป็นการพัฒนาด้านปัญญา

ถ้าผู้ใดพัฒนาเต็มที่ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้ว ก็เป็นภาววิตัตต์ เรียกว่าเป็นพระอรหันต์

มีจุดเน้นว่า การพัฒนาพฤติกรรมจะได้ผลดี ต้องมีการพัฒนาจิตใจเป็นฐานรองรับ จิตใจจะพัฒนาสมบูรณ์ จนมีความสุข พ้นทุกข์ พ้นปัญหาได้จริง ต่อเมื่อพัฒนาปัญญาจนเกิดความเห็นแจ้งความจริง เพราะปัญญาเป็นตัวปรับแก้ และปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ ทำให้จิตลงตัวมีดุลยภาพโดยสมบูรณ์ เป็นจิตใจไร้พรมแดน (วิมริยาทิกตจิต) ถ้าจะใช้คำของตะวันตก ก็เป็นสุดยอดของ emotional intelligence และเป็น E.Q ที่สมบูรณ์

ถ้านำหลักที่ได้อธิบายนี้ มาใช้พิจารณาความหมายที่เขียนไว้ใน *"(ร่าง) กรอบความคิด ระบบสุขภาพแห่งชาติ"* ที่ว่า

"สุขภาพดี คือสุขภาวะที่สมบูรณ์ และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งมิติทางจิตวิญญาณ (มโนธรรม) ทางสังคม ทางกาย และทางจิต"

จะเห็นว่าที่เขียนไว้นี้ก็นับว่ามองได้กว้างทีเดียว แต่ยังขาดความชัดเจนในองค์ประกอบด้านปัญญา (ปัญญาถูกนำไปแทรกไว้ในด้านจิต) การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" คงมุ่งให้มีความหมายเชิงปัญญาด้วย แต่ปัญญาก็ไม่ออกมาชัดเจน และไปซ้ำซ้อนกับคำว่า "ทางจิต" ที่มีอยู่ท้ายสุดอีกด้วย

ปัญญานั้นขาดไม่ได้สำหรับการที่จะมีสุขภาพดีคนยิ่งด้อยปัญญาก็ยิ่งมีโอกาสน้อยลงที่จะมีสุขภาพดี เพราะแก้ปัญหาไม่ได้ ถ้ามีปัญญาน้อย การมีสุขภาพดีจะเป็นแบบพึ่งพา ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาก ถ้ามีปัญญาแท้จริง ก็จะเป็นอิสระและมีสุขภาพจิต ที่สมบูรณ์ (spirituality ก็ดีมาก แต่ไม่เป็นหลักประกันให้มีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ บางทีกลับทำให้มีปัญหาทางจิตลึกๆ)

ถ้าเปลี่ยนคำว่า "ทางจิตวิญญาณ" เป็น "ทางปัญญา" หรือถ้าไม่ใช้คำตรงอย่างนั้น จะใช้คำอื่นที่หมายถึงปัญญาก็ได้ ก็จะชัดเจนลงไปและครบถ้วนสมบูรณ์ (ส่วนคำว่า "มโนธรรม" คงไม่จำเป็น แต่ถ้าจะคงไว้ ก็อาจจะเขียนไว้เป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งของ "ทางจิต")

ขอวิจารณ์เพิ่มอีกนิดว่า คำว่า "ทางสังคม" น่าจะต้องให้ความหมาย ที่ครอบคลุมเรื่องศีลธรรมด้วย (จะเห็นว่าของพระ คำว่า "ทางสังคม" ท่านใช้ว่า "ด้านศีล" จึงเป็น ๔ คือ ทางกาย ทางศีล ทางจิต ทางปัญญา)

อาตมาเขียนมายืดยาวมากไปเสียแล้ว ควรจะพอเท่านี้ แต่ก่อนจะขอจบ

สรุปข้อสังเกต บางประการ ดังนี้

๑. เท่าที่ได้ยินได้ฟังและอ่านผ่านมา เห็นว่า คำว่า "จิตวิญญาณ" ยังเป็นคำประเภทช่วยเสริมย้ำความรู้สึกให้หนักแน่น มากกว่าจะเป็นคำที่มีความหมายของตัวมันเอง

๒. ความหมายของคำ "จิตวิญญาณ" ที่ใช้กันอยู่ เห็นได้ว่ายังใช้ต่างๆ กันไม่ลงตัว ลองดูหนังสือพิมพ์เพียง ๓-๔ วัน ผู้เขียนบางคอลัมน์ใช้ในความหมายว่า จิตสำนึก หรือความรู้ดีรู้ชั่ว บางท่านใช้ในความหมายว่าแก่นแท้ สาระ (เช่นในคำว่า จิตวิญญาณของจังหวัดลพบุรี) คล้ายกับที่เคยใช้คำว่า ชีวิตจิตใจบ้าง วิญญาณโดดๆ บ้าง บางท่านใช้ในความหมายว่าเป็นเรื่องทางด้านผีสางและฤทธิ์ปาฏิหาริย์บ้าง

๓. ในขณะที่มีการใช้ในความหมายต่างๆ กันอย่างนี้ คำว่า "จิตวิญญาณ" เองก็ไม่มีความหมายเดิมที่จะเป็นหลัก หรือเป็นฐานที่จะตัดสินหรือจำกัดให้ลงตัวได้ เพราะ "จิตวิญญาณ" เองก็เป็นคำที่ผูกขึ้นใช้ใหม่ด้วยเช่นกัน

๔. ทางแก้ไขคือ ต้องมีสถาบันหรือองค์กรที่ยอมรับเป็นทางการ เช่น ราชบัณฑิตยสถาน กำหนดความหมายให้ ซึ่งขณะนี้ก็ยังไม่ได้มีการบัญญัติความหมายเป็นทางการอย่างที่ว่านั้น

๕. ในการบัญญัติความหมายเช่นนั้น วิธีหนึ่งที่อาจทำได้คือ กำหนดให้ "จิตวิญญาณ" เป็นคำแปลภาษาไทยของคำภาษาอังกฤษว่า spiritual และ spirituality

เหมือนอย่างที่เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีก่อน ได้มีการบัญญัติคำว่า "จริยธรรม" ขึ้นมาให้เป็นคำแปลของคำภาษาอังกฤษว่า "ethic" และยึดถือความหมายตามคำภาษาอังกฤษนั้นเป็นฐานหรือเป็นหลักตัดสิน

๖. อย่างไรก็ดี ในกรณีนี้ คนไทยและภาษาไทยน่าจะมีถ้อยคำของตัวเอง พร้อมทั้งแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำนั้น อยู่ในรากฐาน

ทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของตนเพียงพอ จึงไม่น่าจะจำเป็นต้องไปเอาคำฝรั่งมาเป็นหลัก

๗. อีกประการหนึ่ง คำว่า spiritual เอง ถ้ามองจากฐานทางความคิดของเรา ก็เห็นได้ว่า ยังเป็นคำที่เสี่ยงหรือก้ำกึ่ง เช่น อาจเป็นการไปเอียงสุดตรงข้ามกับ material

อย่างพวกฤาษีชีไพร ไปอยู่ป่ากินเผือกกินมัน ตัดขาดจากสังคม เล่นฌานกีฬากัน ก็เป็นเรื่อง spiritual ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นชอบด้วย

แม้แต่ฝรั่งเอง ที่ศาสนาของเขาหนักไปทาง faith หรือศรัทธา บางคราวก็จะดื่มด่ำลงไปทาง spiritual มาก และไปๆ มาๆ พวกลงลึกทาง spiritual แบบนี้ก็ทำสงครามศาสนากัน ซึ่งเราก็ถือว่าเป็นปัญหาทางจิตอย่างหนึ่ง

พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับด้าน spiritual ที่ดื่มด่ำในทาง faith เกินไป จึงให้เอาปัญญามาเป็นตัวแก้อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งถือว่าเรื่องจิตใจจะขาดปัญญาไม่ได้ (ถ้าใช้คำของคนสมัยนี้ ก็ว่า ต้องเอาปัญญามาปรับแก้อารมณ์อีกทีหนึ่ง จึงจะปลอดภัยและปลอดพ้นจริง)

๘. ถ้าว่ากันให้ถึงศัพท์จริงๆ เรื่อง spiritual ก็อยู่ในขอบเขตของจิตนั่นเอง เพียงแต่เรารู้สึกว่า คำว่า "จิต" และแม้แต่ "จิตใจ" เดี๋ยวนี้ให้ความรู้สึกไม่หนักแน่นพอ ก็เลยหาคำเช่น "จิตวิญญาณ" นี้มาพูดให้จับจิตถึงใจมากขึ้น

พอใช้เป็นทางการหรือเป็นเรื่องวิชาการ ถ้านำคำว่า "จิต" กับ "จิตวิญญาณ" มาไว้ด้วยกัน ก็เลยไม่มีทางที่จะให้ความหมายแยกกันจริงๆ ได้ ก็ต้องก่าย-เกย-คาบเกี่ยว-ซ้อนกันอยู่นั่นเอง ซึ่งที่จริง "จิตวิญญาณ" ก็มีความหมายที่รวมอยู่ในคำว่า "จิต" นั่นเอง

๙. ตามความหมายที่ สปรส.เขียนไว้ใน (ร่าง) ก็เห็นได้ว่า ความหมายของ "จิตวิญญาณ" เอง ยังไม่ชัด ดังที่มีคำว่า มโนธรรม

รวมอยู่ด้วย ซึ่งน่าจะเป็นคนละความหมาย และยังมีคำอธิบายที่ซ้ำซ้อนเกยกันกับความหมายของ "จิต" ที่นำมาเขียนไว้เป็นต่างข้อในชุดเดียวกัน

ข้อสังเกตนี้ ก็คงมาลงที่คำพูดข้างต้นว่า คำว่า "จิตวิญญาณ" เป็นคำประเภทเสริมย้ำความรู้สึกให้หนักแน่น ซึ่งในแง่นี้ก็เป็นประโยชน์อย่างหนึ่งในทางภาษา ถ้าใช้ในขอบเขตที่เหมาะสม (เช่น ใช้เป็นภาษาพูด แต่ใช้เป็นภาษาทางการไม่ได้ เป็นต้น)

อาตมาเขียนตอบมาอย่างที่ว่าอาจจะยืดยาวเกินไปเสียแล้ว จึงขอโอกาสจบ และขออนุโมทนาคุณหมอ ไว้ ณ ที่นี้

ขอเจริญพรโดยสาราณียธรรม
พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

จิตวิญญาณ แบบแม่มด แบบฮิปปี้ หรือแบบฤาษี จะเอาแบบไหน คิดกันให้ดี*

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

"จิตวิญญาณ" คำที่สร้างขึ้นใหม่ใช้แทนคำว่า Spiritual Spiritual จิตวิญญาณเป็นเรื่องที่คนไทยยังไม่เข้าใจ

คำว่า "จิตวิญญาณ" ถ้อยคำนี้เคยเขียนไว้แล้ว คำไทยเดิมคือ "จิตใจ" ต่อมารู้สึกไม่ถึงใจ จึงเอาคำว่า "จิตวิญญาณ" เข้ามา **และต้องการหาคำไปเทียบฝรั่ง ไปชื่นชมฝรั่ง ที่เรียกว่า Spiritual ไม่รู้จะหาคำอะไรมาใช้ จึงสร้างคำขึ้นมาใหม่ว่า "จิตวิญญาณ"** ซึ่งเป็นคำที่พร่า เป็นคำที่สังคมใช้กันในความหมายที่สับสน เพี้ยนไปจากความหมายเดิม ซึ่งเป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของธรรมะ คนไทยเรานำมาใช้กลายเป็นผี กลายเป็นวิญญาณล่องลอย เป็น Soul ไปเข้ากับคำว่า Spirit

ฝรั่งเขาถือว่าเขาเป็นศาสนาชั้นสูง และมีศาสนายุคบุพกาลเป็นพวก Premetive Religion ถือว่าเป็นศาสนาชั้นต่ำ ซึ่งมี Spiritual จิตวิญญาณแบบศาสนาชั้นต่ำ เป็นเรื่องของผีสางหรือจิตของคนที่ตายไปแล้ว พวกนี้ เป็น Spiritual แบบชาวบ้าน ซึ่งไม่ได้เข้าใจความหมายของนักปราชญ์ฝรั่งเหล่านี้ที่มี Spiritual แบบชั้นสูง การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" เป็นการบัญญัติคำโดยไม่ได้นึกถึงชาวบ้าน ไปนึกถึงแบบฝรั่ง ตัวเองไปนึกว่า ฝรั่งเขาว่าอย่างนี้ดี อย่างนั้นดี แต่ขออภัยก็ไม่เข้าใจเรื่องฝรั่งจริง

---

* คัดย่อมาจากเทปที่ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) คุยกับพระนวกะ เมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๔๕ ณ วัดญาณเวศกวัน จ.นครปฐม ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์โลกาธิปัตย์ ฉบับที่ ๕๓ ตุลาคม-พฤศจิกายน ๒๕๔๕

ฝรั่งเขามีเรื่องแบบนี้อยู่ เรื่องศาสนาชั้นต่ำชั้นสูงนี้ ทีนี้ฝรั่งเขาไม่ได้ใช้วิธีแบบเรา ของเราเป็นพุทธศาสนา เราไม่ใช้วิธีบังคับ เราไม่มีการฆ่า เราถือเป็นบาป พอฝรั่งเขามีศาสนาขึ้นมาใหม่ เป็นศาสนาชั้นสูง เขาให้ถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว ยิ่งใหญ่ที่สุด เขาถือว่าพวกศาสนาชั้นต่ำ ที่มี Spirit เป็นผีเป็นอะไรพวกนี้ เป็นพวกซาตาน เป็นปฏิปักษ์ต่อพระเจ้า เพราะฉะนั้นคนที่จะนับถือถูกต้อง ต้องนับถือพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น จะไปนับถือผีสางเทวดาอื่นไม่ได้

ทีนี้ ของเขา เขาไม่ได้ถือของเราที่จะให้ปัญญา เขาใช้ศรัทธา ฉะนั้นศาสนาฝรั่งเขาจึงใช้วิธีกำจัด เมื่อแกเป็นพวกซาตาน เป็นพวกผี แกก็ต้อง"ตาย" นอกจากว่าแกจะมายอมรับพระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้นศาสนาฝรั่งจึงต้องกำจัด การกำจัดนี้เขาเรียก persecution แม้แต่อิสลามก็เรื่องทำนองเดียวกัน คือว่าจะต้องยอมรับ God องค์เดียวนี้เท่านั้น จะมีองค์อื่นไม่ได้ เมื่อแกมีแกต้องตาย เพราะฉะนั้นศาสนาคริสต์ในอดีตจึงมีแต่การฆ่า ฆ่ากันยับเยินแหลกราญไปเลย ลองไปศึกษาประวัติดู แต่สมัยนี้ทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว

สำหรับในสังคมไทยเรานี้จะทำอย่างไร ในพระพุทธศาสนานี้ เราไม่ใช้การบังคับ ให้ถือปัญญาเป็นสำคัญ ก็ต้องสั่งสอนกัน ถ้าพระไม่ยึดหลัก ไม่มั่นในหลัก เกิดมีเจตนาไม่ดีอยากได้ลาภ ก็จบเลย ใช่ไหม ก็ไปหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ไปเข้ากับพวกผี ไปหาผลประโยชน์ในเรื่องนี้ ก็ไม่สามารถจูงประชาชนขึ้นมาสู่เรื่องดีงาม ชั้นสูงที่เป็นบุญเป็นกุศล

เรื่อง spiritual ที่เขาแปลว่า จิตวิญญาณนั้น มีได้ทั้งดี และไม่ดี ซึ่งศาสนาชั้นสูงเขาถือว่า spiritual แบบศาสนาชั้นต่ำนั้นไม่ดี **จิตวิญญาณจึงมีความหมายก้ำกึ่ง จะดีก็ได้ ไม่ดีก็ได้** ในทางพระพุทธศาสนาเราจัดแยกได้ชัดว่า จะต้องเข้าใจมีปัญญา และผีสางเทวดา

เหล่านี้จะต้องพัฒนาด้วย จะต้องสอนด้วย ให้มาเป็นผีดีเทวดาดี

ทำไมเราไม่ใช้คำว่า "บุญ-กุศล"

คำของเรานั้นชัดอยู่แล้วคือคำว่า "บุญกุศล" ใช้ในสังคมไทย มานานแล้วจนลงตัว ถ้าเราพูดว่าบุญกุศล ชาวบ้านเข้าใจทันที ถ้าไปพูดถึงคำว่า จิตวิญญาณ ชาวบ้านเข้าใจถึงผีก่อน ฉะนั้นทำไมเราไม่ใช้คำว่า "บุญกุศล" ซึ่งชาวบ้านเข้าใจ ถ้าเห็นแก่คนจำนวนมากส่วนใหญ่ น่าจะพูดหาคำที่สื่อได้พูดกับเขาให้รู้เรื่อง

ท่านเหล่านี้เป็นพวกคนชั้นสูง จึงไปนึกถึงคำฝรั่ง ต้องการจะให้สื่อกับฝรั่งได้ แทนที่จะเห็นแก่ชาวบ้านในประเทศตัวเอง โดยไม่ได้นึกว่าเสร็จแล้วจะเกิดอะไรขึ้นต่อคนในประเทศของตัวเอง **คือนึกว่าคนต่างประเทศเป็นคนส่วนใหญ่ อันที่จริงคนส่วนใหญ่ของตัวเองก็คือชาวบ้านที่จริงคนต่างประเทศที่จะไปสื่อเขามีไม่กี่คน** นึกว่าพวกฝรั่งมันทั้งโลก สิ่งเหล่านี้ยิ่งพาให้คนไทยแปลกแยกออกไปจากสังคมของตัวเอง คำเดิมที่มีก็ไม่ใช้ ส่วนคำใหม่ก็พูดไม่รู้เรื่อง แล้วส่งความหมายเข้าใจผิดอีก ก็ยิ่งยุ่งกันใหญ่ สังคมแทนที่จะดีขึ้น ถ้าเราไปใช้บุญกุศลก็สื่อกันรู้เรื่อง เข้าสู่ทางที่ดีงาม สังคมสามารถเดินหน้าไปได้เลย ไม่ต้องมัวมาวุ่นวายกันอย่างนี้อีก ก็แปลกดีเหมือนกัน

Spiritual เป็นเรื่องของความรุนแรง ไม่เพียงแต่กำจัด Spiritual แบบแม่มด หมอผี แม้แต่ต่างนิกายก็ฆ่ากัน

ในสมัยที่คริสตจักรเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนืออาณาจักร ศาสนจักรใช้อำนาจตั้งศาล Inquisition ขึ้นมา สมัยนั้นมีทั้งคนที่เชื่อผีจริง ทำตัวเป็นแม่มดจริงบ้าง ไม่ได้เป็นแต่ถูกกล่าวหา ถูกกลั่นแกล้ง หรือแม้แต่ถูกระแวง พอมีพฤติกรรมหน่อยก็ถูกระแวงว่าเป็นแม่มด จับมาขึ้นศาล

Inquisition เผาทั้งเป็น เผาทั้งเป็นไปมากมาย อันที่จริงท่านเหล่านี้น่าจะไปศึกษาประวัติศาสตร์ กลายเป็นว่าไปเอาศัพท์เหล่านี้มาโดยไม่ศึกษาให้ชัดเจน ตัวเองไม่รู้จริง เรื่อง spiritual เป็นอย่างไร จิตวิญญาณของฝรั่งเป็นอย่างไร ก็ไปเอาศัพท์เขามา ศัพท์คำว่า "จิตวิญญาณ" ที่ตัวเองสร้างขึ้นมาก็เป็นศัพท์ที่พร่าที่มัวไม่ชัด เรื่องของเขาตัวเอง ก็ไม่เข้าใจชัด

ศาสนาของฝรั่งนี้มันฆ่ากันอย่างเดียว ทำสงครามกัน ถ้านิกายต่างกัน ก็ฆ่ากัน ศาสนาคริสต์นิกาย คาทอลิกกับโปรเตสแตนต์นี้ ทำให้ทั้งทวีปยุโรปแบ่งออกเป็น ๒ พวก ทำสงครามกัน ๓๐ ปี ศูนย์กลางของการรบอยู่ที่เยอรมัน ฆ่ากัน ๓๐ ปี จนกระทั่งบางเมืองแทบร้าง ฝรั่งใช้คำว่า บัชเชอร์ สับเป็นบะช่อเลย คนในเมืองหมดไป ๒ ใน ๓ เหลือเกินเลย สงคราม ๓๐ ปี ระหว่างโปรเตสแตนต์กับคาทอลิก คนเยอรมันตายมากกว่าสงครามโลกครั้งที่ ๑ ลองคิดดู

ในประเทศฝรั่งเศส พวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศสมีชื่อว่า ฮูเกน็อต พวกฮูเกน็อตเกิดมีกำลังขึ้น พวกคาทอลิกที่มีอำนาจอยู่แล้ว ก็มีการเริ่มต้นฆ่าครั้งใหญ่ เขาเรียกการสังหารหมู่ในวันเซนต์เซนต์บาโธโลมิว เมื่อปี ค.ศ. 1572 ในช่วงวันเซนต์เซนต์บาโธโลมิวฆ่าคนโปรเตสแตนต์ที่เรียกว่า พวกฮูเกน็อต วันเดียวฆ่ากัน ๓,๐๐๐ คนในปารีส และฆ่าต่อไปอีกในเมืองใกล้ๆ อีก ๑๓,๐๐๐ คน ไม่เฉพาะกำจัดพวกศาสนาเล็กๆ น้อยๆ ที่เป็นศาสนาชั้นต่ำ แม้แต่คริสต์ด้วยกัน ต่างนิกาย ก็ฆ่ากัน

อย่างประเทศอังกฤษพวกโปรแตสแตนต์ก็หนีมา ส่วนหนึ่งหนีมาจากฮอลันดามาลงเรือที่ฝรั่งเศสไปอเมริกา พวกพรินกริมไปขึ้นที่ฟรีมัท ที่นิวอิงแลนด์ พอดีเป็นฤดูหนาวกำลังจะตาย พวกอินเดียนแดงมาช่วยสอนวิธีหากินให้ สอนให้กินไก่งวง ในปีแรกรอดชีวิตจากฤดูหนาวไปได้เพราะไก่งวง เพราะอินเดียนแดงสอนวิธีหาปลาหาอาหารต่างๆ จึง

เกิดวัน Thank giving day วันขอบคุณพระเจ้า คือ รอดจากปีแรกไป ก็เลยไม่ได้ขอบคุณอินเดียนแดง ไปขอบคุณพระเจ้าเสีย พอครบรอบปีที่หนึ่ง วัน Thank giving ไก่งวงก็ตายกันยับเยินไปเลยจากการฉลอง

ทั้งหมดนี้เราควรรู้จักฝรั่ง คือเรื่องศาสนาเป็นเรื่องรุนแรง แต่ก็มีผลดี มองในแง่ดี ทำให้เขากระตือรือร้นขวนขวาย ประมาทไม่ได้ ต้องดิ้นรน ต่อสู้ เพราะอะไรฝรั่งอเมริกาถือ freedom เสรีภาพเป็นอุดมคติ ก็เพราะถูกบีบคั้นมาในยุโรป มีการบังคับเรื่องศาสนากัน ฆ่ากันตาย ถึงหนีมาอเมริกา ก็ใฝ่ฝันว่าเมื่อไปอยู่ในดินแดนนี้ จะได้มีเสรีภาพ เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ประวัติศาสตร์ของเขาเราก็ต้องรู้ต้องเข้าใจ อันนี้เรื่อง spiritual ของฝรั่งก็มีความเป็นมาแบบนี้

ความเป็น spiritual นั้นอยู่ที่จิตใจ มันหนักในเรื่องศรัทธา ซึ่งเป็นความเชื่อแบบดิ่ง ความเชื่อของเขานั้นแล้วแต่ศาสนจักรกำหนดไบเบิลหรือวาติกันกำหนดอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อเชื่อไปแล้ว ความเชื่อทำให้ทนคนอื่นไม่ได้ ต้องเชื่ออย่างข้าเท่านั้น แกไม่เชื่ออย่างข้า แกต้องตาย เลยฆ่ากันขนาดหนัก เรื่อง spiritual จึงเป็นเรื่องเสี่ยง เพราะว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ faith เรื่องเกี่ยวกับศรัทธา พวกนี้เป็นพวกบุคคลทางศาสนา ที่ว่าดีแสนดีมีศรัทธาจิตซาบซึ้ง แต่กลายเป็นคนที่ฆ่าสังหารผู้อื่นได้อย่างสบายใจ เพราะเป็นความดีด้วยได้บุญด้วย เพราะฆ่าพวกซาตานนี้มันก็ได้บุญ เพราะฉะนั้น spiritual ของเขาเป็นเรื่องที่อิงมากับ faith ความเชื่อ แล้วอิงมากับเรื่องของการฆ่าฟันเบียดเบียนด้วย ก็แปลกว่าทำไมเราไม่ศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ ก็ spiritual มันเรื่อง faith มันเรื่องดื่มด่ำ โอโฮ เข้าถึงพระเจ้าจิตมันดื่มด่ำซาบซึ้ง ใช่ไหม ก็ไปทางเรื่องของดิ่ง ดิ่งไปมันก็ไม่รับฟังคนอื่นแล้ว ต้องอย่างข้านี้อย่างเดียวเท่านั้น

ในอินเดีย มี Spiritual แบบฤาษี พระพุทธเจ้าพบมาแล้ว พระองค์ไม่เอาด้วย

spiritual ในอินเดียนั้นมีมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว อินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมก่อนยุโรป สมัยที่อินเดียมีอารยธรรมเจริญนั้น ฝรั่งยังเที่ยวเข้าป่าวิ่งล่าสัตว์ อินเดียเจริญขึ้นมามีศาสนามา ตั้งแต่ยุคโมเห็นโจเดโรโน้น ซึ่งเป็นอารยธรรมโบราณ ภายหลังพวกอารยันเข้ามาก็นำศาสนาพราหมณ์เข้ามา ศาสนาพราหมณ์ ก็เรื่อง spiritual เท่านั้น ทีนี้ spiritual ก็มีแบบเก่าเป็นแบบ โมเห็นโจเดโร เป็นสายสมณะ เป็นนักบวชแบบปลีกตัวจากสังคม ต่อมาสายอารยันแบบศาสนาพราหมณ์ก็เป็นนักบวชแบบพราหมณ์ที่อยู่บ้านมีลูกมีเมีย ทั้ง ๒ สายมาบรรจบกัน เรียกรวมกันว่า สมณพราหมณ์ พระพุทธเจ้านั้นก่อนที่จะเสด็จผนวชได้เห็นพวกสมณะนี้ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าสมณะมีแง่ดีที่อาจจะเป็นประโยชน์ โดยการดำรงชีวิตแบบนี้อาจทำให้พระองค์ได้เห็นวิถีทาง เพราะถ้ามาอยู่ในสังคมที่วุ่นวายแบบนี้ พระองค์ไม่มีโอกาสที่จะศึกษา ถ้าเป็นสมณะมีโอกาสที่จะจาริกไปศึกษาที่โน่นที่นี่ไปพบประสบการณ์และไปฝึกตนในแบบของการหาอิสรภาพ พระพุทธเจ้าจึงออกบวชเป็นแบบสมณะและเป็นภิกขุ ภิกขุเป็นสมณะประเภทหนึ่งเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เรื่องของอินเดียอะไรต่างๆ ทั้งสมณะและพราหมณ์ ก็เป็นเรื่อง spiritual ทั้งนั้น

พวกที่เป็นพราหมณ์ แกก็ spiritual แบบพราหมณ์ แกเชื่อพระเจ้าเชื่อพระพรหม ก็เป็นเรื่องเข้าถึงพระเจ้า ติดต่อสื่อสารโดยการบูชายัญมีการบูชายัญทุกระดับ อย่างพราหมณ์ เขามีไฟที่ต้องจุดไว้ไม่ให้ดับตลอด ส่งมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงมีลูก ต้องหล่อเลี้ยงไฟไว้ไม่ให้ดับ แล้วก็ไหว้บูชาไฟ การบูชายัญต้องเอาอาหารต่างๆ สังเวยเทพเจ้าโดยผ่านไฟ โดยเอาวัวมาสังเวยบูชายัญถวาย ก็เอาเข้าไฟนี่แหละ เมื่อ

ควันขึ้นไปก็นึกว่าไปถึงพระผู้เป็นเจ้า เทพยดาได้รับแล้ว ก็เป็นเรื่อง spiritual ทั้งนั้น spiritual มีความหมายกว้าง เป็นอันว่าพราหมณ์แกก็มี spiritual แกก็ติดต่อกับพระผู้เป็นเจ้า

อีกพวกหนึ่งเป็นพวกสมณะ และมีอีกพวกลึกกว่านั้นอีก เป็นพวกอยู่ป่าเลยตัดขาดจากสังคม นี่เป็นพวกฤาษีชีไพร พวกฤาษีชีไพรนี้ไม่เหมือนพระ พวกฝรั่งไม่รู้จัก แต่ก่อนมาศึกษาพระพุทธศาสนา คิดว่าพระพุทธศาสนานี้เป็นศาสนาแบบฤาษีชีไพร อย่าเอาพระพุทธศาสนาเป็นฤาษีชีไพรเป็นอันขาด พระพุทธเจ้าพบมาแล้ว พระองค์ไม่เอาด้วยพวกนี้ตัดขาดจากสังคม ไม่เกี่ยวข้องกับใคร แล้วไปบำเพ็ญฌาน ก็พวก spiritual อีกนั่นแหละ ใช่ไหม spiritual ชัดๆ แกดื่มด่ำ เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า เข้าถึงอาตมัน ปรมัตถมัน ก็ spiritual เต็มที่ พวกฌานพวกนี้บำเพ็ญฌานในป่า แกก็เพลิน มีความสุขจากฌาน ไม่อยู่กับชีวิตที่เป็นจริง พระองค์ไปเรียนสำเร็จมา พระองค์รู้หมดแล้ว แล้วจึงได้มาแสวงหาวิธีของพระองค์เองขึ้นมา ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา พระองค์ไม่เอาแล้ว spiritual ที่ก้ำๆ กึ่งๆ พร่าๆ มัวๆ มีชั้นสูงชั้นต่ำ

ทีนี้พวกศีลและวัตรของศาสนาโบราณในอินเดียพวก spiritual นี้ก็มีต่างๆ เช่น พวกถือวัตรอย่างโค อินเดียนี้สารพัด ถือวัตรอย่างโคนั้นทำอย่างไร ก็ต้องเดิน ๔ เท้าอย่างโค แล้วก็กินอย่างโค ถือกุทุรวัตรถือวัตรอย่างสุนัข ก็ต้องหอนต้องเห่าอย่างสุนัขไป วัตรอะไรต่ออะไรมากมายไปหมด พวกนี้ spiritual ทั้งนั้น แต่ฝรั่งเขาถือว่าเป็น spiritual ชั้นต่ำ เป็น lower religiou พระพุทธเจ้าไปพบแล้วอย่างนี้ไม่ไหว

อีกพวกหนึ่งเขาเชื่อว่า เมื่อมาบำเพ็ญตบะนี้จะเกิดอำนาจความเข้มแข็งทางจิตใจ ในเรื่องรามเกียรติ์ มีพวกไปบำเพ็ญตบะเพื่อให้พวกเทวดากลัว อย่างในชาดกพวกเทวดา พระอินทร์กลัวฤาษี ฤาษีกำลังจะมีฤทธิ์มากเพราะบำเพ็ญตบะ ต่อไปจะมีอำนาจมีฤทธานุภาพ

เก่งกว่าพระอินทร์ พระอินทร์จึงต้องส่งเทพธิดาคนหนึ่ง มอบหมายให้ไปทำลายตบะฤาษีองค์นี้ให้ได้ เทพธิดาต้องแปลงร่างมาเป็นผู้หญิงสาวสวยมายั่วยวนฤาษี จนกระทั่งฤาษีตบะแตกก็เลยมายุ่งแต่เรื่องกาม spiritual ทั้งนั้นเลยในอินเดียนี่

เพราะฉะนั้น spiritual มันเป็นคำที่พร่า ไม่รู้ไปเอามาทำไม spiritual จิตวิญญาณนี้พระพุทธเจ้าทรงแยกแยะมาแล้ว spiritual อะไรดีอะไรไม่ดี เราก็เอาเฉพาะส่วนที่ดี ศีลและวัตร พระพุทธเจ้าก็มาจัดระบบของพระองค์เอง ไม่ให้เอาอย่างนั้น ให้มีความหมาย มีเหตุมีผล

Spiritual เป็นเรื่องที่ฝรั่งสมัยวิทยาศาสตร์ว่างมงาย

คือในยุคก่อนนี้ฝรั่งตกอยู่ใต้อำนาจคริสตจักร ใต้อำนาจศาสนาจักรคาทอลิก มันเป็นเรื่อง spiritual เป็นเรื่องที่ฝรั่งสมัยวิทยาศาสตร์ว่างมงาย แล้วพวกนี้หาว่าพวกคริสต์นั้นมาครอบงำเขา จนกระทั่งไปพอใจศิลปวิทยากรีกและโรมันโบราณ ที่เรียกว่า classic เขาไปชื่นชมพวก โสเครติส เพลโต อริสโตเติล จึงไม่ชอบศาสนาคริสต์ เลยตื่นตัวกันขึ้นมา รื้อฟื้นศิลปวิทยากรีกโรมันโบราณขึ้นมา โสเครติส เพลโต อริสโตเติล ก็ยิ่งใหญ่ขึ้นมา พวกฝรั่งก็ไปเชื่อพวกนักปราชญ์กรีกเหล่านี้จึงละทิ้งศาสนาคริสต์ แล้วก็บอกว่า ฉันตื่นคืนชีพขึ้นได้ คืนชีพเลยนะ เรียกคืนชีพยิ่งกว่าตื่นอีก หมายความว่ามันตายไปนานแล้ว คือเขาบอกว่าเขาตกอยู่ใต้อำนาจของศาสนาคริสต์มาตั้ง ๑,๐๐๐ ปี มันแย่ มันเป็นยุคมืด ฝรั่งเรียกว่า Dark Ages

ตอนนี้เริ่มเข้ายุควิทยาศาสตร์ ฝรั่งเขามีความสดชื่นเหลือเกิน ต่อไปนี้เรามีความหวังว่าเจริญงอกงาม ได้รู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วจะสามารถก้าวเข้าไปเอาชนะธรรมชาติได้แล้ว แต่ก่อนนี้ต้องอยู่ใต้อำนาจเรื่องความเชื่อ ศาสนาจะกำหนดอย่างไรก็ต้องเชื่ออย่างนั้น ทีนี้ตื่นขึ้นมา ก็เข้าสู่ยุคเรเนสซองส์ (Renaissance) คืนชีพขึ้น

มาได้ ก็ศึกษาวิทยาการโบราณ วิทยาศาสตร์ก็เจริญขึ้นมา เกิดยุคเขาเรียกว่ายุค enlightenment ที่มีความรู้เข้าใจว่า ไม่ใช่ว่าดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก ไม่ใช่โลกเป็นศูนย์กลาง แล้วก็มีดาวทั้งหลายรวมทั้งดวงอาทิตย์หมุนรอบ แต่กลายเป็นว่าพระอาทิตย์นี่แหละเป็นศูนย์กลางโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ และโลกนี้ก็ไม่ได้แบน แต่กลม ทีนี้พอพวกนี้ประกาศขึ้นมาเช่นนี้ ศาสนาคริสต์ยังไม่หมดอำนาจ เขาก็จับพวกนี้ไปเผา เช่น กาลิเลโอสอนว่า โลกไม่ได้เป็นศูนย์กลางจักรวาล แต่เป็นพระอาทิตย์เป็นศูนย์จักรวาล นี่เป็นลัทธิของโคเปอร์นิคัส โคเปอร์นิคัสเขียนหนังสือขึ้นมา ตำราแกที่เขียนออกมานี้เขาเรียกว่าเป็นปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ทำให้คนยุโรปตื่นตัว ทีนี้คำสอนอันนี้ขัดกับศาสนาคริสต์ที่ว่าโลกแบน ที่ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ฉะนั้นพวกที่สอนอย่างนี้ต้องถูกจับขึ้นศาล กาลิเลโอจึงถูกจับขึ้นศาล Inquisition แต่กาลิเลโอ เป็นคนที่ไม่เข้มแข็งจริง ก็ไปสารภาพผิด ยอมสละคำสอน เขาลดโทษให้เป็น house arrest ขังอยู่ในบ้าน ๘ ปีจึงตาย มีคนอื่นอีกที่ทางคริสต์เขาว่าสอนไม่ถูกตามคัมภีร์เขา ตามหลักความเชื่อเขาก็ถูกจับไปขึ้นศาล ถ้าไม่ยอมละความเห็นก็เผาทั้งเป็น นายบรูโนซึ่งเป็นปราชญ์คนหนึ่งก็ถูกเผาทั้งเป็น เซอร์วีตัสอีกคนหนึ่งถูกเผาทั้งเป็น นอกจากพวกแม่มดแล้ว พวกยิวโดนกันหนัก ที่สเปนตอนหนึ่งยิวถูกขับไล่ออกไป ๑๗๐,๐๐๐ คน

ประวัติฝรั่งเป็นเรื่องของการกำจัดการฆ่าการฟัน การทำสงคราม เรื่องศาสนา พวกเราไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะฉะนั้น คนไทยควรจะตื่นด้วยรู้เรื่องฝรั่งเสียบ้าง ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ใช่มามะงุมมะงาหราอยู่ไม่รู้ต้นเหตุว่าเขาเจริญมาได้อย่างไร การดิ้นรนจากการบีบคั้นทำให้เขาเจริญ ฝรั่งมาพบภัยเจออันตราย ต้องตื่นตัว ต้องดิ้นรนขวนขวายอยู่นิ่งไม่ได้ จึงทำให้เข้มแข็ง

พ้นยุคมืด เข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์ เพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ

พอเข้ายุควิทยาศาสตร์เจริญ ฝรั่งก็เกิดความดีใจว่าพ้นออกมาได้จากยุคมืดแล้ว ตอนนี้จะเจริญกันใหญ่ เขาเรียกว่าเกิดคติ idea of progress ขึ้นมา เพราะว่าวิทยาศาสตร์เจริญ มนุษย์ได้รู้ความจริงของธรรมชาติ เมื่อรู้แล้วก็ไม่มีทางที่จะขัดขวางแล้วความเจริญนี้ มนุษย์จะเป็นเจ้าใหญ่ รู้ความลับของธรรมชาติ จัดการเอาชนะธรรมชาติได้ จะมีความสุขสมบูรณ์ มีแต่เจริญก้าวหน้าอย่างเดียว ตอนนั้นฝรั่งกำลังดีใจเต็มที่เลย แล้วก็เกิดปฏิวัติอุตสาหกรรมที่อังกฤษ

ฝรั่งฝากความหวังไว้กับวิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งเทคโนโลยีที่ตามมา แล้วก็อุตสาหกรรม เพราะฉะนั้นยุคต่อจากนั้นมาเป็นยุคของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม จุดหมายก็คือความพรั่งพร้อมบริบูรณ์ทางวัตถุ ก็เพื่อเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นยุคที่ผ่านมานี้ มันอยู่ด้วย ๔ ตัวนี้ เพื่อจุดหมายทางเศรษฐกิจ พัฒนากระบวนการอุตสาหกรรมด้วยเทคโนโลยีบนฐานของวิทยาศาสตร์ จบสูตรสำเร็จแค่นี้ แล้วมองวงกว้างคือชนะธรรมชาติ จัดการกับธรรมชาติได้ตามความปรารถนา ความสุขสำเร็จอยู่ที่นี่ นี่คือความฝันของยุควิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นเขาจึง progress ก้าวหน้าไม่รู้จักสิ้นสุด

ทีนี้ก้าวไปก้าวมามันจะไปไม่รอด ก้าวไปก้าวมา ธรรมชาติแวดล้อมพินาศจะอยู่ไม่ได้แล้ว ตอนนี้ผิดหวังเลย การผิดหวังจากวิทยาศาสตร์เกิดมาเป็นระยะๆ

๑. ด้านจิตใจ ปรากฏว่าเครียดมาก ทั้งกระบวนการที่จะทำให้ได้มาซึ่งวัตถุสมบูรณ์ต้องแข่งขันกัน ก็เครียด ต้องมาเอารัดเอาเปรียบกัน ต้องมาชิงไหวชิงพริบกัน จิตใจไม่สบาย ทุกข์ เอ มันไม่จริงนี่ มันไม่สุขจริง เริ่มผิดหวังแล้ว เพราะมันไปด้านเดียว สุดโต่ง เริ่มผิดหวังทางจิตใจ

๒. ด้านสังคม สังคมมันก็ไม่ดี มีอาชญากรรมมากขึ้น สังคมพอเจริญขึ้น เป็นสังคมเมือง เป็น urban society เป็นสังคมเมือง เป็นนิวยอร์ก เป็นชิคาโก เป็นลอสแองเจลิส อาชญากรรมยิ่งมากขึ้น คนหวาดระแวงมากขึ้น ประตูบ้านต้องใส่ตาแมวไว้ขยายดู แล้วต้องมีโซ่อีกชั้นหนึ่ง มันทุกข์ทางสังคมด้วย แล้วมามีสงครามเข้าอีก สงครามก็เรื่องทางสังคมใช่ไหม เบียดเบียนกัน เกิดสงครามเวียดนาม คนอเมริกันมาตายตั้งราวๆ ๕๐,๐๐๐ คน รบกันตั้งนาน ผลในที่สุดอเมริกันแพ้ มีความรู้สึกเสียเกียรติเสียหน้าอย่างยิ่ง ชาติมหาอำนาจอะไรมาแพ้กับประเทศเล็กๆ นี้ แล้วนอกจากนั้นคนของตัวเองมาตายมากมายแล้ว คนรุ่นใหม่รู้สึกผิดหวังกับความเจริญที่มาฆ่าฟันกันนี้ รู้สึกว่า นี่ไปรังแกเขา นี่มันประเทศเล็กนิดเดียว เราประเทศใหญ่ พวกคนหนุ่มสาวรู้สึกว่าอารยธรรมของเรานี้เป็นอารยธรรมแห่งการห้ำหั่นเบียดเบียน รังแกคนอื่น รู้สึกผิด เรียกว่าฝรั่งเกิดความรู้สึกสำนึกผิด guilty

เมื่อไปทบทวนประวัติศาสตร์ ชาติเรานี้เจริญมาด้วยการรังแกทั้งนั้น เข้ามานี่แย่งแผ่นดินอินเดียนแดง อินเดียนแดงถูกบรรพบุรุษของเรากลั่นแกล้ง สัญญาแล้วหักหลังมัน ฝรั่งเอาโรคฝีดาษ เอามาจากยุโรป มาแพร่ให้พวกอินเดียนแดง ซึ่งไม่เคยมีโรคนี้มาก่อน ไม่มีภูมิต้านทาน ตายเป็นใบไม้ร่วงเลย พวกคนรุ่นหนุ่มสาวก็ผิดหวังมาก รู้สึกสำนึกผิดว่าชาติของเราเจริญขึ้นมาด้วยการรังแกเจ้าถิ่น แย่งแผ่นดินเขา

โอ แล้วยังดูไอ้พวกนิโกรผิวดำอาฟริกา ไปจับมันมาเป็นทาสมาใช้งานเหมือนสัตว์ ประเทศเรานี้เจริญขึ้นมาเพราะแรงงานทาสไอ้พวกนิโกร อาฟริกาจับยิ่งกว่าสัตว์ เขามีพิพิธภัณฑ์อยู่ที่บอสตันจับเอาใส่เรือมาให้อัดแน่นเลย ไม่มีทางขยับเขยื้อน เอาให้มากที่สุดเพราะเป็นสินค้า ใส่โซ่ตรวนร้อยติดๆ กัน เรียงเป็นตับเป็นแถวให้จุที่สุด

จนกระทั่งเรือมาขึ้นที่อเมริกาแล้วมาขายที่บอสตันนั้น

Spiritual แบบฮิปปี้ เกิดจากความเจริญสุดโต่งในทางวัตถุนิยม

ทีนี้คนรุ่นหนุ่มสาวในยุคนี้ยุคสงครามเวียดนาม เป็นยุคที่เกิดความผันผวนในสังคมอเมริกันอย่างยิ่ง มันเกิดความรู้สึกสำนึกผิดมากไปรังแกเวียดนาม คนเอเชีย นึกถึงอดีตก็รังแกแย่งแผ่นดินของคนอินเดียนแดง ไปรังแกพวกทาส ประเทศเราเจริญมาด้วยอย่างนี้ มันผิดหวังเหลือเกิน ยุคนั้นคนหนุ่มสาวเกิดปฏิกิริยาต่อสังคมอเมริกัน สังคมนี้ใช้ไม่ได้แล้ว ปฏิเสธสังคมเลย ต้องเลิกสังคมอเมริกัน ก็เลยเกิดยุคฮิปปี้เมื่อปี ค.ศ. 1964 ในปี 1964 ฮิปปี้มีกันในที่ต่างๆ ตั้งเป็นนิคมขึ้นมา แล้วอยู่กันเป็นผัวเป็นเมีย ไม่ต้องแต่งงาน อยู่กันตามสบาย เสพยาเสพติด กินกัญชากัน กิน LSD ตอนนั้นพวกฝรั่งพวกนี้จะมาสนใจสมาธิ สนใจเซ็น สนใจโยคะ หาทางออกทางด้านจิตใจ ก็ spiritual อีก นี่แหละ spiritual พวกฮิปปี้ก็ spiritual แบบฮิปปี้ ต่อมาก็จางหายไป แต่ว่ามันประณีตยิ่งขึ้น เริ่มมีเหตุผลขึ้น มาสนใจสมาธิแบบมีเหตุผลมากขึ้น เป็นเรื่อง spiritual ที่ค่อนข้างเป็นบุญเป็นกุศลมากขึ้นหน่อย ไม่ใช้เป็น spiritual ที่เป็นอกุศล ตอนนั้นพระพุทธศาสนานิกายเซ็นของญี่ปุ่นก็เบ่งบานอยู่แล้ว แล้วมาธิเบตก็ขึ้นมาอีก แล้วพวกโยคะเข้าไป โยคะได้รับความนิยมอย่างยิ่ง

หลังจากยุคของฮิปปี้แล้ว ก็มีฮาริกฤษณะ ฮาริกฤษณะเป็นพวกฮินดูเข้าไปเผยแพร่ พวกหนุ่มสาวอเมริกันก็หนีจากบ้านมาอยู่กับพวกฮาริกฤษณะ แล้วเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใส่โทตีผ้านุ่งแบบแขกคล้ายโจงกระเบน แบบนักบวชฮินดู ไว้ผมเปียยาวเอาแป้งทาหน้าขาววอก แต้มสีแดงเป็นขีดบ้าง แล้วถือฉิ่ง กลองยาวแบบแขก แล้วเต้นไปร้องไปไปกันเป็นกลุ่มๆ อยู่กันตามสี่แยกหน้าตึกใหญ่ๆตามมหาวิทยาลัย คิดดูหนุ่มสาวอเมริกันเป็นอย่างนี้ไปได้ นี่หนุ่มสาวฝรั่งทั้งนั้น นี่ฝรั่ง

ไปไกล เด็กไทยแพ้ฝรั่งลิบเลย เด็กไทยได้แค่ตีกัน ฝรั่งพวกนี้ไม่ตีกัน แต่ใจดี พวกนี้ไม่ตีใคร ใจดีมาก เพราะเขาถือหลักแบบนักบวชแล้ว ไม่รุกรานใครไม่เบียดเบียนใคร

ตะวันตกถึงทางตัน เพราะอารยธรรมสร้างกันมาอย่างนั้น

ตอนนั้นสังคมอเมริกันมีเรื่องต่างๆ มากมาย เป็นเรื่องความผันผวนทางด้านสังคม ที่คนอเมริกันมีปัญหาความแปรปรวนทางด้านจิตใจ และมีผลกระทบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และความผิดหวังในเรื่องของความเจริญทางวัตถุ ที่ว่าเจริญมาก็ไม่เห็นมีความสุขอะไรจริงจัง นี่เป็นการเล่าให้ฟังเรื่องอดีต ต่อมาก็มาผิดหวังเรื่องธรรมชาติ เรื่องธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ มี polution มลภาวะสูง ก็เป็นปัญหาใหม่ตกลงก็เป็นปัญหาทางสังคมประเทศตะวันตก ทางด้านจิตใจที่เขาเรียกจิตวิญญาณ เรื่องของสังคม เรื่องสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติ ตกลงมาจบที่ปัญหาที่ ๓ คือธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรม เป็นปัญหาใหญ่ที่สุด ขณะเดียวกันอีก ๒ ปัญหาก็ไม่หมดไป

สังคมอเมริกันก็ยังหาทางออกจากปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ ปัญหาทั้ง ๓ ประการนี้ยังตันอยู่ เขายังหาคำตอบไม่ได้ ก็อยู่กันไป ต้องอยู่ในวิถีชีวิตแบบเดิม เพราะอารยธรรมมันสร้างมาอย่างนั้น ทั้งๆ ที่รู้ว่าไม่สมหวัง พร้อมกับสภาพที่เจริญนี้ ภายในก็มีความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์ มันผิดหวัง มันแปลกแยกอะไรต่างๆนี้ซ้อนอยู่ด้วย นี่แหละที่เราต้องรู้สภาพจิตของคนตะวันตก ฝรั่งไม่มีทางไป มันไปสุดโต่งทางด้านวัตถุ เมื่อสุดโต่งทางวัตถุ มันผิดหวัง ก็เลยหันกลับมาทางด้านจิตใจอีก

วิธีแก้ปัญหา ทำไมต้องไปเอาอย่างฝรั่ง

ทีนี้เราควรจะศึกษาตะวันตกเขาให้เข้าใจให้ชัด ไม่ใช่ว่าจะไปเอาอะไรต่ออะไรเขามา คือฝรั่งเขาไม่มีทางไป เขาได้แค่นี้ หมายความว่าฝรั่งเขายอมรับแล้วว่า ความเจริญทางวัตถุไม่พอ แต่จิตใจแบบฝรั่งถอยไปแบบเดิมก็ตายซี เพราะไปพบ spiritual แบบเก่าที่เคยหนีมาครั้งหนึ่งแล้ว มันก็จะต้องวนเวียนอยู่อย่างนี้ ไปสุดโต่งทางโน้น สุดโต่งทางนี้ หมายความว่าก่อนที่จะมาสุดโต่งทางวัตถุ ก็ไปสุดโต่งทาง spiritual มาจนกระทั่งกลายเป็นครอบงำทางด้านจิตใจไป แล้วมาสุดโต่งทางวัตถุ แต่อย่างน้อยพวก United Nation สหประชาชาติก็ยอมรับความจริงนี้ พยายามนำสิ่งนี้เข้าไป เราก็รับรู้ในส่วนนี้ เราก็อนุโมทนาด้วยว่าเขาได้รู้สำนึกว่าเดินทางผิดมา จะแก้ไขปัญหา **แต่วิธีแก้ปัญหาเราไม่จำเป็นต้องไปยอมรับเขา เพราะเรารู้ทันว่าฝรั่งเป็นอย่างไร ทำไมต้องไปเอาอย่างฝรั่ง เขาล้าหลังเราตั้งเท่าไหร่แล้ว** ศึกษาประวัติเสียหน่อย ผมว่าท่านที่มาถามเรื่องจิตวิญญาณนี้ รู้จักฝรั่งพอหรือเปล่า ไม่ค่อยรู้จักหรอก ไม่เข้าใจเรื่องศาสนาของเขาว่าความหมาย spiritual มันแค่ไหน spiritual ชั้นต่ำ ชั้นสูง ก็ไม่รู้เรื่อง

ต้องเข้าใจตามความเป็นจริง
เรามีปัญญา มีความรู้ ถ้าสอนให้ดี ก็ได้ทั้งจิตใจ

ถ้าพระเรามีปัญญา มีความรู้ ถ้าสอนให้ดีก็ได้ทั้งจิตใจ บุญนี้เป็นเรื่องจิตใจ แต่ว่าแฝงปัญญาด้วย แล้วเป็นแต่ด้านดีอย่างเดียว มันดีกว่า spiritual ตรงนี้ คือ

๑. มีความชัดเจนกว่า

๒. เป็นด้านกุศล เป็นความดีอย่างเดียว

๓. เข้ากับพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีของเรา ก็ไปด้วยกันได้ดี สื่อกันได้ทันที

พอคนมีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล ปัญหาทางด้านจิตก็หายหมด ชาวบ้านเราอยู่มาได้ จิตใจที่ดีก็ด้วยบุญด้วยกุศล พอระลึกเรื่องบุญกุศล จิตใจก็สบายชุ่มฉ่ำ มีปีติอิ่มใจ

spiritual นี่แหละ ถ้าเป็น spiritual ที่ดี ไม่มีปัญหาแน่นอน แต่ไป spiritual แบบผีเข้าละก็ ไม่ได้เรื่องแน่ เพราะฉะนั้น คนไทยต้องสร้างปัญญากันให้มากๆ ให้ความรู้กัน เรื่องของตัวเองก็ไม่ค่อยรู้ เรื่องของฝรั่งก็ไม่รู้ เขามาอย่างไรก็ไม่รู้ อย่าไปเอามาเฉยๆ คือเราไปเอาแบบเอาอย่างฝรั่งมา เราก็ไม่รู้เขาจริง ต้องเอามาพร้อมทั้งความรู้ด้วย รู้เบื้องหลังของความเป็นมาของเหตุปัจจัยของเรื่องนั้นๆ ที่พูดมานี้อาจจะแรงไปบ้าง แต่ที่จริงก็เป็นความจริงอย่างนั้น ก็พูดไปตามเรื่องที่เกิดขึ้น

อยากให้รู้ให้เข้าใจอะไรตามความเป็นจริง

มองในแง่หนึ่งก็น่าตำหนิ ไปเอาคำว่า spiritual มา ก็ไม่ศึกษาให้ชัด มาอย่างไร ไปอย่างไร ก็ไปติดอยู่แค่ความหมายหนึ่ง ที่ฝรั่งพวกหนึ่งกลุ่มหนึ่งให้มา ฝรั่งกลุ่มนี้ก็ให้แต่ความหมายที่จะมาใช้ เสร็จแล้วไม่รู้ว่าไปอย่างไร มาอย่างไร กว้างขวางแค่ไหน ดีชั่วอย่างไร กลายเป็นว่าวันนี้มาติเตียนคนไทยสมัยใหม่ ก็ต้องขออภัยด้วย.

"จิตวิญญาณ" แก้ปัญหาสุขภาพจิตไม่ได้ พระธรรมเท่านั้น เป็นตัวแก้สุขภาพจิตโดยตรง*

พระศรีปริยัติโมลี

พระคุณเจ้าที่เคารพ ผู้ดำเนินการอภิปราย และวิทยากรที่ร่วมเสวนา ตลอดจนญาติโยมที่สนใจเรื่องสุขภาพจิต สุขภาพจิตวิญญาณต่าง ๆ ดีใจว่า การพูดคุยกันวันนี้คงไม่ใช่เป็นเรื่องจับผิดกัน หรือจะไปลดความน่าเชื่อถือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่พยายามจะทำอะไรให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้นในสังคมไทย อันจะมาช่วยกันอะไรที่คิดไว้ยังคลาดเคลื่อนก็มาช่วยกันปรับช่วยกันแก้ ช่วยกันผลักดันให้เรื่องของสุขภาพจิตมันดีขึ้นในสังคมไทย มองในแง่ดีก็อาจคิดว่าวันนี้เป็นครั้งแรกเป็นจุดเปลี่ยนเป็น Turning points ที่อยู่ๆ เรื่องสุขภาพจิตเข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธธรรม ซึ่งความจริงสุขภาพจิตนี้น่าจะอยู่กับกระทรวงศึกษาหรืออยู่กับวัด เอามาอยู่กับหมอ หมอก็เลยมามองเรื่องจิต

โดยทั่วไป ความคิดของคนไทยมีแนวโน้มไปทางตะวันตกมานานแล้ว ถ้าดูจากประวัติความเจริญ งอกงามทางด้านอารยธรรมของมนุษย์ ประเทศตะวันตกเขาเพิ่งจะศึกษาเรื่องจิตเรื่องจิตวิเคราะห์ เมื่อ ๑๐๐-๒๐๐ ปีนี่เอง โดยสมมุติฐานเขายังไม่เชื่อว่าจิตมีอยู่จริง แล้วก็เรียนเหมือนเรียนพฤติกรรม จิตเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เป็นผลพวงมาจากพฤติกรรม เรียนจิตจริงๆ ไม่ได้ ต้องเรียนพฤติกรรมที่เนื่องมาจากจิต เรียนได้แล้วก็จับถูกจับผิด เรียนไปเรียนมาก็เข้าสู่วังวน จนกระทั่งปัจจุบัน เขาก็ไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้

---

* จากการสัมมนาเรื่อง "การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ" จัดโดย สถาบันแพทย์ไทย ร่วมกับ มูลนิธิพุทธธรรม เมื่อ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕

อาตมาเองเคยไปสัมมนากับท่านฝ่ายที่เขาเรียนเรื่องจิตเรื่องประสาท เป็นนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ ที่ธรรมศาลากับท่านทไลลามะ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๒ มีนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำประมาณ ๔๐-๕๐ คน ที่ไปร่วมสัมมนา แต่ท่านทไลลามะบอกว่าเรื่องนี้เรื่องใหญ่จะไปประชุมจะต้องเอาพระฝ่ายเถรวาทร่วมด้วย ๑ รูป เขาก็ติดต่อไปที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แต่ว่าท่านเจ้าคุณอาจารย์สุขภาพไม่ค่อยอำนวย ก็แนะนำให้อาตมาไปที่ประชุม เขาก็ยอมรับว่าอเมริกาตีบตันแก้ปัญหานี้ไม่ได้แล้ว อเมริกาเป็นผู้นำในด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์ทุกอย่าง แต่อเมริกาบอกว่าขอมาเรียนกับพุทธแล้วกัน ตอนนี้กำลังจะไปร่างหลักสูตรเรื่องสุขภาพจิตทำอย่างไรคนจะไม่รุนแรง ทำอย่างไรคนจะไม่ก้าวร้าว ทำอย่างไรเด็กไม่ชักปืนมายิงครูตาย โดยหาสาเหตุไม่ได้ เขาก็ประสบปัญหาอย่างนี้แล้ว แต่เราก็ยังเอียงหัวไปหาเขาอยู่เรื่อย เริ่มตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษาก็เอียงหัวไปหาเขา child center ก็เป็นควายเซ็นเตอร์ไปแล้ว ก็ยังไม่คิดจะกลับอีก

มาเรื่องสุขพลานามัยก็เหมือนกัน เป็นเรื่องที่จะข้ามพ้นไปจากเรื่องพระพุทธเจ้าไม่ได้ เรื่องพระพุทธศาสนาไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าความเจ็บป่วยมีสองอย่าง ความเจ็บป่วยทางกาย กายยิกะโร โกเยกะติโรโภ พระพุทธเจ้าบอกว่าคนที่ไม่เคยป่วยทางกายเลย อาจจะพบได้มีอายุอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ๑๒๐ ปี มีให้พบมีให้เห็น แต่คนที่จะปฏิญาณตนเองว่าไม่ป่วยทางจิตเลยแม้แต่เสี้ยววินาทีเดียวหาไม่ได้เลย ยกเว้นแต่พระอรหันต์ พระขีณาสพเท่านั้นที่ไม่ป่วยทางจิต ฉะนั้นพระธรรมของพุทธเจ้าทั้งหลายที่เราสวดอยู่นี้ ว่า **สกฺกตฺวา ธมฺม รตนํ อุตฺตมํ วรํ ปริฬาหูปสมนํ ธมฺมเตชน โสตถินา นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ พยา สพฺเพ โรคา วูปสเมนฺตุ เต** เราสวด พระธรรมเป็นธรรมโอสถสำหรับแก้โรคป่วย แต่เราไม่เคยเอาพระธรรมมาใช้เลย เราเอาพระธรรมใส่ตู้คัมภีร์ไว้ให้พระท่านท่องเฉยๆ สังคมไทยก็เลยเป็นโรคที่

จิตเวชป่วยกัน ๑๘ ล้าน ๒๐ ล้าน แล้วเราก็แก้ปัญหานี้ไม่ได้ อยู่ในวังวนอยู่อย่างนี้ พระธรรมดีๆ เราไม่เอามาเลยใช่ไหม

วันนี้จึงเป็นนิมิตหมายที่สุขภาพจิตจะเวียนมา เพราะว่าเหตุมาจากคนเขากำลังจะพูดถึงสุขภาพจิตวิญญาณ ก็เลยจะมาบรรจบกันกับพุทธธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า ท่านเทศน์อยู่สองอย่างคือเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์ ตลอด ๔๕ พรรษาก็เทศน์เรื่องนี้ พระที่ท่านสอนก็สอนอย่างนี้ไม่อยากให้โยมมีทุกข์ ให้หมดทุกข์กันทั้งทุกข์กายทุกข์ใจไม่ให้มี โรคของกายนั้นรักษาได้ โรคบางอย่างไม่ต้องรักษาก็หาย โรคบางอย่างรักษาก็หายไม่รักษาตาย โรคบางอย่างรักษาก็ตายไม่รักษาก็ตาย พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้แล้ว โรค ๓ ประเภทนี้ แต่โรคของจิตนั้นเป็นโรคที่ต้องดูแลกันมาก โรคอย่างนี้มันมีปัญหา อยู่ ๆ เขาระเบิดตึกเวิร์ดเทรด มันไม่ใช่คนบ้าไประเบิด แต่คนที่เราเรียกว่า Normal ทั้งหลายนี่แหละ มันไประเบิด เพราะฉะนั้นคนที่ปกติในสายตาของตะวันตกนั้น พวกนี้อันตรายมากกว่าคนที่ผิดปกติหรือแย่กว่าปกติ เพราะว่าคนบ้าไม่สามารถไประเบิดตึกได้ คนบ้ามันไม่ไปกดระเบิด มันไปสร้างนิวเคลียร์สร้างระเบิดปรมาณูมาฆ่ากันไม่ได้ แต่คนที่โลกทั่วไปเขาบอกว่าเป็นคนดี มีสติปัญญา ดูหน้าดูตารู้สึกจะเป็นผู้ดีศิวิไลทั้งหลาย คนพวกนี้มีปัญหา สุขภาพจิตของโลกก็เกิดขึ้นเพราะคนเหล่านี้ ในเมืองไทยไม่สงบสุขเพราะคนเหล่านี้ที่นำประเทศนำสังคมอยู่ เพราะคนเหล่านี้ไม่เคยเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัยพระศาสนาเลยจึงมีปัญหา อาตมาคิดว่าวันนี้อาจจะเป็นนิมิตหมายที่ดีที่มาเสวนากัน

คำว่า “จิตวิญญาณ” เป็นศัพท์ที่ไม่มีการใช้กัน อย่างในเอกสารที่แจก คุณหมอประเวศท่านเป็นผู้นำเสนอคำนี้ เพราะว่าท่านเป็นคนที่สรรค์สร้างแต่งคำดีท่านก็ไปบอกว่าจิตวิญญาณในที่นี้หมายถึงจิตชั้นสูง จิตที่สูงสุด จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุดคือนิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า ไปกันใหญ่แล้วเห็นไหม บอกจิต

เข้าถึงพระนิพพาน จิตชั้นสูงเลย จิตวิญญาณ spiritual เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผีสางเทวดา spirit ต่างๆนี้ มันเป็นเรื่องของน้ำใจ เช่น spirit ความเป็นนักกีฬาเป็น spirituality ต่าง ๆ ในศัพท์ของเรามันไม่มีหรอกคำนี้ spirituality ไม่มีหรอก พอคำนี้เข้ามาก็มีหลายท่านไปแปล รู้สึกหลวงพ่อพุทธทาสเป็นคนแปลคนแรกว่า จิตวิญญาณของเรานี้ จิตก็จิต วิญญาณก็วิญญาณ จิตวิญญาณ มโน มนัสเป็นไวยพจน์เป็น..... ของกันและกัน ดวงหนึ่งเกิดขึ้นดวงหนึ่งดับ สลับสับเปลี่ยนกัน พวกนี้คือคำเดียวกันใช้แทนกันหมด มันไม่มีคำว่า จิตวิญญาณ หรือมันไม่มีคำว่า จิตชั้นสูง จิตชั้นต่ำ แต่มันมีคำว่า กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต จิตของผู้ซึ่งหมกมุ่นมัวเมาอยู่เรื่องกามคุณ ๕ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เราเรียกว่าจิตของผู้ที่อยู่ในกามาวจร กามาวจรภูมิ จิตของผู้ที่เข้าสมาธิได้ขั้นต้น เราเรียกว่ารูปาวจรจิต จิตของท่านจะเข้าสมาธิชั้นสูงเป็นอรูปาวจรจิต จิตของผู้ซึ่งบรรลุมรรคบรรลุผล เราเรียกว่า มรรคจิต ผลจิต เรียกว่าโลกุตตรจิต เรามีอย่างนี้

ทีนี้ถ้าหากว่าจิตวิญญาณมันจะเป็นจิตชั้นสูง คงน่าจะเทียบได้กับคำว่ากุศลจิต หรือมหากุศลจิต มันน่าจะเทียบได้อย่างนี้ ถ้ามันเป็นจิตชั้นสูงอย่างที่ อ.หมอประเวศว่า มันไม่ใช่จิตวิญญาณหรอกในหลักพระพุทธศาสนาของเรานี้ ทีนี้ถ้าหากจะมีชีวิตมีสุขภาพทางจิตวิญญาณทั้งหลายเหล่านี้ อาตมาคิดได้คำหนึ่งว่า ถ้าจะหมายถึงบุคคลว่าเป็น spiritual man เป็นคนที่มีศาสนา religious man หรือเป็นคนที่มีสุขภาพทางจิตวิญญาณดีอย่างหมอประเวศพูด น่าจะตรงกับคำบาลีของเราคำหนึ่งที่ใช้คำว่าประพฤติพรหมจรรย์ พรหมจารี ประพฤติพรหมจรรย์ Lead the Holy Life คำนี้ศักดิ์สิทธิ์กว่า spiritual เยอะมากเลย Lead the Holy Life นี่สุดยอดเลย พระพุทธเจ้าบอกว่า สวากฺขาโต ภควตาธมฺโม ธรรมเราแสดงดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ จรัตถะพรหมจารียัง ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์ โดยชอบเถิด

พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ คำนี้มันหายไปในสังคมไทยแล้วเพราะว่าเราไม่มีศรัทธา เราไม่เชื่อมั่นในสิ่งที่ดีที่มีคุณค่าที่สุดในสังคมเรา มันจึงหายไป เราเลยไปเอาคำที่เป็นพันทางผสมบ้าๆ บอๆ เข้ามาในสังคมไทยซึ่งมีอยู่มากมายมาใช้ แต่สิ่งดีๆ ชัดๆ เราไม่เอา มาทำอย่างไรให้มีสุขภาพทางจิตวิญญาณ เราบอกไม่ได้ ไปวิธีไหนทำวิธีไหนบอกไม่ได้ นอกจากเอาศัพท์มาตีให้มันเพราะๆ เท่านั้นเอง

สังคมไทยถ้าใครพูดภาษาฝรั่งนี่สาธุเลยฉลาด เราเป็นหนี้เขา ๙ หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ เพราะพวกเราเชื่อคนพูดภาษาฝรั่ง เป็นหรือเปล่าใช่ไหม เปิด บีไอบีเอฟ นี่โอ้โฮ คำเพราะเหลือเกิน บีไอบีเอฟนี่ เห็นไหม เอาเงินเข้ามาสิ เงินกู้ระยะสั้นมาออกกู้อีก กินดอกระยะยาว แต่ของเราเราไม่รู้ ไม่เข้าใจ เป็นเรื่องที่น่าสงสารสังคมไทยน่าสงสาร ที่เขาเป็นลิงอุ้มแตง เป็นลิงอุ้มมะพร้าวอยู่ ต้องให้ ดร.รุ่ง มาสอนว่าจะปอกมะพร้าวอย่างไร มันปอกไม่ถูกเสียที เพราะฉะนั้นเรื่อง Lead the Holy Life พรหมจรรย์นี่ เรามีแล้ว ชาวบ้านต้องมีอะไร ชาวบ้านต้องมีศีล ๕ มีเรื่องทานเรื่องศีลเรื่องภาวนา ชาวบ้านต้องถืออุโบสถศีล เดี๋ยวนี้สังคมไทยมีอุโบสถไหม ไม่เคยเลย ศีล ๕ ก็ไม่เอา ท่องกันเฉย ๆ แต่ก็ไม่เห็นคุณค่า ไม่ปฏิบัติจริงจัง อุโบสถไม่ต้องพูดถึงเลย ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยท่านบอกว่าคนสุโขทัยนี้มักมีศีล ให้ทาน ในภาษาการก็รักษาอุโบสถศีลกันทุกคน

แต่สังคมไทยไม่มีแล้ว เมื่อไม่มีแล้วอย่างนี้สุขภาพจิตมันจะมีได้อย่างไร spirituality หมอประเวศก็ไม่มาแล้ว มันไม่มีทางเกิดเลย เพราะมันไม่มี Way out มันไม่มี solution ไม่มีแนวปฏิบัติ แล้วปฏิบัติแบบไหน ฝรั่งมันตีบตันเพราะตรงนี้ แม้กระทั่งคริสเตียนก็ไปไม่ได้ อิสลามก็ไปไม่ได้ เพราะเขาไม่มีที่เขาเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เขาไม่มีมรรคมีองค์ ๘ คำสอนของไบเบิลก็ดี อัลกุรอารก็ดี มีแต่ความศรัทธา เป็น faith หมด follow me do that I said อะไรก็ว่าไป เขามีแค่นั้น วิธีการปฏิบัติมันไม่มี

เพราะฉะนั้นเวลาการเสนอหลักอะไร ในนี้จึงลอย มันเลื่อนลอยหมด

อาตมาถึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับหมอประเวศ แล้วก็ ดร.รุ่ง เรื่องการปฏิรูปการศึกษาที่เอาเด็กเก่งดี มีสุข แล้วเอาพระออกไปหมดเลย แล้วจะให้ดีอย่างเล่า ใครจะบอกว่าความดีคืออะไร คนดีเป็นอย่างไร สุขทำอย่างไร จะสุข พระก็ไม่ให้สอน meditation ก็ไม่เอา หลักสูตรพุทธก็เอาออกทุกวัน ๆ ไล่ออกทุกวัน ๆ แล้วเขาจะสุขอย่างไร เอาล่ะเก่งมันอาจจะเก่งๆ บ้าๆ บอๆ เก่งแล้วมันไปทำลายโลกอย่าง ที่มันเป็นอยู่ปัจจุบัน แล้วดีหรือ สุขมันจะสุขอย่างไร มันจะดีอย่างไร ใครจะบอกได้ว่าดีเป็นอย่างไร สุขเป็นอย่างไร ถ้าไม่ให้พระบอก ไม่ให้พระพุทธศาสนาบอก เพราะฉะนั้นจิตสำนึกของคน จะเกิดได้อย่างไร ถ้าเราไม่ปูพื้นฐาน เราไม่เอาสิ่งซึ่งพิสูจน์แล้วซึ่งปฏิบัติแล้วนี้มาเป็นหลัก ดังในตัวอย่างทั้งในอดีตและปัจจุบันชัดเจน ตัวอย่างที่เห็นได้จากพระพุทธเจ้าพระอริยะเจ้าทั้งหลาย แล้วก็ไปผลิตคำใหม่ๆ ออกมาเพื่อจะตั้งสถาบันใหม่ โครงการใหม่ อะไรใหม่ ตั้งทุนใหม่ เอาคนใหม่ ๆ มา คิดกันแบบเบี้ยหัวแหลกหัวแตกออกมา ก็พากันเข้าป่าเข้ารกเสียเวลาไปอีก เหมือนกับปฏิรูปการศึกษานี่ ๑๑๐ ปี กระทรวงศึกษาที่ผ่านมา เราแทบไม่เหลืออะไรแล้วใช่ไหม เหลือตัวล่อนจ้อนเลย แล้วรอปล่อยไปอีกให้ปฏิรูปอย่างนี้คงไม่ถึง ๑๑๐ ปีหรอก เราไม่มีแผ่นดินอยู่แล้ว ประเทศแตกสลายหมดแล้ว เราก็คิดกันอยู่อย่างนี้ แล้วสิ่งที่พิสูจน์แล้วนั้นเราจะเอาไหม ไม่เอา พระพูดแรงหน่อยก็ขออภัยกันบ้างก็แล้วกัน

อาตมาถึงบอกว่าจิตวิญญาณอย่างนี้ มันไม่มี จิต พระพุทธเจ้าบอกไว้ชัดแล้ว **จิตฺเตน นียตี โลโก** โลกนี้ถูกชักนำไปด้วยจิต **จิตฺเตน ปริกิสฺสติ** โลกกระเสือกกระสนด้วยจิต **จิตฺตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคู** สัตว์โลกทั้งปวงต้องตกอยู่ใต้อำนาจธรรมอันเดียวคือจิต เพราะฉะนั้นเราต้องระวังจิต ต้องฝึกจิต ต้องชำระสะสางมัน ทุกอย่างเลยต้องระวังมัน ฉะนั้นหลักการจริง ๆ ที่จะไม่ทุกข์นี้ ท่านจึงให้เราปฏิบัติ

หลักกรรมฐาน ต้องเจริญสติปัฏฐาน วิปัสสนากรรมฐาน ทำอย่างไรเราจะอยู่กับปัจจุบันได้ด้วย มีสติสัมปชัญญะได้อย่างสมบูรณ์ ทำอย่างไรเราจะรู้ ถ้าอยู่ปัจจุบันได้ เราจะรู้ว่าอะไรเป็นสมมติสัจจะ อะไรคือปรมัตถสัจจะ อะไรเป็นความจริงสมมุติ อะไรเป็นความจริงสูงสุด

ตอนนี้สังคมไทยเราไปติดสมมุติใช่หรือเปล่า เด็กก็ติดสมมุติ ต้องแต่งตัวแบบฝรั่ง ต้องกินอาหารฝรั่งๆ ก็ไม่พอ ต้องกินแมคโดนัลด์ ผสมส้มตำไปบ้างอะไรบ้าง เสื้อผ้าก็ต้องใช้แบบฝรั่ง ต้องยี่ห้อฝรั่ง ตัดโบ้เบ้ไม่ได้ต้องเวอร์ซาเซ่ มันไปอย่างนี้หมดเลย เขาเรียกคนจนเล่นหวยคนรวยเล่นหุ้น อยากได้เงินได้ทองมากมาย ไม่รู้ว่าสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้จริงคืออะไร เงินมันคืออะไร ชื่อเสียงมันคืออะไร เราคืออะไร ถ้าเรายังไม่รู้ว่าเราคือใคร เราควรจะดำรงชีวิตอย่างไร เมื่อไม่รู้สุขภาพจิตไม่มีทางดีขึ้นหรอก เดี๋ยวมันก็ดีใจ เดี๋ยวมันก็เสียใจ เดี๋ยวมันก็ร้องไห้ เดี๋ยวมันก็ปลาบปลื้มยินดี หนักๆ เข้าก็ฆ่าตัวตาย ภรรยาตาย ฆ่าลูกตาย ฆ่ากันตายอยู่ทุกๆ วันๆ ข่าวออกทางโทรทัศน์ทางหนังสือพิมพ์ สิ่งเหล่านี้มันไม่น่าเกิดขึ้นในสังคมที่เรามีวัดวาอารามมีพระสงฆ์เยอะแยะเลย เรามีธรรมะที่สุดยอดเยี่ยม เขาเอาของเราไปใช้ แต่เราไม่ได้เอาของเรามาใช้เลย เรื่องพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ทั้งนั้นเลย

อาตมาเองก็ยอมรับว่าวัดวาอารามบางทีก็หลงทางเหมือนกัน ถึงอยากให้มีการปฏิรูป ถึงให้มีการเปลี่ยนแปลงพรบ.คณะสงฆ์ พูดเรื่องนี้มามากแล้ว พอพูดอย่างนี้

การมีสุขภาพจิตดี ไม่ประสบความสำเร็จหรอก ถ้าหากเราไม่ปูฐานเรื่องของศีลธรรม เรื่องของจิตใจ เรื่องของพระศาสนาให้ชัด คนนี่ต้องจัดการกับเรื่องจิตให้ได้ เรามีชาวพุทธมาก ท่านเจ้าคุณอาจารย์บอกว่าชาวพุทธ ๙๔%นี้ ถ้าเราเพียงแต่ทำชาวพุทธให้เข้าใจศาสนาของตัวเอง ให้เข้าใจพุทธธรรม ให้เป็นชาวพุทธที่ถูกต้องเท่านั้นเอง ประเทศนี้ศิวิไล ปัญหาอย่างอื่นแก้ได้หมดเลย ต้องยกเลิก ต้องรื้อกรม

สุขภาพจิตด้วย ถ้าทุกคนเป็นชาวพุทธแล้ว ไม่ต้องไปทำอะไรต่อแล้ว เพราะฉะนั้นอันนี้เหมือนหญ้าปากคอก เหมือนรู้ๆ นะ แต่ดูเหมือนว่าสังคมไทยชอบเดินทางอ้อมไปเรื่อยๆ ถ้าไม่อ้อมมันตั้งงบประมาณไม่คอยได้มั้ง ต้องตั้งงบประมาณมาให้ได้ ต้องคิดโครงมาให้มาก สิ่งที่บางทีไม่ต้องจ่ายตังค์เลยเรื่องพระนี้ ก็ไม่ให้พระสอนในโรงเรียนอีก ที่มหาจุฬาฯ มหามกุฏฯที่อาตมาสอนอยู่นี้ ปีหนึ่งท่านจบปริญญาตรีประมาณพันองค์ ไม่มีตำแหน่งหรอก ไม่ได้สอน ไม่ให้สอน รัฐบาลไม่เคยมองเห็น ไม่เคยเห็นว่า พูดนี่ไม่ใช่หมายถึงรัฐบาลนี้ หลายๆรัฐบาลที่ผ่านมา เป็นอย่างนี้มาตลอด ไม่เคยสนใจ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก ท่านเขียนหนังสือไว้มาก อาตมายังเคยคิดหวังว่า คนอย่างรัฐมนตรี ท่านรองนายก นายกน่าจะไปหาท่านเจ้าคุณอาจารย์บ้าง ท่านจะได้บอกเทศน์โปรดบ้าง เห็นไปรัฐมนตรีคนเดียว รัฐมนตรีช่วยศึกษาแล้วท่านก็ดีนะตั้งแต่ไปมานี่ มาพิมพ์หนังสือเผยแพร่ด้วยอะไรด้วย มาสนใจร่างหลักสูตรพระพุทธศาสนา ทำสาระการเรียนพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน ท่านทำไว้ได้มากแล้วนะ ส่วนรัฐมนตรีศึกษาเองไม่ไปเลย ท่านนายกท่านก็ไปหาใครก็ไม่รู้ เที่ยวทอดผ้าป่าอยู่นั่นแหละ เรื่องสติปัญญา เรื่องเหตุเรื่องผล เรื่องที่จะถูกต้องตามหลักการ เรื่องที่จะเอาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้มันได้ผลโดยตรงแก่สังคมนี้ ให้มันเร่งรีบเร่งด่วน ให้ทันเหตุทันการณ์

อาตมาก็ขอแลกเปลี่ยนด้วยว่า ถ้าเราจะพูดถึงเรื่องนี้ ก็มาตกลงกันเสียก็ได้ว่าจะเอาคำอะไร ถ้าจิตวิญญาณมันก็ไม่มีทางออก ไม่มีวิธีการจะเข้าถึง แล้วสุขภาพทางจิตวิญญาณมันก็ไม่มี ไม่เคยมีใครบอกว่าจะใช้ภาษาฝรั่งอะไร spirituality ก็ยังไม่พอ จะเรียกว่าอะไรดี spiritual health มันก็แปลกๆ แต่ public health เขาก็จะเปลี่ยนอยู่แล้ว จะไม่เอาอยู่แล้ว แต่ spiritual health ก็ยิ่งจะแปลกๆ ไปอีก ดีไม่ดีฝรั่งจะงงเรามาเปลี่ยนให้เขาใหม่ จะคิดอย่างไร คิดโดยอาศัยบนฐานของเรา โดย

ภูมิธรรมภูมิปัญญาของเรา อาตมาว่าเราจะเป็นผู้นำ ถ้าคิดโดยฐานของผู้อื่นเราเป็นผู้ตาม แล้วก็ตามแบบมะหงุมมะงาหรา เพราะมันไม่มีทางไป ไม่มีทางออก ถ้าเราจะคิดถ้าจะทำอะไรใหม่ๆ คิดบนฐานของเราได้ไหม หลายๆเรื่องเลยนะ รวมทั้งปฏิรูปการศึกษาด้วย ท่านจอห์นดิวอี้ ท่านคิดแล้วก็เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา จนกระทั่งเขาไม่มีหลักแล้ว เรื่อง child center เรื่อง subject center อะไรนี่ ไม่มีหลักแล้วกลับไปกลับมาแล้ว ทำไมเราไม่คิดบนฐานของเรา การศึกษาเรามีมัชฌิมาปฏิปทา เราคิดบนฐานของเราสิ เรื่องสุขภาพจิตก็เหมือนกัน ต่อไปก็คงจะบริหารโดดเดี่ยวไม่เกี่ยวข้องกับวัดวา ศาสนาไม่ได้อีกแล้ว อยากให้สุขภาพจิตดีไม่ยากเลย ในหนังสือเล่มนี้ อาตมาก็เขียนหนังสือไว้เล่มหนึ่ง พุทธธรรมกับสุขภาพ นี่พูดไว้เยอะแล้วในนี้ คงต้องขาย ถ้าแจกแล้วโยมก็ไม่ค่อยอ่าน ไม่รู้พระพูดเรื่องอะไร ต้องให้เห็นคุณค่าหน่อย

ที่มาเสวนานี้คล้ายๆ เป็นจุด turning point ที่มารวมกันแล้ว ช่วยกันคิด คิดให้เป็นระบบ อ.หมอประเวศ ท่านพูดก็พูดไป ช่วยๆแก้ท่านด้วย บางทีท่านก็ไปแบบของท่าน ท่านเป็นนักคิด หลายท่านบางทีก็คิดออกนอกกรอบไป ถ้าเอาคำเขามาแล้วก็ไม่มีที่มาไม่มีที่ไป ไม่มีระบบชัดเจน เหมือนกับเราเล่นกับกรมสุขภาพจิตมานี้ก็หลายปีแล้ว ยิ่งสร้างอาคารใหม่ใหญ่ยิ่งขึ้นๆ คนไทยก็เริ่มเป็นโรคจิตมากขึ้น มันหมายความว่าอย่างไร จะต้องมาคิดกันใหม่แล้วว่า ทำอย่างไร สุขภาพคนไทยถึงจะดีขึ้นจริงไม่มีทางอื่นหรอก พระพุทธเจ้าท่านบอกแล้วว่าคนที่ไม่เป็นโรคจิตไม่มีเลย เป็นทุกคนเลย **พระธรรมเท่านั้น ธรรมโอสถเท่านั้นที่เป็นตัวแก้สุขภาพจิตโดยตรง** ถึงขั้นนั้นนี้เราเจริญยิ่งกว่าฝรั่งมากมาย ก็ขอมีส่วนร่วมแค่นี้ก็แล้วกัน ขอเจริญพร

จิตวิญญาณ*

ศ.ดร.ระวี ภาวิไล

ในปัจจุบัน สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ได้เสนอพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติขึ้นมาฉบับหนึ่ง เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากองค์กรสุขภาพและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในร่างดังกล่าวระบุว่า "สุขภาพดี" หมายถึง "สุขภาวะของกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (มโนธรรม)" นั้น

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ได้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่คือคำว่า "จิตวิญญาณ" โดยอาศัยรากศัพท์เดิมมาจากศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ภายหลังจากนำศัพท์ ๒ คำ คือ "จิต" และ "วิญญาณ" มารวมเป็นคำๆ เดียวคือ "จิตวิญญาณ" แล้ว จึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่า มีผลกระทบอย่างไร เมื่อสปรส.บัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้เองในครั้งนี้

ต่อไปนี้ เป็นการสัมภาษณ์ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ถึงเรื่องศัพท์คำว่า "จิตวิญญาณ" มีดังนี้

ความหมายคำว่า จิตหรือวิญญาณ ตามแนวพระพุทธศาสนา

พูดถึงเรื่องจิตวิญญาณ อันที่จริงถ้าพิจารณาในแนวทางของพระอภิธรรม คำว่า "จิต" กับคำว่า "วิญญาณ" ท่านถือเป็นคำที่เป็นไวพจน์ของกันได้ หมายความว่าแทนที่ท่านจะเรียกว่าจิต ท่านเรียกว่าวิญญาณก็ได้ วิญญาณในทางพระอภิธรรมหรือแม้แต่ในทางพระสูตรท่านหมายความถึงวิญญาณขันธ์ เป็นขันธ์ ๑ ใน ๕ เป็นนามขันธ์ ๑ ใน ๔ ขันธ์คือองค์ประกอบของชีวิต อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์

---

* สัมภาษณ์ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ณ ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๔

ออกมาเพื่อการประกาศธรรมของท่าน ท่านแยกแยะปรากฏการณ์ชีวิตออกเป็น

๑. รูปขันธ์

๒. เวทนาขันธ์

๓. สัญญาขันธ์

๔. สังขารขันธ์

๕. วิญญาณขันธ์

ขันธ์เหล่านี้เป็นธรรมชาติ ที่เรียกว่า มีปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสังขตธรรม แต่ว่าก็เป็นปรมัตถธรรมด้วยเป็นของมีจริงอาจจะตามหลักที่ว่าปรมัตถ์ นี่คือ ธรรมชาติที่มีอยู่จริง ถ้าเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นบัญญัติขึ้นท่านเรียกว่าบัญญัติธรรม บัญญัติธรรมนั้น บางครั้งเรียกว่า สมมติหรือสมมุติ บางครั้งเรียกว่าสมมุติบัญญัติเอาสอง คำมาใช้อยู่ด้วยกันเลยแต่มีความหมายร่วมกันว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้น ตกลงกันให้มีเพื่อประโยชน์ของการดำเนินชีวิต ตามธรรมดา สมมุติบัญญัติไม่มีความลึกซึ้งเหมือนสิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถธรรม ปรมัตถธรรมเป็นของมีจริงในธรรมชาติ จะมีมนุษย์เกิดขึ้นหรือไม่ คิดอะไรขึ้นเป็นบัญญัติหรือไม่ก็ตาม ปรมัตถธรรมนั้นมีอยู่แล้ว

ลักษณะของจิต และองค์ประกอบของจิตที่เรียกว่า เจตสิก

ปรมัตถธรรมนี้ ในเชิงพระอภิธรรมท่านจำแนกเป็น ๔ ประการด้วยกัน คือ ปรมัตถธรรมที่มีปัจจัย ปรุงแต่ง ได้แก่ จิต เจตสิกและรูป ส่วนปรมัตถธรรมอีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่านิพพาน นั่นหมายความว่าปรมัตถธรรมท่านจำแนกแบบนี้มี ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพานนี้สามารถวิเคราะห์ได้อีกแบบหนึ่งคือ

จิต เจตสิก ได้แก่นามขันธ์

รูป ก็คือรูปขันธ์

ส่วนนิพพานนั้น พ้นจากความเป็นขันธ์

ถ้าเราจำแนกอย่างนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงวิญญาณขันธ์นั้น เฉพาะวิญญาณขันธ์อาจจะเรียกว่าจิตนั่นเอง เจตสิกนั้นเป็นเวทนาขันธ์หนึ่ง สัญญาขันธ์อีกหนึ่ง นอกจากนั้นเรียกว่าเป็นสังขารขันธ์ทั้งนั้น เวทนาเจตสิก เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาเจตสิกเป็นสัญญาขันธ์ เจตสิกที่เหลือรวมเป็นสังขารขันธ์ ในพระอภิธรรม ท่านยังแสดงต่อไปอีกถึงจำนวนเจตสิก จิตซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งเป็นตัวธรรมชาติรู้ เจตสิกเป็นธรรมชาติที่เกิดประกอบจิต จะต้องอธิบายอันนี้เพื่อให้เห็นชัดในเรื่องที่ถาม เมื่อท่านแสดงว่าเจตสิกมี ๕๒ ประเภทภาษาไทยเราใช้คำเรียกว่า ดวงไปหมด ที่จริงควรจะใช้คำว่าประเภท เจตสิกทั้ง ๕๒ ประเภทนี้ เป็นเวทนาขันธ์เสียหนึ่ง เป็นสัญญาขันธ์หนึ่ง ที่เหลือทั้งหมดอีก ๕๐ เป็นสังขารขันธ์ทั้งนั้น ทั้งสังขารขันธ์ เวทนาขันธ์ และสัญญาขันธ์รวมกันเป็น ๕๒ ถือเป็นธรรมชาติที่เกิดประกอบจิต นี่ก็ยังพอเห็นได้

ศัพท์พระพุทธศาสนาที่ศาสนาคริสต์นำไปใช้ในอีกความหมายหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากเดิม

เราต้องรับรู้ว่าในยุคปัจจุบันนี้ คำสอนทางศาสนาต่าง ๆ เข้ามาปนเปกัน เข้ามาสับสนกัน ในกรณีเรื่องที่เรากล่าวถึงนี้ คำสอนทางศาสนาคริสต์มี หลักสำคัญที่แตกต่างจากพุทธศาสนา คือการกล่าวถึงพระเป็นเจ้า เขามีภาษาของเขา เป็นภาษาดั้งเดิมของเขา ภายหลังแปลมาเป็นภาษาตะวันตก เพราะคนตะวันตกรับภาษาดั้งเดิมที่เป็นมาอาจจะเริ่มต้นมาจากภาษาฮิบรู แล้วก็ถูกนำเข้าไปในกรีกในโรมัน ก็เป็นภาษาโรมันกรีก รับเอาศัพท์ภาษายิวเข้าไป มันเป็นกลุ่มภาษาที่จะประกาศคริสต์ศาสนา ในหลักการของคริสต์ศาสนานี้ มีคำที่กล่าว

ถึงพระเป็นเจ้า มีหลักทางคริสต์ที่ว่าพระเป็นเจ้านั้นปรากฏต่อมนุษย์เป็น ๓ ลักษณะ

๑. ภาษาอังกฤษว่า God the Spirit พระเป็นเจ้าเมื่อมาปรากฏจะอยู่ในลักษณะเป็นนามธรรม ไร้ตัวตน แปลเป็นไทยว่า พระจิต

๒. พระเจ้าปรากฏในลักษณะรูปแบบคล้ายมนุษย์ ในคริสต์ศาสนาถือพระเจ้าเหมือนพ่อที่รักลูก จึงเป็น God the Father แปลว่า พระบิดา พระเจ้าในรูปลักษณ์ของบุรุษผู้เป็นพ่อ

๓. พระเจ้าที่มาปรากฏในโลกนี้ในลักษณะที่เป็นมนุษย์แต่ว่าเป็นบุตรของพระเจ้า คือพระบุตร God the Son สำหรับ God the Son นี้ศาสนาคริสต์ประกาศว่าคือพระเยซู

เพราะฉะนั้นสรุปว่า พระเจ้ามี ๓ ลักษณะได้แก่ God the Spirit, God the Father, God the Son

เมื่อคนตะวันตกเข้ามาประกาศศาสนาคริสต์ในประเทศไทยได้ศาสนิกเป็นคนไทย ก็ศึกษาเพื่อหาคำที่จะแปลพระคัมภีร์ของเขาให้เป็นภาษาไทย เพราะฉะนั้นเขาจึงแปลคำว่า

๑. God The Spirit เป็นพระจิต เราบอกว่านี่มาขอยืมคำว่าจิตจากพุทธศาสนาไป แต่ไปใช้ในความหมายอื่น ใช้ในความหมายของเขาแล้ว นี่คือพระจิต

๒. God the Father นี่คือใคร คือพระบิดา ได้แก่พระเจ้าในลักษณะของความเป็นพ่อ พระเจ้าในฐานะเป็นพระบิดา ฉะนั้นจึงมีพระจิต พระบิดา แล้ว

๓. เมื่อมีลูกพระเจ้า ถ้ารวมกันเรียกว่า God the Son คือ พระเยซูเป็นพระบุตร

สามอันนี้ สามเส้านี้เป็น Trinity หรือ ตรีสภาวะของสิ่งสูงสุดในคริสต์ศาสนาที่เข้ามาประสานกัน

ความหมายของคำว่า "จิตวิญญาณ"

ทีนี้คำว่า จิตวิญญาณ นี้ จะหมายความว่าอย่างไร เมื่อดูในมนุษย์โดยทั่วไปพระเยซูก็เป็นมนุษย์ แล้วก็เป็นลูกพระเจ้า ถ้าสืบสาวไปในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคำสอนคริสต์ ที่มีมาแม้ก่อนพระเยซูมาปรากฏ คือคำสอนเรื่องพระเจ้านี้มีตกทอดมาตั้งแต่สมัยพวกยิวโบราณ คำสอนที่ตกทอดมาในสมัยยิวโบราณนั้น ถือว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์ สร้างมนุษย์ขึ้นมาอย่างไร รายละเอียดผมจะไม่พูด พระเจ้าซึ่งมีอานุภาพมาก เป็นใหญ่ในจักรวาล เกิดขึ้นมาอย่างไรเราไม่ต้องพูดถึง พระเจ้าเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีอำนาจครอบงำโลกธาตุทั้งหมด อยู่ทุกหนทุกแห่ง รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาคนเดียวก่อน เป็นมนุษย์ผู้ชาย แล้วสร้างมนุษย์ผู้หญิงตามมา โดยเอาซี่โครงมนุษย์ผู้ชายมาสร้างมนุษย์ผู้หญิงให้อยู่ด้วยกัน แล้วก็ให้มนุษย์ผู้หญิงผู้ชายคู่แรก เท่ากับว่าเป็นลูกพระเจ้า ที่ผ่านมายังไม่กล่าวถึงพระบุตรคือพระเยซูเลย สองคนนี้มาอยู่ด้วยกันในสวนสวรรค์ที่ชื่อว่า อีเดน อย่างผาสุก ไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ มีแต่ความสุข รู้ว่ามีพระเจ้าเป็นผู้สร้าง แล้วพระเจ้าได้สั่งห้ามไว้ว่า อย่าไปกินผลไม้ที่ออกมาจากต้นไม้ต้นหนึ่ง

เรื่องก็มีว่า มีมารหรือซาตานแปลงเป็นงูมายุให้ลองกินดู พอกินดูแล้ว ก็มีความรู้สึกเรื่องเพศ และเนื่องจากว่ามีความรู้สึกเรื่องเพศ ก็มีความอับอาย เกิดความรู้สึกอับอาย กลายเป็นเรียกว่าคนบาป เป็นคนบาป พระเจ้ารู้เข้าก็โกรธ พระเจ้าโกรธได้นะ ไม่พอใจไล่ออกจากสวนสวรรค์ เพราะฉะนั้น ต้องจากสวนอีเดนลงมาอยู่ในโลกมนุษย์ แล้วก็มาสืบพืชพันธุ์เป็นมนุษย์ แต่เมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมานั้น ก็ประสาทให้ในมนุษย์มีสิ่งที่เรียกว่า Soul ก็คือเป็นส่วนซึ่งมีธรรมชาติอย่างเดียวกับผู้สร้าง คือธรรมชาติ เช่นพระเจ้าเหมือนกัน แต่มันอยู่ลึก

ซึ่งอยู่ในชีวิต Soul อันนี้แหละที่เป็นตัวสำคัญในมนุษย์ เมื่อมนุษย์ถูกไล่ลงมาแล้วนั้นก็มาอยู่สืบลูกหลานมา มันมีบาปดั้งเดิมคือบาปที่มนุษย์คู่แรกนั้นทำไว้ เรียกว่าบาป ดั้งเดิม Original Sin ทำให้มนุษย์ต้องมาทรมานอยู่ในโลก จะต้องมาอยู่ในชีวิตของความเป็นทุกข์ และไม่สำนึกถึงว่าตัวนี้มี Soul อยู่ ที่จะมีโอกาสกลับไปอยู่กับพระเจ้าอย่างเดิม ตัว Soul นี้เองที่ถูกเรียกว่า "จิตวิญญาณ" ในคริสตธรรม ทั้งนี้คำว่าวิญญาณก็ดี คำว่าจิตก็ดี ล้วนยืมมาจากคำในพุทธศาสนา แต่ว่าเอาไปแปลตรงกับคำว่า Soul เลย ตามที่ถามความเห็นของผม ผมจึงตอบความเห็นผมอย่างที่ผมรู้มาว่า มันเป็นความสับสนแล้ว เนื่องจากมายืมคำทางพุทธศาสนาไปใช้ การนำเอาคำว่า จิตวิญญาณก็ดี หรือแม้แต่คำว่า วิญญา เฉย ๆ ก็ดี มาใช้นั้น ยืมมาจากคำของพระพุทธศาสนา ไปใช้ในอีกความหมายหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งเป็นการสร้างความสับสนให้เกิดขึ้น ทำให้ความเข้าใจทางภาษาบิดเบือนไปจากเดิม

ความสับสนกับผลกระทบของการใช้คำ "จิตวิญญาณ"

ถาม : ปัจจุบันนี้มีผู้นำเอาคำว่าจิตวิญญาณมาใช้โดยทั่วไปนั้นก่อให้เกิดความเข้าใจที่สับสนหรือเปล่า

ศ.ดร.ระวี : คนตั้งหลายคนใช้ศัพท์นี้ ผมสงสัยว่าทำไมเขาใช้ ผมได้แต่เดา ผมจะไปรู้ได้ยังไงว่าเขาใช้ทำไม ผมอดข้องใจไม่ได้ ผมเดาว่าเวลา ที่เขาพูดนี่เขาคิดถึงคำว่า Spirit ซึ่งคำว่า Spirit นี้ เราเคยแปลว่า น้ำใจ เราเคยแปลว่าน้ำใจ เราไม่ได้แปลว่า จิต-วิญญาณ แต่เดี๋ยวนี้ไปพบคำว่า มีน้ำใจ กลายเป็นแปลว่า มีจิต-วิญญาณ คือไปยกเอาคำนั้นมาโดยจะรู้หรือไม่ก็ตาม ว่ามันมีความหมายอย่างที่ผมพูด คือรากศัพท์มาจากความคิดทางตะวันตก หรือความคิดในคริสต์ศาสนา

หมายถึง จิตวิญญาณ หรือ Soul ดังได้กล่าวมาแล้ว

ถาม : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ เขาใช้คำว่า สุขภาพดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ (มโนธรรม)

ศ.ดร.ระวี : ถ้ายิ่งพูดแบบนั้นก็ยิ่งสับสนมากขึ้น กาย ใจ จิต คือใจ คือวิญญาณธาตุ แล้วอารมณ์คือ สิ่งที่ส่วนหนึ่งมัน เป็นทั้งธาตุ คำว่าอารมณ์ ตามความคิดของพวกนี้ มันหมายถึง Emotion ไม่ใช่ศัพท์ทางอภิธรรมว่าอารมณ์ หมายถึงสิ่งที่จิตรู้ ส่วน Emotion ทางจิตวิทยาแปลว่า อาเวค บางครั้งก็เทียบคล้ายกับคำว่า Mood Mood นี่คือเวทนานะ สุขเวทนาคือ โสมนัส ทุกขเวทนา คือโทมนัส และอุเบกขาเวทนา คือเป็นกลางๆ

ถาม : อย่างที่เขาเข้าใจ จิตหรือจิตใจคือสุขภาพจิตหรือเปล่า

ศ.ดร.ระวี : คำว่าสุขภาพจิตมีความเป็นมาอย่างไร มันมาทางจิตวิทยาตะวันตกแล้ว สมมติเราเห็นว่า Mental Heath คำว่าMental Heath ถ้าคิดตามพระพุทธศาสนาสุขภาพจิตดีไม่ดี ก็คือใจมีกุศลหรืออกุศล คือเป็นการกล่าวถึงว่าใจประกอบด้วยคุณธรรม หรือบาปธรรม บุญหรือบาป ใจเป็นบุญเราเรียกว่าใจมีสุขภาพดี ในทางพุทธศาสนาเราถือสุขภาพใจคือใจที่มีกุศลธรรมประกอบ แต่ถ้าใจที่มีอกุศลประกอบคือใจมีสุขภาพไม่ดี อันนี้ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้พูดถึง คุณไปค้นดูเถอะ ท่านพูดในลักษณะนี้

ถาม : สุขภาพจิตกับสุขภาพใจนั้นคืออันเดียวกัน

ศ.ดร.ระวี : ในกรณีนี้จิตกับใจนี่ก็เรื่องเดียวกัน อย่างที่เราพูดมาแล้ว

ถาม : คำว่าสุขภาพจิตนี่คือลักษณะขององค์ประกอบของจิตใช่ไหม

ศ.ดร.ระวี : ใจที่มีสุขภาพดีก็คือจิตที่มีองค์ประกอบของจิตคือเจตสิกเป็นฝ่ายดีงาม หรือโสตณเจตสิก และใจที่มีสุขภาพไม่ดีก็คือจิตที่มีองค์ประกอบของจิตหรือเจตสิกฝ่ายเป็นอกุศลมาประกอบ

ถาม : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ใช้คำว่าทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ

ศ.ดร.ระวี : นั่นนะซิ มันเป็นแนวคิดทางศาสนาที่มี Soul ชีวิตประกอบด้วยกาย ใจ พอแล้ว กายกับใจ รูปขันธ์กับนามขันธ์ กายคือรูปขันธ์ ใจนี่คือนามขันธ์ทั้งหมดแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขันธ์รวมอยู่ในนั้นแล้ว กายใจเป็นองค์ประกอบของชีวิตพอแล้ว ที่เติมเข้ามา คือ Soul ซึ่งมันไม่มีในพุทธศาสนา คำที่เติมเข้ามาคือจิตวิญญาณนั่นเอง เติมเข้ามาแล้วเกิดมีความหมายเป็นของศาสนา ที่มี Soul ตัว Soul นั่นคืออัตตา นี่แสดงว่าคนพูดไม่มีความรู้เข้าใจพุทธศาสนา ใครจะอ้างตัวเป็นพุทธแล้วพูดอย่างนี้ใช้ไม่ได้ แต่ถ้าจะอ้างตัวว่าเป็นพุทธครึ่ง เป็นคริสต์ครึ่ง นั่นก็อีกเรื่องหนึ่ง นี่คือคำตอบของผมที่คิดว่าชัดแล้ว

ถาม : การเติมศัพท์ คำว่า จิตวิญญาณ จึงเป็นความสับสนของการใช้ศัพท์ในปัจจุบันนี้

ศ.ดร.ระวี : ถ้าเป็นการสับสนของการใช้ศัพท์ มันสะท้อนถึงความสับสนในความรู้ความเข้าใจ ก็น่าวิตกว่าผู้ตั้งตัวเป็นนักวิชาการแล้วมาพูดอย่างนี้มันหมายความว่าอย่างไร

ถาม : เมื่อใช้ศัพท์ผิดจากความหมายเดิมส่งผลอย่างไร

ศ.ดร.ระวี : มันจะส่งผลให้คนที่ได้ฟังยิ่งสับสนหนักเข้าไป แล้วไปจับเอาสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนามาเป็นพุทธศาสนา ถ้าคิดว่ากำลังพูดเรื่องพุทธ ศาสนาเราจะเรียกว่าเป็นอะไร เราเรียกว่า เป็นความเบี่ยงเบนทำให้พุทธศาสนาคลาดเคลื่อนไป ถ้ามันคลาดเคลื่อนโดยผู้ที่ประกาศ

ตัวว่าเป็นผู้รู้ผู้ศึกษามา มันก็มีผลร้ายต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนามาก เพราะว่าบางคนมีคนเชื่อถือมาก เมื่อพูดออกไปแล้วคนก็เอาไปคิดไปพูดไป ไปขยายผลต่อไป ก็คือประกาศสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนา ในนามของพระพุทธศาสนา ผมไม่รู้ว่าเขาตั้งใจจะประกาศคริสต์ศาสนาหรือตั้งใจจะประกาศพุทธศาสนา แต่เขาต้องทำให้ธรรมทางพุทธศาสนาเลอะเลือน

ถาม : ในทางพระพุทธศาสนา มักจะใช้ศัพท์คำว่า โสตวิญญาณ แปลว่า การรับรู้ทางหู จักขุวิญญาณ แปลว่า การรับรู้ทางตา มโนวิญญาณ แปลว่า การรับรู้ทางใจ ทำไมถึงใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" แทนคำว่า "มโนวิญญาณ" ไม่ได้ ทั้งๆ ที่ "มโน" กับ "จิต" เป็นศัพท์ที่ไวพจน์กัน คือความหมายเหมือนกัน

ศ.ดร.ระวี : ถึงแม้ "มโน" กับ "จิต" จะเป็นศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ก็เหมือนกันในแง่กว้างๆ ทั่วๆ ไป ในทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือในพระอภิธรรมนั้น มีการกำหนดความหมายไว้อย่างชัดเจน เราจะให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ตัวรู้ หรือ ธรรมชาติรู้ ที่เรียกว่า จิต หรือ วิญญาณ นี้ เกิดขึ้นโดยอาศัยผ่านทางทวาร ทั้ง ๖ หรือ ช่องทางทั้ง ๖ ได้แก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทวารทั้ง ๕ ข้อแรกนั้นสามารถกำหนดตำแหน่งได้แน่นอน แต่ทวารที่ ๖ คือทางใจนั้น ยังไม่สามารถกำหนดตำแหน่งที่ตั้งได้แน่นอน ในอดีตบอกไว้ว่าตำแหน่งของทวารทางใจตั้งอยู่ที่หัวใจ แต่ในปัจจุบันคนบางกลุ่มบอกว่าตำแหน่งตั้งอยู่ที่สมอง

การรับรู้ที่ผ่านช่องทางต่างๆ นั้น มีศัพท์เรียกเฉพาะดังนี้

๑. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางตา เรียก จักขุวิญญาณ

๒. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางหู เรียก โสตวิญญาณ

๓. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางจมูก เรียก ฆานวิญญาณ

๔. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางลิ้น เรียก ชิวหาวิญญาณ

๕. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางกาย เรียก กายวิญญาณ

๖. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางใจ เรียก มโนวิญญาณ

เราไม่เรียกการรับรู้ที่ผ่านช่องทาง ทางใจว่า "จิตวิญญาณ" เพราะจิตไม่ใช่ทวาร หรือช่องทางของการรับรู้ แต่จิตมีความหมายอันเดียวกันกับวิญญาณ แปลว่า การรับรู้ และมโนมีความหมายเฉพาะชี้เจาะจงลงไปว่า เป็นทวารของจิต การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" จึงเป็นการเอาศัพท์ ๒ คำที่มีความหมายเหมือนกัน มาซ้อนเข้าเป็นคำคำเดียว ทำให้เกิดความสับสนทางวิชาการ ในพระอภิธรรมไม่ปรากฏการใช้คำนี้ไม่ว่าในที่ใด การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" จึงเป็นคำที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่มีที่มาหรือที่อ้างอิงของการใช้คำนี้ในพระอภิธรรม

ถาม : ขอขอบพระคุณอาจารย์ระวี เป็นอย่างยิ่ง ที่กรุณาสละเวลาในการช่วยชี้แจงคำว่า จิตวิญญาณ ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้เข้าใจกระจ่างชัด.

จดหมายนพ.สมพนธ์ บุณยคุปต์ ถึง สปรส. คัดค้านการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

เรื่อง ขอให้แก้ไขคำจำกัดความของสุขภาพ

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ตามที่ สปรส. ได้เสนอร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ **เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง**โดยได้ให้คำจำกัดความของสุขภาพที่ดีว่า **"หมายถึงสุขภาวะของกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (มโนธรรม)"** ซึ่งคำจำกัดความนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิรูประบบสุขภาพของชาติ เนื่องจากคำจำกัดความนี้ ได้ใช้คำทางพระพุทธศาสนาหลายคำ ได้แก่ **คำว่ากาย จิต** และยังมีคำว่า **จิตวิญญาณ** ซึ่งมิใช่คำทางพุทธศาสนา และได้มีผู้ไม่เห็นด้วยกับคำ "จิตวิญญาณ" ในคำจำกัดความนี้ ทั้งที่เป็นแพทย์ น.พ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศ.ระวี ภาวิไล และพระสงฆ์ที่ถือกันว่าเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคนี้คือพระธรรมปิฎก

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรอิสระที่เกิดจากการรวมตัวขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ๒๘ องค์กรด้วยกัน มีหน้าที่ในการปกป้องดูแลส่งเสริมฯพระพุทธศาสนา และได้มีองค์กรสมาชิกนำเรื่องการใช้คำจำกัดความของสุขภาพที่ไม่เหมาะสมกับประเทศไทยที่มีพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาของประชาชนไทยประมาณร้อยละ ๙๔ เข้ามาพิจารณา และที่ประชุมของสภาฯให้ความเห็นว่าไม่ควรใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในจำกัดความดังกล่าวด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. คำว่า "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นองค์กรที่มีหน้าที่บัญญัติศัพท์ จึงไม่ควรนำคำที่ยังไม่รับรองในความหมายมาใช้เป็นทางการ

๒. ความหมายของคำว่า "จิตวิญญาณ" ที่ สปรส.แปลไว้ ไม่ถูกต้อง และคัดค้านกันเอง เพราะในวงเล็บของคำว่าจิตวิญญาณคือ **"มโนธรรม"** ซึ่งความหมายของ "มโนธรรม" เป็นคำที่ยอมรับได้ทางพุทธศาสนา มีความหมายและใช้กันมานานแล้ว เพราะมโนหมายถึงจิตหรือใจที่มีธรรมะ ตรงกับคำขยายความดังข้างต้นนี้ ทางพุทธศาสนามีคำว่า มโนวิญญาณ มีคำว่าจิต มีคำว่าวิญญาณ แต่ไม่มีคำว่าจิตวิญญาณ จึงไม่ควรนำมาใช้ในคำอธิบายโดยอ้างอิง องค์การอนามัยโลกว่า "สุขภาวะทางจิตวิญญาณอยู่เหนือสุขภาวะทางจิตแห่งโลกีย์วิสัย คือต้องไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดถือตัวตน ไม่ยึดถือ ลัทธิวัตถุนิยม แสวงแก่นแท้ของชีวิต และที่สำคัญคือ**เชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตนในพระผู้เป็นเจ้า**และในความรักเพื่อนมนุษย์" ข้อความอันนี้ไม่สามารถยอมรับได้ เพราะเป็นการนำหลักการของเทวนิยม ในพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นมาใช้กับประชากรไทยที่เกือบทั้งหมดเป็นชาวพุทธที่มิได้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้จะเอาคำว่านิพพานไปปนกับคำนี้ไม่ได้เช่นกัน

๓. เรามีความเข้าใจและเชื่อว่าคณะผู้ร่างคำจำกัดความของสุขภาพ คงจะไม่ได้คิดเอง และไม่ได้มีเจตนาจะนำคำในศาสนาอื่นมาใช้ แต่แปลมาจากคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกจากคำว่า spirit หรือ spiritual ซึ่งบังเอิญไม่มีคำที่ใช้อยู่ก่อนหรือเหมาะสมในภาษาไทย จึงนำคำว่า "จิตวิญญาณ" มาใช้ เราทราบดีว่านักวิชาการไทยมักจะแปลหรือเอาตำรา ต่างประเทศมาใช้โดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบ ขอเรียนว่าไม่มีความจำเป็น และไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะแปลคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกที่เขียนไว้สำหรับทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นประเทศที่ด้วยพัฒนา เพราะประเทศไทยมีความเจริญและมั่นคงทางด้านจิตใจ และวัฒนธรรมมากกว่ามาเป็นเวลานับพันปีแล้ว

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ขอเรียนให้ทราบว่าได้มีหลักฐานถึงความพยายามต่างๆ ทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้นของบางศาสนาที่จะแทรกซึมเข้ามาในองค์กรของรัฐในรูปแบบต่างๆ ดังที่เห็นชัดเจนในการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งถ้ากระทรวงสาธารณสุขและสปรส. ปล่อยให้มีการใช้คำจำกัดความที่มีความหมายของศาสนาอื่นแล้ว จะถือว่าเป็นเจตนาร้ายต่อพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษของไทยได้รักษามานับพันปี สภาฯจึงขอเรียนมาให้แก้ไขคำจำกัดความของสุขภาพโดยตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความ และในสิ่งพิมพ์ทุกอย่างของสปรส. ทุกฉบับ และถ้ายังหาคำที่เหมาะสมกว่ายังไม่ได้อาจใช้คำว่า “มโนธรรม” ที่ทางสปรส.ใส่ไว้ในวงเล็บแทน เพราะเป็นคำที่ประชาชนชาวไทยทั่วไปเข้าใจ มีความหมายที่ถูกต้องตามคำอธิบายขององค์การอนามัยโลก และเป็นที่มีความหมายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสูงส่งกว่าความหมายของคำว่าจิตวิญญาณ หรือ spirit สภาฯเชื่อว่าผู้บริหารในกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้มีการศึกษาสูง มีความใจกว้างยอมรับความคิดเห็นที่ถูกต้องของผู้อื่น และไม่ดื้อรั้นทำในสิ่งที่ไม่สมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ถือเป็นภัยภายนอกที่มีผลต่อพระพุทธศาสนา

ขอบารมีของพระรัตนตรัย จงได้คุ้มครองรักษาทุกท่านที่เป็นพุทธมามกะที่ดี ให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง และประสบความสุขความเจริญตลอดไป

ขอแสดงความนับถือ

(พันโท นายแพทย์สมพนธ์ บุณยคุปต์)
ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

คำว่า "จิตวิญญาณ" ทำลายสาระสำคัญในคำสอนพระพุทธเจ้า

อ.ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์

คำว่า จิตวิญญาณ เป็นเรื่องเสียหายต่อพระพุทธศาสนาหรือไม่ ก่อนที่เราจะตัดสินว่าควรยอมรับไม่ยอมรับประการใด ก็ควรจะขึ้นตราชั่งวัดผลดีผลเสียกันเสียก่อน ถ้ามีผลดีก็รับไว้ ถ้ามีผลเสียก็ไม่ควรรับไว้ ผมก็จะพูดถึงด้านพระศาสนาอย่างเดียวว่ามันมีผลดีผลเสียต่อศาสนาอย่างไร

ท่านทั้งหลายอย่าลืมว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระสัพพัญญู แปลว่า ผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างอะไรที่ไม่ทรงรู้นั้นไม่มี เพียงแต่ว่าสิ่งที่ทรงรู้นั้นจะนำมาแนะนำบอกกล่าวให้รู้ทั้งหมดหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง มีเรื่องตามพระสูตรว่า สมัยหนึ่งทรงใช้พระหัตถ์กำใบไม้ไว้กำหนึ่งรับสั่งถามกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า ใบไม้ที่อยู่ในกำมือของพระองค์กับใบไม้ในป่านั้น อย่างไหนมันจะมีจำนวนมากกว่ากัน ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลว่าที่อยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์นั้นจำนวนน้อยนิดไม่อาจจะเทียบกับใบไม้ในป่าได้ทั้งป่า ก็ตรัสต่อไปว่า อย่างนั้นเหมือนกันภิกษุ ธรรมที่เรารู้มาและแนะนำพวกเธอให้พวกเธอได้ทราบนั้น เทียบได้กับใบไม้ในกำมือ แต่ที่เรารู้มาและเราไม่ได้แนะนำบอกกล่าวพวกเธอนั้น เทียบได้กับใบไม้ในป่า เพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่า ไม่ได้เป็นเพื่อประโยชน์ ไม่ได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่ได้เป็นไปเพื่อพระนิพพาน แต่ส่วนน้อยนิดที่ตรัสไว้ ขนาดน้อยนิดก็ตั้ง ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ ขนาดน้อยนิดที่เราแสดงแก่พวกเธอนั้นเทียบกันได้กับใบไม้ในกำมือเท่านั้น เพราะ

---

* จากการสัมมนาเรื่อง "การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ" จัดโดย สถาบันแพทย์ไทย ร่วมกับ มูลนิธิพุทธธรรม เมื่อ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕

เหตุไร เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพราะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพราะเป็นไปเพื่อพระนิพพาน

ถ้าหากว่าจะมีธรรมชาติอะไรสักอย่างที่เรียกว่า "จิตวิญญาณ" กำหนดชื่อขึ้นมาใหม่ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ดูตามที่สปรส.พูดถึง รู้สึกว่าให้ความสำคัญไม่ใช่น้อยทีเดียว คล้ายๆ กับว่าความเป็นความตายมันขึ้นอยู่กับ "จิตวิญญาณ" นี่แหละ เป็นสำคัญทำนองนั้น ถ้าสำคัญถึงขนาดนั้น พระพุทธเจ้าต้องตรัสบอกเราแล้ว แต่ว่าท่านไม่ได้ตรัสเลย แต่มีศัพท์คำว่า "จิต" ศัพท์ว่า "วิญญาณ" ตรัสไว้ นั่นจริง เมื่อเอามารวมเป็นคำเดียวเรียกว่า "จิตวิญญาณ" และหมายถึงอีกอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ อย่างนั้นไม่มีในคำสอนของพระองค์ ถ้าพูดถึงจิตหรือวิญญาณนั้น ทั้ง ๒ คำเป็นธรรมชาติ อันเดียวกัน จิตอันใดวิญญาณก็อันนั้น วิญญาณนัง จิตตัง มโนติ อัตตะโต เอกัง ท่านว่าไว้อย่างนั้นในตำราทางพระพุทธศาสนาแปลว่า คำว่าวิญญาณก็ดี คำว่าจิตก็ดี คำว่ามโนก็ดี ว่าโดยสภาวะก็เป็นอันเดียวกัน คือไม่ได้ต่างกัน

ทีนี้ตรัสถึง "จิต" หรือ "วิญญาณ" ไว้ว่ากระไร ในอนัตตลักขณสูตร ซึ่งรับสั่งแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์เหมือนกัน วิญญาณนัง นิจจัง วา อนิจจัง วา อนิจจัง ภันเต วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า ยังปะนานิจจัง ตัง ทุกขัง วาสุขขัง วา สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ทุกขัง ภันเต เป็นทุกข์พระเจ้าข้า สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรและหรือที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่านี่ของเรา เราเป็นนี่ นี่เป็นอัตตาของเรา ควรที่จะเห็นว่าเป็นอัตตาหรือ..... ว่าอย่างนั้น ก็ปฏิเสธว่าวิญญาณไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตานั่นเอง อนัตตานั้นไม่ใช่ตัวตน ทำไมถึงไม่ใช่ตัวตน ก็เพราะบังคับบัญชาไม่ได้ ไม่เป็นไปในอำนาจนะครับ วิญญาณเป็นอย่างไรจิตก็เป็นอย่างนั้น เพราะเป็นธรรมชาติอันเดียวกัน ตรัสไว้ในที่หนึ่งเรียกว่า จิต อีกที่หนึ่งเรียกว่าวิญญาณ อีกที่หนึ่งเรียกว่า มโน อย่างนี้

เป็นต้น อย่างในขันธ์ ๕ นะครับ ก็วิญญาณขันธ์ ถ้าในอายตนะ ๑๒ ก็มนายตนะ เรียกเป็นมโน อายตนะ คือมโน รวมกันเป็น มนายตนะ อย่างนี้เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นอันว่า จิตหรือวิญญาณ หรือมโน เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ทำไมถึงไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ไม่เป็นไปในอำนาจ ตอบได้ว่า เพราะเป็นไปเนื่องด้วยปัจจัย มีปัจจัยจึงเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัยก็ไม่เกิดสิ่งเหล่านี้ ใครปรารถนาจะให้เกิดก็ไม่เกิด ถ้าว่าหากยังไม่ได้ปัจจัย หรือว่าใครไม่ปรารถนาจะให้เกิดก็ต้องเกิด เมื่อได้ปัจจัย เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้ ขึ้นอยู่กับอำนาจของใครๆ ที่จะเข้าไปจัดการได้ ขึ้นอยู่กับเหตุกับปัจจัยนั่นเอง จึงเป็นอนัตตา แล้วเราทราบกันดีอยู่แล้วว่าอนัตตานี้เป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา ลัทธิอื่นศาสนาอื่นจะไม่ปรากฏคำว่าอนัตตาเลย คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกหมวดไปเลยทีเดียวจะเห็นสภาพหลักการอันนี้อย่างชัดเจน เพราะว่าจะตรัสถึงอะไรก็ตาม จะตรัสถึงเหตุของสิ่งนั้นเสมอ ว่าเกิดขึ้นจากเหตุจากปัจจัยอะไร เหตุปัจจัยอะไร ถึงทำให้ต้องไปนรก เหตุปัจจัยอะไรถึงทำให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เหตุปัจจัยอะไรถึงทำให้ถึงพระนิพพานได้ เหตุปัจจัยอะไรถึงทำให้เป็นคนร่ำรวย ไม่ยากจนขัดสน เหตุปัจจัยอะไรที่ทำให้เป็นคนมีมิตรมาก มีบริวารมาก มีคนที่จะรักมาก อย่างนี้เป็นต้น

การกล่าวถึงเหตุถึงปัจจัยเป็นอันชี้หลักการอนัตตานั่นเอง ให้เห็นว่าเป็นไปด้วยอำนาจเหตุอำนาจปัจจัยทั้งนั้น จะหมวดธรรมไหน ๆ ก็ตามที่ตรัสไว้ที่พ้นไปจากที่แสดงไว้ว่า ที่แสดงไว้และสงเคราะห์ ก็ในขันธ์ ๕ เป็นต้น อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ ที่พ้นไปจากการสงเคราะห์ก็ในหมวดธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้น เหล่านี้ไม่มี ไม่พ้นจากขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ หรือ ธาตุ ๑๘ ไปได้

ทีนี้เกิดมี "จิตวิญญาณ" ขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง จิตวิญญาณนั้นมันคืออะไร ถ้าเป็นขันธ์อยู่ในขันธ์ไหน พระท่านกล่าวไว้ ขันธ์มี ๕ เท่านั้น

เอง มีรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ เป็นต้น ซึ่งก็ไม่ได้รวมจิตวิญญาณเข้าไปด้วย อายตนะ ๑๒ เป็นอายตนะอันไหน ก็ปรากฏว่าอายตนะที่เป็นจิตวิญญาณโดยเฉพาะนี้ก็ไม่มีอีกเหมือนกัน หมวดอะไรๆ ก็ไม่มีทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้เป็นอันว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่มีประโยชน์ไม่ครบ ขาดจิตวิญญาณซึ่งเป็นเรื่องสำคัญไป เมื่อแสดงไว้ไม่ครบอย่างนี้แล้ว ทรงเป็นพระสัพพัญญูได้อย่างไร ถ้าเป็นประโยชน์โสตถิผลจริง พระองค์ต้องทรงแสดงไว้แล้ว **เพราะฉะนั้นเป็นอันว่าไม่มีอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา**

ทีนี้การที่เราจะขจัดสิ่งที่คนเขายอมรับกันแพร่หลายเสียแล้วในเวลานี้ว่ามันไม่ถูกต้อง ดูเหมือนว่ามันจะเป็นเรื่องเหลือวิสัย เพราะแทรกซึมเข้าไปทุกวงการ พูดง่าย ๆ ว่า ถ้าหากผนวกคำว่า จิตวิญญาณเข้าไปด้วยดูมันจะเก๋ไก๋ดี จิตวิญญาณของซามูไร เมื่อเช้าเห็นปกหนังสือจิตวิญญาณแห่งป่า อะไรๆ มีจิตวิญญาณไปเสียทั้งนั้น ไม่ทราบว่าพูดถึงอะไร เดือนก่อนมีคนมาทาบทามผมให้ไปทัวร์ประเทศอินเดีย ค่าใช้จ่ายค่ากินค่าอยู่เขาจะออกให้หมด เพียงแต่ว่าให้ผมไปกับคณะที่เขาไปชมสถานที่ต่างๆ ถึงสถานที่ใดเป็นสำคัญที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรม เรื่องอะไรเอาไว้สูตรใด ไว้ให้ผมบรรยายพระสูตรนั้นให้ฟัง ณ สถานที่นั้น เอาบรรยากาศว่างั้น ผมฟังผมก็ท้อแท้ไม่อยากไป ขี้เกียจไป ก็ปฏิเสธไป ทีนี้ลูกเรา แหมอยู่กับเราแท้ๆ มันน่าจะเขกหัวมันซักโป๊กนะครับ บอกว่าพ่อนี่ไม่มีจิตวิญญาณนักสู้เอาเสียเลย เพราะฉะนั้นแม้แต่ลูกตัวเอง ก็ยังแนะมันไม่ได้เลยว่า คำนี้มันไม่ถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่เขาก็ฟังธรรมฟังเทปอะไรกันอยู่เรื่อย ผมพูดไปถึงคนทั่วๆ ไปแล้วก็หนักใจ จริงอยู่มันมีคำอื่น ที่เขาเอามาผนวกกันอย่างคำว่า มโน ก็ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา จิต นึกอย่างที่ว่านี่แหละ หรือคำว่าธรรมะเราก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่เรื่อย เอามาผนวกเป็น

คำเดียวว่ามโนธรรม แล้วใช้ไปในความหมายอย่างหนึ่ง ว่าความสำนึกรับผิดชอบชั่วดี อันนี้ว่าตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นเรื่องไม่เสียหาย เพราะว่าไม่ได้คัดค้านหรือว่าไปสร้างความเสียหายในคำสอนของพระพุทธเจ้า เอาเข้าจริง ๆ มโนธรรมก็ไม่พ้นไปจากพวกคุณธรรมที่ดีงามทั้งหลาย มีศรัทธา สติปัญญา เป็นต้น อันใช้ได้แต่จิตวิญญาณนี้มาอีกแล้ว กลายเป็นสิ่งที่นอกเหนือไป

ผมว่าเรื่องของเรื่องมันเป็นอย่างนี้ คือว่าเรานั้นคอยคล้อยตามฝรั่งๆ เขาใช้คำหนึ่ง Spiritual ผมว่าคงจะมาจากคำนี้แหละ จิตวิญญาณอะไรที่ว่าพอเขามีเราก็ขอมีทั้งๆ ที่เรานับถือพุทธ ชาวพุทธของเรานี่แปลก ผมอยากจะอุปมาให้เห็นภาพอย่างนี้คือว่าขีดเส้นเข้าที่พื้นดินเส้นหนึ่ง แบ่งซีกกันเลย ฟากนี้พุทธ อีกฟากหนึ่งคริสต์ พวกเรายืน (ไม่ได้พูดรวมในที่นี้นะครับ) อยู่ฟากพุทธ แต่ว่ายื่นหัวยื่นศีรษะไปทางฟากคริสต์คือว่าเขา มีอะไรก็พลอยคล้อยตามไปด้วย ยอมรับไปด้วย เป็นอย่างนี้ จิตวิญญาณไม่มี ถ้าหากว่าจิตวิญญาณมีจริง หลักการเกี่ยวกับว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตาของพระพุทธเจ้านี่ไม่จริง เพราะว่าจิตวิญญาณไม่ได้รวมอยู่ในคำสอนที่ตรัสไว้ว่าเป็นอนัตตาเลย ....

คราวนี้น่ากลัวว่ารากเหง้าของพระพุทธศาสนาจะง่อนแง่น จะถูกครอบงำโดยศาสนาอื่นได้โดยง่าย อะไร ๆ แทนที่จะขึ้นอยู่กับเหตุกับปัจจัย ก็จะขึ้นอยู่กับอะไรก็ไม่ทราบ ทีนี้แทรกซึมเข้ามาได้ง่ายเลย ถ้าหากว่าเรายังไม่ยืนหยัดยึดหลักอนัตตาเข้าไว้ให้แน่นแฟ้น เพราะฉะนั้นน่ากลัวว่าต้องมาพิจารณากันใหม่แล้วว่าจะยอมรับหรือไม่พวกเราทั้งหลาย เวลาพูดถึงจิตวิญญาณ เห็นไหมว่า มันจะเป็นอะไรสักอย่างที่คงทนยั่งยืน แทรกซึมอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสิ่งที่ต้องชำระกันให้บริสุทธิ์ให้หมดจดอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่เกี่ยวกับร่างกายและจิตใจของเรา เป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การพูดถึงการบริหารจิต

หรือว่าอบรมจิต หรือว่าทำสุขภาพจิตให้ดี ให้สมบูรณ์นั้น ก็จะพลอยเขวตามไปด้วย เพราะไม่ทราบว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ เพราะว่าเกิดกลายเป็นว่าจิตวิญญาณก็อย่างหนึ่ง จิตก็คือวิญญาณ ก็คืออีกอย่างหนึ่งไปเสียแล้ว ดีไม่ดีก็กลายเป็นมีอยู่ในเพียงทฤษฎีหรือในแบบไม่มีผลไปในด้านการปฏิบัติเลยก็ได้ เรื่องอนัตตาเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ซึ่งท่านก็เป็นหัวหน้าพุทธบริษัท ย้ำให้เห็นเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญอันดับแรก เพราะฉะนั้น หมวดธรรมที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับให้เห็นว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา จึงล้วนแต่ส่วนพระภิกษุ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ เอย ธาตุ ๑๘ เอย อย่างนี้เป็นต้น

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ขอให้ท่านทั้งหลายทราบว่า หมวดธรรมที่แสดงแก่ฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งจะประพฤติเพื่อประโยชน์ปัจจุบันถือว่าอยู่ในโลกนี้อย่างไม่ยากจนขัดสน ถ้าว่ามีทรัพย์ไว้ใช้จ่ายอย่างเพียงพอ อย่างนี้เป็นต้น นั่นก็เป็นผลที่เกิดจากเหตุ ต้องทำเหตุจึงจะได้รับผลอย่างนั้น การที่ต้องทำเหตุนั้นเอง เป็นอันประกาศอนัตตาอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าโดยปริยายไม่ใช่นิปปริยายเหมือนการแสดงขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ เป็นต้น

อย่างที่ว่าไปแล้วพระพุทธเจ้าทรงได้การขนานพระนามอย่างหนึ่งว่าเหตุวาที แปลว่า ผู้มีปกติตรัสถึงเหตุ ทรงย้ำถึงเหตุอยู่เสมอ เมื่อทรงย้ำถึงเหตุอยู่อย่างนี้ เราหยิบยกกันพิจารณาขึ้นมาสักหน่อย ถ้าหากว่ามีจิตวิญญาณ หรือว่าจิตวิญญาณมีจริงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริงอีกสักอย่างหนึ่ง จิตวิญญาณนั้นเกิดจากเหตุจากปัจจัยอะไรหรือไม่ แต่ปรากฏว่าไม่มีการพูดถึงกันเลย ก็แสดงว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เมื่อไม่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย โอกาสที่จะให้คนเขาสำคัญว่าเป็นอัตตามีได้ง่าย ปรกติธรรมที่มีอยู่แล้วเนื่องอยู่ในร่างกายของเรา รูปกาย และนามกาย คือความรู้สึกนึกคิดจิตใจ เราก็ยึดเอาว่าเป็นอัตตากัน

นักหนาอยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่ทรงชี้ทรงสอนว่าไม่ใช่อัตตา มันไม่ใช่อนัตตานะ เราก็ยังยึดอัตตาอยู่

แต่ยังดีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทรงแนะนำไว้ว่ามันไม่ใช่อัตตา เนื่องด้วยเหตุด้วยปัจจัย บังคับบัญชาไม่ได้ เพียงแต่เราไม่พิจารณาถึงเหตุถึงปัจจัยที่ทำให้ธรรมนั้น ๆ เป็นไปหรือเกิดขึ้น เราจึงสำคัญยึดเอาว่าเป็นอัตตา เวลาประสงค์จะนั่งลงก็นั่งลงได้ ก็สำคัญว่าเป็นอัตตาๆ ก็คือเรานั่นเอง ก็เรานั่งเวลายืนมีจิตประสงค์จะยืนแล้วก็ยืนขึ้น ก็เรายืนต่อไป หารู้ไม่ว่าที่เป็นไปได้อย่างนี้เนื่องด้วยเหตุด้วยปัจจัย เวลาเห็นการเห็นภาพก็เป็นวิญญาณอย่างหนึ่ง เขาเรียกว่าจักขุวิญญาณ ก็เนื่องด้วยเหตุด้วยปัจจัย ต้องมีประสาทตา ต้องมีรูปารมณ์ คือภาพที่จะเห็น ต้องมีแสงสว่างอุปการะ แล้วต้องมีมนสิการคือจิตที่รับรู้การกระทบระหว่างภาพกับประสาทตา ครบ ๔ อย่างๆ นี้แล้ว การเห็นจึงจะเกิดขึ้นมา แต่ว่าเรามีความ (เราในที่นี้สมมุตินะครับ ถ้าไม่ใช้สมมุติก็จะพูดรู้เรื่องได้อย่างไรนะ ทีนี้เรามีความประสงค์จะเห็นอยู่แล้ว ปัจจัยมาพร้อมเพรียงกันเข้า ก็เกิดการเห็นขึ้นมาตามความประสงค์ของจิต เลยยึดเอาว่าเป็นอัตตา คือเราเห็น

คนที่เขาตาบอดตาพิการ หรือว่าอยู่ในที่มืด ทำของตกอยากจะเห็นจะตายไปแล้วทำไมไม่เห็นทั้งๆ ที่มีจิตประสงค์จะเห็น เพราะปัจจัยมันไม่ครบ ถึงเวลานั่งมีจิตประสงค์จะนั่งก็นั่งลงได้ ถึงคราวจะยืน จะเดิน จะนอน ก็ทำได้ตามที่จิตประสงค์ ก็เพราะว่าปัจจัย มันเข้าพร้อมเพรียงเนื่องด้วยปัจจัยทั้งนั้น คนที่เป็นอัมพาต อยากจะลุกจะนั่งจะตายไป อยากยืนอยากเดิน ความอยากนั้นคงจะยิ่งกว่าของเราหลายเท่า แต่ว่าทำไม่ได้ ที่ทำไม่ได้เพราะอะไร เพราะว่าขาดเหตุขาดปัจจัยในอันที่จะทำอิริยาบถนั้น ๆ ให้เป็นไป เมื่อตัวเองไม่ยอมรับความเป็นอนัตตาอย่างนี้มาตั้งแต่ต้นพอปรากฏว่า ไม่เป็นไปในอำนาจเข้าจริงๆ ถึงคราวอย่างนั้น ใจไม่ยอมรับมาก่อน ก็ต้องหงุดหงิดขัดเคือง เศร้าโศก เป็นทุกข์

เป็นอย่างนี้นะ

ท่านทั้งหลายก็พอจะเห็นประเด็นของผมแล้ว ว่าผมมุ่งจะชี้ตรงที่หลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาเน้นอนัตตา ถ้ามีอะไรแปลกใหม่เข้ามา เพิ่มเข้ามา นอกเหนือจากที่ทรงชี้ไปหมดแล้ว เพราะคำว่าสัพเพธัมมา ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่เว้นแต่สักอย่างนะ เป็นอนัตตา ก็คือหมดเลย เอาจิตวิญญาณเข้ามาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจิตวิญญาณนั้นไม่มีในคำสอนของพระพุทธเจ้ามาก่อน อันนั้นก็ต้องนอกเหนือจากคำสอน เมื่อที่สอนไปหมดแล้วเป็นอนัตตา อันนี้ก็อาจจะเป็นอัตตาขึ้นมา ปรกติเราเห็นธรรมที่มีอยู่ในตัวเราเป็นอัตตาอยู่แล้ว มาสนับสนุนทิฏฐิอย่างนี้เข้าไปอีก ผมว่ารากเหง้าของพระศาสนา ซึ่งไม่ค่อยดีอยู่แล้ว **ถูกซ้ำเติมอย่างนี้ก็จะง่อนแง่น รอวันจะล้มครืนไปในเร็วๆ นี้แน่นอน ในที่สุดก็แยกไม่ออก ตรงไหนพุทธ ตรงไหนคริสต์** คอยดูก็แล้วกันนะครับ

"จิตวิญญาณ" ผลกระทบต่อภาษาไทยและพระพุทธศาสนา

รศ.พญ.จิรพรรณ มัธยมจันทร์

จิต = ธรรมชาติที่รู้อารมณ์, สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ, วิญญาณ

จิตมีไวพจน์คือ คำที่ต่างเพียงรูป แต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน ใช้แทนกันได้หลายคำ เช่น มโน หทัย บัณฑร มนายตนะ มนินทรีย์ และวิญญาณ คำเหล่านี้มีความหมายเกยกัน มิใช่ตรงกันโดยสมบูรณ์ ใช้แทนกันได้ในบางโอกาส มิใช่เสมอไป

เมื่อ **จิต** และ **วิญญาณ** หมายถึงสิ่งเดียวกัน เมื่อจะกล่าวถึงจึงควรเลือกกล่าวหรือเรียกเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง มิใช่เอาคำ ๒ คำที่เหมือนกันมาต่อกันโดยอ้างว่าเป็นหลักพุทธศาสนา หรืออ้างท่านอาจารย์พุทธทาส ซึ่งท่านก็ใช้คำว่า โรคทางจิต และโรคทางวิญญาณ ไม่ใช่ทางจิตวิญญาณ แม้แต่การสร้างอาคารที่มีภาพและข้อความสอนให้คนที่มีจิตสำนึกที่ดี ท่านอาจารย์พุทธทาสก็ใช้คำว่า "โรงมหรสพแห่งวิญญาณ"

ภาษาที่ใช้ในทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็เป็นภาษาบาลี หรือสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ตายแล้ว (dead language) เหมือนภาษาลาติน (Latin) เมื่อยกคำในพุทธศาสนาซึ่งมาจากภาษาที่ตายแล้วมาใช้ ก็ควรใช้ให้อยู่ตามความหมายเดิมของรากศัพท์ เมื่อ **จิต** กับ **วิญญาณ** เป็นไวพจน์* กันในความหมายเดิมที่ใช้กันอยู่ในพุทธศาสนา และไม่เคยใช้เกยกัน หรือต่อกัน เมื่อคนในสมัยปัจจุบันจะนำมาใช้ก็ควรดำรงความถูกต้องตามรากศัพท์เดิมไว้

---

* ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ คำไวพจน์หมายถึง คำที่เขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันมาก เช่น บ้านกับเรือน ป่ากับดง รอกับคอย เป็นต้น

ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังเป็นภาษาที่ไม่ตาย จะดัดแปลงอย่างไรก็ได้ แม้แต่การทำให้เกิดการวิบัติในทางภาษา เช่น เขาจะเรียกผู้ที่อยู่ในวัยสาวและสดสวยว่า "เอาะๆ" แม้จะเป็นภาษาวิบัติ ก็ยังใช้จนเป็นที่เข้าใจและติดปากของคนทั่วไป แต่ก็ไม่มีการนำคำว่า "เอาะๆ" มาใช้เป็นภาษาราชการหรือระดับชาติ

การใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันมาต่อกันก็พบได้ในภาษาไทย (ไม่ใช่ภาษาบาลี) เพื่อความไพเราะเพราะพริ้ง หรือคล้องจองกัน เช่น ในเนื้อเพลงมีว่า "บ้านเรือนเคียงกัน แอบดูทุกวันมองเมียง..." บ้านกับเรือน ก็เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน คือหมายถึงที่อยู่อาศัย ส่วนมองกับเมียงก็หมายถึงการดู **ขอย้ำว่า ไม่เคยนำมาใช้เป็นภาษาราชการ หรือเป็นทางการ**

ภาษาอังกฤษกับภาษาไทยไม่เหมือนกัน เช่น ภาษาอังกฤษกล่าวว่า

A HOUSE IS MADE OF BRICKS AND STONES, BUT A HOME IS MADE OF LOVE ALONE.

ของไทยคำว่าบ้านกับเรือนเป็นไวพจน์กัน แต่ฝรั่งเขาตีความหมายของ HOUSE กับ HOME ต่างกัน โบราณท่านจึงว่า "จงเอาเยี่ยงกา แต่อย่าเอาอย่างกา" คือ การ Adapt ไม่ใช่ Adopt คือลอกเขามาทั้งหมด คนไทยก็ต้องรักษาเอกลักษณ์ของไทย **คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ก็ควรรักษาความถูกต้องของศาสนาพุทธไว้**

เรื่องของสุขภาพระดับชาติที่กำลังพิจารณาและมีปัญหากันอยู่ก็อยู่ที่จะใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Spiritual" โดยนิยามศัพท์เกี่ยวกับสุขภาพไว้ดังนี้

๑. ทางกาย = ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ

๒. ทางจิต = มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีปัญญา ใจสงบ ไม่เครียด ไม่บีบคั้น

๓. ทางสังคม = อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ครอบครัวอบอุ่น ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง มีความเสมอภาค และสมานฉันท์

๔. ทางจิตวิญญาณ = ได้ทำความดี และจิตในสัมผัสกับความสุข ความปิติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อ ลดความเห็นแก่ตัว

ความจริงแล้ว ในข้อ ๒ และข้อ ๔ ก็เป็นเรื่องของจิตแต่อย่างเดียวหรือของวิญญาณ ซึ่งเป็นไวพจน์กัน ตามหลักพุทธศาสนาจิตมีถึง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง หรือประเภทตามหลักอภิธรรม

ถ้าจิตขณะที่มีความสุขความปลื้มปิติก็จัดเป็นกุศลจิต ไม่ใช่ว่า ถ้ามีความสุขก็เป็นเรื่องของจิต แต่พอมีปิติก็เป็นเรื่องของวิญญาณ

แม้กุศลจิตซึ่งเป็นจิตฝ่ายดีก็ยังแบ่งเป็น

มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕

อรูปาวจรกุศลจิต ๔ และ โลกุตรกุศลจิต ๔ (๒๐)

แม้ไม่มีคำว่า "จิตวิญญาณ" กุศลจิตก็ครอบคลุมทั้งหมดอยู่แล้ว

ขอย้ำว่า ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ในปัจจุบันเป็นภาษาที่ยังไม่ตาย จะนำมาดัดแปลงให้หรู เก๋ อย่างไรก็ได้ แต่ไม่ควรนำคำบาลีในพุทธศาสนามาดัดแปลงให้ผิดไปจากรากศัพท์เดิม เพราะมาจากภาษาที่ตายแล้ว แม้ไม่นำมาดัดแปลง คนไทยปัจจุบันนี้ก็รู้เรื่องพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริงน้อยเหลือเกินแล้ว จึงไม่น่านำมาดัดแปลงจนผิดความหมายไปจากต้นตอเดิม พุทธศาสนาที่เป็นของจริงคงไม่เหลือ

ที่ผ่านมาคนไทยชอบวิ่งตามหรือลอกเลียนแนวทางต่างชาติ โดยอ้างว่าสมัยนี้ทุกอย่างต้องเป็นไปตามโลกาภิวัตน์ (Globalism) เมืองไทยจึงต้องสูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจ และเกิดภาวะวิกฤตทางการเงินไปหมดทุกหย่อมหญ้า ไม่ว่าเศรษฐี หรือ ยาจก

เท่านี้ยังไม่พออีกหรือ ยังคิดจะลอกเลียนแบบ WHO เพื่อให้มีความหมายตรงกับ Spiritual Health ถึงกับนำรากศัพท์บาลีในพุทธศาสนามาใช้อย่างผิดๆ คือคำว่า "จิตวิญญาณ" เสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจไปแล้ว จะเสียเรื่องศาสนาประจำชาติโดยยักย้ายเปลี่ยน แปลงความหมายของคำในศาสนาพุทธอีก แล้วจะมีอะไรเหลือให้คนไทยภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา เป็นข้อที่วิญญูชนควรจะได้คิดวินิจฉัยกันดูให้ถ่องแท้.*

สุขภาวะทางจิตในพุทธศาสนา**

สุ แปลว่า ดี ภาวะ หมายถึง สภาพ สุขภาวะทางจิตจึงหมายถึง จิตที่อยู่ในสภาพดี คือ ไม่ว้าวุ่น ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน หรือจิตอยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด สว่าง

สงบ คือ นิ่ง ไม่วุ่นวายไปด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ฯลฯ

สะอาด คือ ไม่คิดในสิ่งร้าย สิ่งชั่วหรือสิ่งไม่ดี ที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่า อกุศลจิต

สว่าง คือ คิดตามความเป็นจริง เหมือนคนอยู่ในที่สว่าง ก็เห็นสิ่งต่างๆ ชัดเจนตามความเป็นจริง ถ้าคิดตามอารมณ์ของตน เข้าข้างตนโดยไม่ใช้ปัญญาเห็นชอบก็จัดเป็นจิตที่มืดบอด

คำว่า "จิต" เป็นภาษาบาลีที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา มีไวพจน์หรือคำที่ใช้แทนกันได้หลายคำ ได้แก่ มโน มานัส หทัย บัณฑร มนายตนะ มนินทรีย์ และวิญญาณ (ส่วนคำว่าใจ เป็นภาษาไทย) เมื่อมีความหมายเดียวกันจึงน่าจะใช้คำใดคำหนึ่งก็เป็นการเพียงพอและเข้าใจได้แล้ว

ตามคัมภีร์อภิธรรม ได้แจงนับสภาพจิตไว้ว่ามี ๘๙ หรือ ๑๒๑ (โดยพิศดารตามหลักโลกุตตรธรรม) แต่ที่สำคัญที่จะนำมาใช้เกี่ยวกับสุขภาพ

---

* วิบัติ=ความผิดพลาด, ความคลาดเคลื่อน, ความเสียหาย, ความบกพร่อง, ความใช้การไม่ได้ = Falling away ทิฏฐิวิบัติ = วิบัติแห่งทิฏฐิ = ความเห็นคลาดเคลื่อน

** ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ประจำวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔

ก็คือกุศลจิต คือจิตฝ่ายดี คือคิดแล้วเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและ/หรือส่วนตัวด้วย กับอกุศลจิต คือ จิตที่อยู่ในฝ่ายไม่ดี เช่น จิตมีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

คนนั้น ทางโลกจัดว่าประกอบด้วย กาย (ร่างกาย) + ใจ (จิต) ส่วนทางธรรม คน ประกอบด้วย รูป = กาย + นาม = จิต

ความจริงแล้วในทางพุทธศาสนาสอนว่า ไม่มีตัวตน บุคคล เรา เขา มีแต่รูปที่จับต้องได้ กับ นามซึ่งจับต้องไม่ได้

สังคม ก็คือการรวมกันอยู่ของหมู่คน ถ้าจะพูดให้ละเอียดก็คือ กาย + ใจ หรือ รูป + นาม หลายๆ คู่รวมกัน สุขภาพทางสังคมก็คือ สุขภาพของกาย กับ ใจของแต่ละคน เมื่อมีส่วนไม่ดีมากสังคมก็เสื่อม การพัฒนาสุขภาพสังคมก็เพียงพฒนา กาย กับ ใจ ของแต่ละคนให้ดี แต่อย่างลืมว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” การพัฒนาจิตหรีการดูแลให้มีสุขภาพดีจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

นอกจากนั้นยังมีผู้เปรียบเทียบว่า “จิตเหมือนควาย กายเหมือนเกวียน” หมายความว่า ความที่ตัวผอมๆ ลากเกวียนไปไม่ไหวฉันใด จิตที่ไม่ได้พัฒนาให้ดี ให้มีความเข้มแข็ง ก็พาร่างกายไปไม่ได้ดี เช่น ผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน ถ้าจิตไม่แข็งพอก็ไม่อาจหยุดรับประทานอาหารหวานได้ โรคเบาหวานก็กำเริบ นั่นคือ จิตอ่อนแอ ทำให้ร่างกายเป็นโรค

“น้ำดื่มบริสุทธิ์ไม่มีพิษฉันใด ใจที่บริสุทธิ์ก็ไม่มีพิษฉันนั้น”

การดื่มน้ำบริสุทธิ์เป็นเรื่องของกาย การทำน้ำให้บริสุทธิเป็นเรื่องของจิต ในทางพุทธศาสนาจึงมีหน้าที่ทำน้ำให้บริสุทธิ์สมควรแก่การดื่มโดยไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย แต่ในปัจจุบันนี้กลับทำให้น้ำสกปรก หรือกวนน้ำให้ขุ่นจนดื่มไม่ได้ เช่น ในหนังสือต่างๆ ก็แข่งกันลงรูปโป๊ โดยเฉพาะในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์บางฉบับก็ลงรูปผู้หญิงในสภาพเกือบเปลือยไว้ โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข่าวในหน้านั้น แล้วคดีฆ่า-ข่มขืน จะลดลงได้อย่างไร เพราะกวนน้ำให้ขุ่นอยู่ตลอดเวลา

บางครั้งก็เหมือนกับใส่ยาพิษให้ดื่ม เช่น ที่โรงอาบ-อบ-นวด คิดจะมีการให้เล่นการพนันโดยถูกกฎหมาย มีผับ มีไนท์คลับเกลื่อนเมือง และอื่น ๆ อีกมากมายเหลือจะพรรณา ยาพิษต่าง ๆ นี้ผลิตโดยผู้ที่มีสุขภาวะทางจิตไม่ดี ส่วนใหญ่จะเกิดจากตัณหา และกิเลส

ในทางพุทธศาสนากล่าวว่า กิเลส (สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง) มีถึง ๑,๕๐๐ อย่าง ส่วนตัณหา (ความทะยานอยาก, ความร่านรน = eraving) มี ๑๐๘ อย่าง

การที่จะให้มีสุขภาวะทางจิตดีตามหลักพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เรื่องง่าย อย่างน้อยก็ควรปลดเปลื้อง สังโยชน์ ๑๐ (คือกิเลสอันผูกใจสัตว์, ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์ แบ่งตามแนวพระอภิธรรมได้ดังนี้

๑. กามราคะ (ความติดใจในกามคุณ)

๒. ปฏิฆะ (ความหงุดหงิดขัดเคืองใจ)

๓. มานะ (ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่

๔. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด)

๕. วิจิกิจฉา (ความลังเล สงสัย

๖. สีลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต อย่างงมงาย)

๗. ภวราคะ (ความติดใจปรารถนาในภพ) เช่น ติดใจในตำแหน่ง ร.ม.ต.

๘. อิสสา (ความริษยา)

๙. มัจฉริยะ (ความตระหนี่)

๑๐. อวิชชา (ความไม่รู้จริง ความหลง) เช่นไม่ช่วยแม้มีน้ำท่วมใหญ่

ถ้าบรรเทาสังโยชน์ ๑๐ ตามแนวอภิธรรมในพุทธศาสนาลงได้บ้าง สุขภาพในทุกด้านก็จะดี คือ สุขภาพจิต สุขภาพกาย นำไปสู่สุขภาพสังคมด้วย.

พิจารณ์*
"สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และจิตวิญญาณ" รุ่มรวยอักขระ สาระสับสน

คำวิพากษ์
"(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ"

นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล

ในระยะเวลาครึ่งปีที่ผ่านมาผู้รักสุขภาพทั้งหลายจะได้ยินประโยคใหม่ๆ ว่าด้วยความหมายของ "สุขภาพ" ซึ่งเริ่มมีการแตกประเด็นออกไปจากเดิมที่ว่า **สุขภาพดีหมายถึงการไม่เจ็บไม่ป่วย** แต่ความหมายใหม่ที่ได้รับการระดมยิงอย่างถี่ยิบเพิ่มขึ้นทุกอณูของวงการสัมมนาและวงการข้อมูลข่าวสารทางสุขภาพก็คือความหมายใหม่ที่ว่า ***"สุขภาพดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ(มโนธรรม)"***

ผู้ที่อยู่เบื้องหลังของประโยคใหม่นี้ คือสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) นั่นเอง องค์กรนี้เป็นเจ้าภาพในการจัด "(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ" กำลังเปิดการระดมความคิดจากกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยเชื้อเชิญมาว่า **"เอกสารฉบับนี้ จัดทำขึ้นสำหรับใช้เป็นสื่อตั้งต้น ให้ภาคีต่างๆ และผู้สนใจ ได้ช่วยกันพิจารณา แสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตัด เสริม เติม แต่ง**

---

* ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ประจำวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔

ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้กรอบความคิดระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ของสังคมไทย สำหรับนำไปเป็นกรอบการยกร่าง พรบ.สุขภาพแห่งชาติในขั้นต่อ ๆไป เอกสารฉบับนี้จึงมิใช่เอกสารที่สมบูรณ์ตายตัว" นี่นับเป็นท่วงทีใหม่ขององค์กรภาครัฐที่หันมาฟังเสียงประชาชนกันอย่างจริงจัง

ก่อนอื่นใครก็ตามเมื่อได้ยินประโยคนี้ คงต้องสงสัยว่านิยามของสุขภาวะ ทำไมต้องมีถึง ๔ ปริมณฑลด้วยกัน และ ๒ ใน ๔ ปริมณฑลนี้มีคำที่ซ้ำกันอย่างยากที่จะเข้าใจได้ คือ คำว่า **"ทางจิต"** และคำว่า **"ทางจิตวิญญาณ"** ๒ ปริมณฑลนี้แตกต่างกันอย่างไร

น่าเสียดายที่ "(ร่าง)กรอบความคิดฯ" ที่สปรส.ซึ่งเป็นผู้ตั้งโจทย์ขึ้นมาเอง ไม่ได้นิยามศัพท์ไว้ แต่เมื่อไขว่คว้าหาต่อไปก็เจอโปสเตอร์แผ่นหนึ่งของสปรส. จำแนกสุขภาวะไว้ว่า:

ทางกาย - ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่พอเพียง

ทางจิต - มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น

ทางสังคม - อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ครอบครัวอบอุ่น ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อม ที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง มีความเสมอภาค และสมานฉันท์

ทางจิตวิญญาณ - ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปิติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อ ลดความเห็นแก่ตัว

เห็นดังนี้แล้วให้เกิดความรู้สึกเป็น ๒ ด้าน

ด้านหนึ่งชื่นชม ชื่นชมในหลักคิดที่องค์กรนำหน้าทางการแพทย์นี้หันมาให้ความสำคัญ ไม่เฉพาะความสุขสบายทางกายเนื้อของผู้คน แต่ให้ความสำคัญแก่ความสุขทางจิตใจด้วย แถมความหมายทางจิตของสปรส. ไม่ได้หมายเพียงความหมายทาง "จิตเวช" ตามตำราฝรั่ง

แบบเก่า แต่เป็นจิตในความหมายที่ลึกซึ้งแห่งพุทธศาสนาด้วย เพราะได้ระบุไว้ถึงความมีศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักเบื้องลึกของพุทธศาสนาเอาไว้ (ศาสนาอื่นเน้นเรื่องของศีล และสมาธิ ดังคำปาฐกถาธรรมของสัตยา นารยัน โกเอ็นก้า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๔) สปรส.ยังให้น้ำหนักในมิติทางสังคมด้วย ทำให้เห็นว่าบุคคลจะสุขได้ มิใช่ด้วยตนเองอย่างเดี่ยวโดด แต่มีปฏิสัมพันธ์อย่างแยกกันไม่ได้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม

ด้านสองสับสน ประโยคนี้ของสปรส.ออกจะรุ่มรวยอักขระ แต่สับสนทางสาระอยู่ไม่น้อย เพราะได้ใช้คำว่าจิต และคำว่าจิตวิญญาณออกมาเป็น ๒ อย่าง ท่านพูดอย่างนี้แสดงว่าท่านเห็นว่าจิต นั้นเป็นคนละอย่างกับวิญญาณ ความจริงทั้งสองคำนี้เป็นคำในภาษาบาลีที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย เมื่อเป็นคำในภาษาบาลีก็ย่อมเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นธรรมดาและสปรส.ก็ได้ชี้ความหมายของ "จิต" ด้วยคุณสมบัติที่มีศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นหลักของพุทธศาสนาอยู่แล้ว จำเป็นอยู่เองที่ต้องตีความคำ ๒ คำที่เป็นปัญหานี้ ด้วยความหมายทางพุทธศาสนาต่อไป

ในเรื่องนี้ อ.ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ผู้รู้ทางอภิธรรมท่านหนึ่ง ให้อรรถาธิบายไว้ว่า "ถ้าจะถือความหมายในทางพระพุทธศาสนาแล้วก็น่าจะใช้คำว่า "จิต" หรือ "วิญญาณ" คำใดคำหนึ่งเพียงคำเดียว ไม่น่าจะต้องมีคำว่า "จิตวิญญาณ" อีก ท่านบอกว่าคำว่า "จิต" และคำว่า "วิญญาณ" นี้เป็นคำพูดถึงธรรมชาติอันเดียวกัน เพราะมีข้อความปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก (คัมภีร์ธรรมสังคณี) อยู่อย่างนี้ว่า "กตมํ จิตฺตํ ตสฺมึ สมเย โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทริยํ วิญญาณํ วิญญาณกฺขนฺโธ ตชฺชามโนวิญญาณธาตุ, อิทํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ" แปลว่า "ถามว่าชื่อว่า จิต ย่อมมีในสมัยนั้น

เป็นไฉน? ตอบว่า "จิต มโน มานสะ หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุ อันเกิดจากธรรมที่มีผัสสะเป็นต้นนั้นใด, นี้ชื่อว่าจิตย่อมมีในสมัยนั้น" ดังนี้

แม้ใน อัสสุตวาสูตร (สังยุตนิกาย นิทานวรรค) ก็มีข้อความปรากฏอยู่อย่างนี้ว่า "ยญจ โข เอตํ ภิกฺขเว วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ, มโน อิติปิ, วิญฺญาณํ อิติปิ ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อญฺญเทว อุปฺปชฺชติ อญฺญํ นิรุชฺฌติ" แปลว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติที่เรียกว่าจิตก็ดี, ว่ามโนก็ดี, ว่าวิญญาณก็ดี นี้ใด, ธรรมชาติที่เรียกว่าจิตเป็นต้นนี้ ดวงหนึ่งเกิดขึ้นดวงหนึ่งดับไป ตลอดคืนและวันทีเดียว"

ใน วิสุทธิมรรค (ขันธนิเทศ) ท่านก็กล่าวไว้อย่างนี้ว่า "วิญฺญาณํ จิตฺตํ มโนติ อตฺถโต เอกํ" แปลว่า "คำว่า วิญญาณ จิต มโน ว่าโดยสภาวะก็เป็นอันเดียวกัน" ดังนี้

จากหลักฐานตำราทางพระศาสนาเท่าที่ยกมาแสดงนี้ บอกให้ทราบชัดเจนว่า จิตและวิญญาณเป็นอย่างเดียวกัน เพียงแต่ใช้ในต่างวาระกันเท่านั้น

ในเมื่อสปรส.อ้างถึงจิต เหมือนจะอิงองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา แต่กลับจำแนกอีกชนิดหนึ่งเป็นจิตวิญญาณว่าเป็นคนละอย่างกัน ย่อมเป็นความเข้าใจไม่ตรงกับหลักฐานทางตำราพุทธศาสนา อย่างนี้แล้วก็สุดวิสัยที่จะให้คนอ่านเข้าใจได้ว่า "ภาวะที่เป็นสุขทางจิต, ภาวะที่เป็นสุขทางจิตวิญญาณ" ที่พูดถึงนั้นเป็นอย่างไร ย่อมมีผลกระทบไปถึงความเชื่อถือในสิ่งที่รัฐจัดดำเนินการอยู่นี้เป็นธรรมดา

ยิ่งไปกว่านั้นถ้าพิเคราะห์ลึกเข้าไปในความหมายของ "สุขภาวะทางจิต" และ "สุขภาวะทางจิตวิญญาณ" ที่สปรส.เสนอไว้ในโปสเตอร์ก็ยิ่งจะเห็นความสับสนทางสาระมากเข้าไปอีก เช่นเสนอว่า "ทางจิต คือมีความสุข เบิกบาน..." และเสนอว่า "ทางจิตวิญญาณ คือ

...จิตใจสัมผัสความปิติสุข..." เช่นนี้แล้วทั้งสองอย่าง ย่อมมิใช่ความหมายเดียวกันละหรือ? ทำไมจะต้องแยกออกเป็น ๒ ปริมณฑลด้วยเล่า?

สปรส.เสนออีกว่า "ทางจิต คือ ...มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา..." ซึ่งแท้ที่จริงบุคคลจะมีได้ก็เพราะการมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว แล้วก็ยังเสนอซ้ำซ้อนเข้าไปอีกว่า "ทางจิตวิญญาณ คือ ...มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ..." เช่นนี้แล้วย่อมเห็นได้ว่า อันจิตและจิตวิญญาณนั้นแท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกัน ด้วยเหตุใดฤๅที่สปรส.จะต้องแยกออกมาเป็น ๒ ปริมณฑลให้รุงรังยาวความต่อไปด้วยเล่า?

อนึ่งพึงรู้ไว้ว่า ในทางพุทธศาสนาไม่เคยมีที่ใดที่จะใช้คำว่า **"จิตวิญญาณ"** เป็นสองคำคู่กันเช่นนี้ แท้ที่จริงคำนี้น่าจะเป็นคำใหม่ แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Spiritual Health ซึ่งมักหมาย ถึงความสุขที่เกิดจากความดี และลดความเห็นแก่ตัวลง ทำให้เกิดปัญญา" แต่ยิ่งอธิบายก็ยิ่งทำให้สับสนต่อไปอีกมากเท่านั้น เพราะคำว่า "...ลดความเห็นแก่ตัวลง" ได้ถูกสปรส.กำหนดไว้เป็นความหมายของ "จิตวิญญาณ" ส่วนคำว่า "...เกิดปัญญา" ก็ถูกสปรส.กำหนดไว้เป็นความหมายของ "จิต" เห็นไหมครับว่า เรากำลังทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยาก ทำสิ่งที่เรียกว่า "จิต" หรือ "วิญญาณ" ซึ่งก็คือสิ่งเดียวกันในพุทธศาสนา มาแบ่งให้เป็นสอง เพียงเพราะแปลมาจากฝรั่งเท่านั้นเอง

เคยมีแพทย์จากกรมสุขภาพจิตท่านหนึ่งอธิบายกับผมถึงสาเหตุที่ทำไมเดี๋ยวนี้ องค์กรแพทย์ภาครัฐ จึงมักเอ่ยถึงคำว่า "กาย จิต และจิตวิญญาณ" ว่า สาเหตุสืบเนื่องมาจากมติของ WHO คือในอดีตที่ผ่านมา องค์การอนามัยโลกยอมรับเพียงสุขภาวะทางกายและจิต (Body & Mind) เท่านั้น โดยจิตก็คงจะตีความในแบบ "จิตเวช" ตามตำราฝรั่งเล่มเดิม ต่อมาด้วยการดิ้นรนของประเทศทางตะวันออก จึงได้มีการเติมคำว่า "Spirit" เข้าไปเป็นคำที่สาม และเป็นเหตุให้เกิดการแปล

เป็นไทยได้คำว่า "จิตวิญญาณ" ออกมา เนื่องเพราะฝรั่งถือว่า Mind เป็นเพียงเรื่องของความรู้สึกนึกคิด แต่ Spirit เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สูงส่งไปกว่านั้น

ตรงนี้ต่างกับปัญญาทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิงที่ถือว่าตัวตนของเรา ประกอบด้วยกายกับจิต พิเคราะห์เจาะลึกโดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาแล้ว ด้วย ศีล สมาธิ จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งและสอนสั่งมาเป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปี ด้วยเหตุฉะนี้ข้อคิดจึงมีอยู่ว่า ขณะนี้ในเมื่อเรากำลังจะยกร่าง "พรบ.สุขภาพแห่งชาติ" สำหรับคนไทยประเทศไทย เหตุไฉน ไยเล่า เมื่อเราเริ่มต้นด้วยความหมายของ "จิต" ตามหลักพุทธธรรมแล้วไซร้ กลับจะต้องชูคำว่า "จิตวิญญาณ" อันเป็นความหมายของฝรั่งมาสร้างความสับสน ให้กับคนไทยอีกเล่า

พึงหมายเหตุไว้ตรงนี้ด้วยว่า คำ "จิตวิญญาณ" เป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นตามความนิยม ยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ผู้มีหน้าที่บัญญัติศัพท์ จึงพึงคิดทบทวนอย่างรอบคอบที่จะนำคำใหม่ที่มีความหมายคลุมเคลือ จารจารึกไว้ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ

โดยสรุปแล้ว คำพิจารณ์ของผม จึงฝากความเห็นไว้ว่า:

๑. เห็นด้วยกับการขยายปริมณฑลของคำว่าสุขภาพดี ครอบคลุมทางกาย ทางจิต และทางสังคม นั่นแสดงถึงการยอมรับว่า การสร้างสุขภาพที่ดีสำหรับประชาชนไทยนั้น มิใช่เพียงการนั่งซ่อมสร้างที่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่ต้องมีการพยายามในปริมณฑลทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย คนที่มีกายกับจิตดีจะช่วยกันสร้างสังคมที่ดี มีมโนธรรม ขณะเดียวกันสังคมที่ดี มีความสมานฉันท์ ไม่เห็นแก่ตัว ก็จะส่งผลให้เกิดผู้คนที่ดีทั้งสุขภาพกายและจิตอีกด้วย

๒. **เห็นด้วย**ว่าการซ่อมสร้างที่ตัวบุคคลนั้นมิได้หมายเพียงกายเนื้อ แต่หมายไปถึงจิตของบุคคลนั้น และเป็นจิตที่มีความหมายกว้างไกลกว่าขอบเขตเดิมในวิชา "จิตเวช" ตามตำราฝรั่ง แต่เป็น "จิต อันเป็นธรรมะที่รับรู้อารมณ์" ตามหลักเบื้องลึกแห่งพุทธปัญญา

๓. **ไม่เห็นด้วย**กับการที่สุขภาพดีจะถูกแบ่งออกเป็น ๔ ปริมณฑล เพราะสุขภาวะทางจิต และทางจิตวิญญาณ แท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกัน "การทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปิติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อลดความเห็นแก่ตัว" ที่สปรส.ถือเป็นความหมายของจิตวิญญาณ แท้ที่จริงก็คือภาวะทางจิตที่เกิดร่วมกับกุศลเจตสิก คือจิตที่เป็นกุศลนั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่ง การสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่สปรส. อยากได้ ก็คือการส่งเสริมจิตที่เป็นกุศล เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสุขภาวะทางจิตอยู่แล้วโดยหลักของอภิธรรมที่เป็นองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา มิใช่สิ่งที่พึ่งจำแนกแยกเฉพาะเป็นอีกมิติหนึ่งจากคำว่า จิตแต่อย่างใด การจำแนก เป็นจิต และจิตวิญญาณ การจารึกเข้าไปในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ เท่ากับเรากำลังละทิ้งปัญญาแห่งพุทธศาสนา ทั้ง ๆ ที่ผู้ร่างกรอบความคิดก็ใช้พุทธศาสนาเป็นจุดตั้งต้นของคำว่า "สุขภาวะทางจิต" การมีทั้งสองคำนี้ไว้ด้วยกันจะทำให้พรบ.สุขภาพแห่งชาติกลายเป็นหัวมงกุฎท้ายมังกร เป็นน้ำพริกผสมนมเนย ไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง

สุขภาพดี จึงหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม ซึ่งครอบคลุมได้ทั้งสุขภาพของปัจเจกบุคคล และสุขภาพของสังคมอันเป็นสาธารณะ ที่รวมความหมายของการอยู่ร่วมกันทั้งทางกายภาพและทางมโนธรรมพร้อมกันไปอยู่ในตัว

อนึ่ง อาจมีผู้โต้แย้งว่า พรบ.สุขภาพแห่งชาติเป็นของกลางๆ ไม่ควรอิงศาสนาไหน จึงไม่ควรเอาหลักการทางศาสนาพุทธมาท้วงติง

อาจทำให้ศาสนาอื่นรับไม่ได้ เพราะศาสนาอื่นก็มีเรื่องของจิต เรื่องของวิญญาณ นี่ไม่น่าจะเป็นคำโต้แย้งที่มีน้ำหนัก เพราะถ้าจะแก้ไขให้สุขภาพดี คือสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม เพียง ๓ คำนี้ก็น่าจะเป็นความหมายกลางๆ ที่ครอบคลุมหลักการเรื่องจิตเรื่องวิญญาณของทุกศาสนาอยู่แล้ว แต่ถ้าเติมคำที่ ๔ คือ "จิตวิญญาณ" เข้าไปแล้วทำให้เกิดความขัดแย้งกับหลักศาสนาพุทธโดยตรง เราจะทำอย่างนั้นกันไปทำไม?

ผมเป็นชาวพุทธ และผมเชื่อในกาลามสูตร พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า "อย่าปลงใจเชื่อโดยการฟังตามกันมา โดยการถือสืบๆกันมา โดยการเล่าลือ โดยการอ้างตำรา โดยตรรก โดยการอนุมาน โดยการคิดตรองตามเหตุและผลอย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ ....." ผมมีความเห็นว่าในเมื่อยังอยู่ในกระบวนการการพิจารณ์ ก็เชื่อว่ากระบวนการนี้ย่อมเปิดโอกาสให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไป ผมยังคาดหวังในท่าทีอันเป็นประชาธิปไตยของสปรส.ในอันที่จะรับฟังข้อคิดเห็น คำท้วงติงอีกด้วย ท้วงติงด้วยใจบริสุทธิ์ เพื่อนำไปสู่การร่วมร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติอันเป็นสมบัติร่วมกันของผู้คนทั้งสังคม จึงจำเป็นต้องรวบรวมความคิดเห็นเสนอมาด้วยประการฉะนี้.

บทความ

คำว่า "จิตวิญญาณ" ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ คือการนำ "พระผู้เป็นเจ้า" ของศาสนาอื่น บัญญัติลงในกฎหมายไทย

บุญญปัญญา

เมื่อวันที่ ๕-๙ สิงหาคม ๒๕๔๕ ที่ผ่านมานี้ ได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพขึ้นครั้งใหญ่ ที่ศูนย์ประชุม BITEC บางนา มีผู้เข้าร่วมประชุมมาจากทั่วประเทศประมาณ ๒๐๐๐ คน ใน ๓ วันแรก คือวันที่ ๕-๗ นั้นจัดโดย สถาบันวิเคราะห์ระบบสุขภาพแห่งชาติ (สวรส.) และอีก ๒ วันหลังคือวันที่ ๘-๙ จัดโดย สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ทั้ง ๒ องค์กรนี้เป็นหน่วยงานของรัฐ ตั้งอยู่ในกระทรวงสาธารณสุข และทำงานร่วมกันเพื่อให้คนไทยทั้งประเทศ มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง มีจิตใจที่ดีงาม โดย สวรส. จะทำการวิจัยหาข้อมูลทางด้านสุขภาพ และสปรส.มีหน้าที่ดูแลการร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ในวันที่ ๘ เป็นวันที่สปรส.จัดงานสมัชชาสุขภาพ เพื่อทำประชาพิจารณ์เกี่ยวกับร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ได้มีองค์กรพระพุทธศาสนา ๒๕ องค์กร ไปประท้วงและคัดค้านการร่างพรบ.ฉบับนี้

มีข้อสงสัยว่า การร่าง พรบ.สุขภาพแห่งชาตินั้น มีอะไรเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนที่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นอยู่ในมาตรา ๓ วรรคแรกของร่างพรบ.ฉบับนี้ ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า "สุขภาพ"

หมายความว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือคำว่า "จิตวิญญาณ" ทำไมคำว่า "จิตวิญญาณ" เพียงคำเดียวมีความสำคัญอะไรนักหนา เมื่อดูผิวเผินแล้วไม่น่าจะเป็นเรื่องใหญ่โต แต่ทำไมสปรส.จึงพยายามบัญญัติคำนี้ไว้เป็นภาษาทางราชการให้ได้ ทั้งๆ ที่ได้รับการคัดค้านจากองค์กรพระพุทธศาสนาถึง ๒๕ องค์กร เราพอจะประมวลปัญหาและผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาจากการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ได้ดังนี้

๑. เป็นคำที่หาความหมายแน่นอนไม่ได้ อาทิ

จิตวิญญาณของคนพเนจร

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง วิถีชีวิตของคนพเนจร

จิตวิญญาณแห่งการเกษตร

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง ความรู้ทางเกษตรกรรม

จิตวิญญาณแห่งป่าและขุนเขา

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง ความสลับซับซ้อนของป่าเขา

รีสอร์ทแห่งนี้มีจิตวิญญาณของ country

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง บรรยากาศลูกทุ่งฝรั่ง

จิตวิญญาณของสมชายเที่ยวล่องลอยไปยังที่ต่าง ๆ

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง ภูติผีแบบแม่นากพระโขนง

เมื่อคำว่า "จิตวิญญาณ" มีความหมายหลากหลายและสับสนเช่นนี้ เป็นเรื่องของความรู้สึก เป็นคำที่ยังไม่ยุติเป็นหลักการ จะนำมาบัญญัติใช้เป็นภาษาทางราชการได้อย่างไร

๒. การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" มีผลเสียทำให้ภาษาและหลักการทางพระพุทธศาสนาวิบัติ

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า "จิต" และ "วิญญาณ" เป็นคำ ๒ คำที่มีความหมายเหมือนกัน แปลว่า "ธรรมชาติรู้" มนุษย์มีธรรมชาติในการรับรู้สิ่งต่างๆจากสภาวะแวดล้อมภายนอก โดยผ่าน ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งมีการกำหนดให้ใช้ภาษาเรียก การรับรู้ผ่านตำแหน่งหรือจุด รับรู้ในแต่ละส่วนโดยเฉพาะ ดังนี้

การรับรู้โดยผ่านทางตา เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางตา
เราเรียกว่า จักขุวิญญาณ
การรับรู้โดยผ่านทางหู เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางหู
เราเรียกว่า โสตะวิญญาณ
การรับรู้โดยผ่านทางจมูก เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางจมูก
เราเรียกว่า ฆานะวิญญาณ
การรับรู้โดยผ่านทางลิ้น เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางลิ้น
เราเรียกว่า ชิวหาวิญญาณ
การรับรู้โดยผ่านทางกาย เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางกาย
เราเรียกว่า ผัสสะวิญญาณ
การรับรู้โดยผ่านทางใจ เป็นธรรมชาติที่มนุษย์รับรู้ทางใจ
เราเรียกว่า มโนวิญญาณ

เมื่อ สปรส. นำเอาคำ ๒ คำนี้ คือ "จิต" และ "วิญญาณ" ที่ใช้แยกกัน มีความหมายเหมือนกัน คือ ธรรมชาติการรับรู้ของมนุษย์ มารวมกันเป็นคำเดียวคือ "จิตวิญญาณ" และกำหนดให้มีความหมายใหม่ต่างไปจากเดิม ย่อมทำให้ภาษาทางพระพุทธศาสนาผิดเพี้ยนไป

เป็นเหตุทำให้ภาษาทางพระพุทธศาสนาวิบัติ ปัญหาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้หยุดอยู่ที่ภาษาวิบัติเท่านั้น ผลกระทบที่สืบเนื่องก็คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาวิบัติไปด้วย เพราะภาษาเป็นประตูนำไปสู่ความเข้าใจในหลักการ เมื่อการใช้ภาษาผิดเพี้ยนไป ความเข้าใจในหลักการพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าก็ผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไปด้วย ซึ่งก็เท่ากับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะพระพุทธเจ้าได้มอบพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อทำให้ภาษาพระพุทธศาสนาวิบัติมีผลทำลายพระธรรมวินัย พระศาสดาของชาวพุทธก็ถูกทำลายไปด้วย

๓. การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" เป็นการทำให้ชาวพุทธยอมรับพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นโดยไม่รู้ตัว

อันที่จริง ที่มาของคำว่า "จิตวิญญาณ" นั้น มาจากการกำหนดของประเทศทางตะวันตก คือ องค์การสหประชาชาติ WHO ได้กำหนดไว้ว่าสุขภาพของมนุษย์จะดีได้ด้วยสาเหตุ ๔ ประการ คือ Body Mind Social and Spiritual well being สปรส.จึงแปลคำนิยามนี้ว่า สุขภาวะของมนุษย์จะดีได้ด้วย สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สปรส.แปลคำว่า Spiritual คือ "จิตวิญญาณ" คำว่า Spiritual มาจากศาสนาทางประเทศตะวันตกที่มาจากคำว่า God the Spirit หรือพูดสั้นๆว่า "God" แปลว่า "พระผู้เป็นเจ้า"

ในศาสนาอื่นมี God มีพระผู้เป็นเจ้า แต่ในพระพุทธศาสนาไม่มี God มีแต่พระรัตนตรัย คือมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ God มีสภาพเป็นอัตตา เป็นเทวนิยม แต่ในขณะเดียวกันที่พระรัตนตรัยเป็นอนัตตา เป็น อเทวนิยม มีสภาพเป็นอนัตตา

การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ จึงเท่ากับเป็นการทำให้ชาวพุทธยอมรับพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นอย่างเป็นทางการโดยไม่รู้ตัว แสดงถึงการครอบงำทางศาสนาที่มีต่อประชาชนชาวไทยกว่า ๙๐ % ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา จะด้วยมีเจตนาในการกระทำครั้งนี้หรือไม่ก็ตาม

๔. การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" คือการนำภูมิปัญญาตะวันตกมาครอบงำภูมิปัญญาไทย

การใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" แทนคำว่า Spiritual นั้น เท่ากับเป็นการนำเอาวัฒนธรรมความเชื่อทางตะวันตก เข้ามาครอบงำวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทย ประเทศไทยมีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของตัวเองที่โดดเด่น และสืบเนื่องมานานนับพันปี เราควรจะเคารพในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของเราเอง เพราะประเทศไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นใคร จึงไม่จำเป็นที่จะต้องยอมจำนน เดินตามความคิดของทางตะวันตกอยู่ร่ำไปและดูถูกภูมิปัญญาของตนเองว่าต่ำต้อยโดยยกเอาภูมิปัญญาตะวันตกมาอยู่เหนือภูมิปัญญาของตนเอง เราควรมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง วัฒนธรรมไทยภูมิปัญญาไทย ก็คือวัฒนธรรม ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ที่สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศไทยจากอดีตจนกระทั่งทุกวันนี้ ปัจจุบันสังคมไทยกำลังอยู่ในความเสื่อม เพราะคนไทยละเลย ไม่ได้นำเอาหลักการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาของประเทศอย่างจริงจัง

๕. คำว่า "จิตวิญญาณ" ยังไม่ผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสถาน

เมื่อพูดถึงวิวัฒนาการทางภาษาว่า ภาษาย่อมมีวิวัฒนาการไม่หยุดนิ่ง มีการปรับปรุง

เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม แต่การกำหนดการเปลี่ยนแปลงความหมายทางภาษาให้ทันต่อวิวัฒนาการของโลกนั้น ผู้กำหนดต้องเป็นผู้รู้ทางด้านภาษาโดยตรง เช่นเดียวกับการรักษาโรคคนไข้จะต้องได้รับการรักษาจากแพทย์ ไม่ใช่ให้หมอตี๋ที่ไม่มีความรู้มารักษาคนไข้ หรือให้หมอผีที่รักษาโดยใช้เวทย์มนต์หลอกลวงชาวบ้าน การบัญญัติศัพท์ทางราชการก็เช่นเดียวกัน ต้องเกิดจากราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีผู้รู้และรับผิดชอบในการบัญญัติศัพท์โดยตรง วิวัฒนาการทางภาษาจึงจะเกิดขึ้นในทิศทางที่ถูกต้อง ไม่ใช่เกิดจากชาวบ้านหรือแพทย์กลุ่มหนึ่งเพียงไม่กี่คน ที่ไม่มีความรู้ทางภาษาศาสตร์เป็นผู้บัญญัติศัพท์ให้คนไทยทั้งประเทศใช้ ในเมื่อคำว่า "จิตวิญญาณ" ยังไม่ผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสถาน จึงไม่ควรใช้เป็นภาษาทางราชการ

๖. หลายองค์กรที่เกี่ยวข้องตีความคำว่า "จิตวิญญาณ" เลยเถิดก้าวเข้าสู่การบั่นทอนพระพุทธศาสนา

• มูลนิธิสุขภาพไทยได้พูดไว้ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๔๕ ว่า "สุขภาวะทางจิต ไม่สามารถเป็นคำตอบสุดท้ายให้กับปัญหาสุขภาพทั้งปวงในโลกยุคปัจจุบันได้...มิติทางจิตได้กลายมาเป็นคำตอบสุดท้ายและสูงสุดในการสร้างระบบสุขภาพที่ยั่งยืน...คุณสมบัติของสิ่งที่เรียกว่าจิตวิญญาณนั้น อย่างน้อยจะต้องมีความเชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตนในพระผู้เป็นเจ้า"มูลนิธิสุขภาพไทย

นำเอา "จิตวิญญาณ" มาอยู่เหนือ "จิต" นำเอา "จิตวิญญาณ" ที่มีความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นมาข่ม "จิต" ในทางพระพุทธศาสนา

• ร้ายหนักเข้าไปอีก สวรส. ได้กล่าวไว้ในมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ว่า "ลำพังพุทธิปัญญาอย่างเดียว ไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์ได้ อาจทำให้จ่อมจมอยู่ในทุกข์ด้วยซ้ำไป" สวรส.กำลังลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธศาสนา ดูถูกพุทธปัญญาที่ช่วยประชาชนชาวไทยและช่วยสร้างชาติไทยให้ดำรงอยู่และเจริญรุ่งเรืองมากว่าพันปี

นอกจากนี้สวรส. ยังนำเอาความคิดของตนไปแอบอ้างเป็นเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา สวรส.กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ ๓ กรกฎาคม๒๕๔๕ ในหัวข้อ "รื้อกระบวนทัศน์ สวรส.ชูพุทธสุขภาพ" กล่าวว่า "ผมอยากให้สังคมสนใจแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา...เรื่องกระบวนทัศน์สุขภาพในสังคมไทย ว่าด้วยชีวิต ความตาย และจิตวิญญาณ"

แม้แต่ สปรส.เอง ก็เผยแพร่บทความที่ก่อให้เกิดความสับสนในความหมายทางพระพุทธศาสนา โดยพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ชื่อ "สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ" ความตอนหนึ่งว่า "จิตวิญญาณในที่นี้ หมายถึง จิตขั้นสูง คือ จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุดคือ พระนิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า" ทำให้คนหลงผิดเข้าใจว่า "นิพพาน" ก็คือ "พระผู้เป็นเจ้า" แท้ที่จริง พระผู้เป็นเจ้าเป็นอัตตา เป็นเทวนิยม แต่นิพพานเป็นอนัตตาเป็นอเทวนิยม

เมื่อการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ก่อให้เกิดการตีความเลยเถิด สร้างความเสียหายให้แก่พระพุทธศาสตร์เช่นนี้ โดยองค์กรอื่นๆ ทั้งที่

เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับ สปรส. ตลอดจน สปรส.เอง อยากจะถามว่า สปรส.ยังคงจะยืนยันที่จะบัญญัติคำนี้ลงในพรบ.สุขภาพ เพื่อให้เกิดการตีความทำลายพระพุทธศาสนาต่อไปอยู่อีกหรือ

๗. ใช้คำว่า "จิต" คำเดียวก็เพียงพอ

อันที่จริง คำว่า "จิต" นั้น เป็นธรรมชาติแห่งการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งครอบคลุม "จิต" ประเภทต่างๆไว้ทั้งหมดแล้วไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด และมีองค์ประกอบของจิตอย่างไรประเภทที่เป็นกุศลหรือประเภทอกุศล รวมทั้ง "จิต" ที่มีองค์ประกอบของจิตชนิดที่เรียกว่า "จิตวิญญาณ" ซึ่งไม่ว่าจะตีความหมายไปกี่แบบกี่อย่างก็ตาม ต่างก็รวมอยู่ในคำว่าจิตเอาไว้หมดแล้ว การใช้คำว่า "จิต" และ "จิตวิญญาณ" จึงเป็นความหมายที่ซ้ำซ้อนอยู่ในประโยคเดียวกัน เช่น เราพูดว่า "ผลไม้" ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงผลไม้ทั้งหมด ฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องขยายความว่าเป็นผลไม้ชนิดใด ไม่ควรใช้ภาษาซ้ำซ้อน ก่อให้เกิดความสับสนในร่าง พรบ.สุขภาพแห่งชาติ

๘. คำว่า "จิตวิญญาณ" ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ คือการนำ "พระผู้เป็นเจ้า" ของศาสนาอื่นบัญญัติลงในกฎหมายไทย

ในเมื่อ "จิตวิญญาณ" แปลมาจากคำว่า Spiritual ซึ่งเป็นคำย่อมาจาก God the Spirit จิตวิญญาณจึงแปลว่า God หรือพระผู้เป็นเจ้า การที่ สปรส.จงใจจะบรรจุคำนี้เข้าในกฎหมายไทย โดยผ่าน พรบ.สุขภาพแห่งชาติ เท่ากับ สปรส.จะบัญญัติคำว่าพระผู้เป็นเจ้าหรือ God แอบแฝงเข้าสู่กฎหมายไทยโดยไม่ให้ชาวพุทธรู้ตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวพุทธจะยอมได้หรือไม่ ชาวพุทธเคยรวบรวมลายชื่อกว่า ๑ ล้านชื่อ เสนอต่อรัฐบาล

เพื่อขอให้กำหนดในรัฐธรรมนูญให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ **สปรส.ฉวยโอกาสที่ชาวพุทธไม่รู้ตัว บรรจุพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นเข้ามาในกฎหมายไทย** จึงเป็นสิ่งที่ชาวพุทธยอมรับไม่ได้

กล่าวโดยสรุป ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงควรตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากคำจำกัดความของร่างพรบ.สุขภาพแห่งชาติ ให้มีเฉพาะข้อความว่า "สุขภาพที่ดีหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม" เท่านั้น ก็น่าจะเพียงพอ

องค์กรชาวพุทธ ๒๕ องค์กร ได้ยื่นจดหมายคัดค้านต่อสปรส. เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ขอให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากร่างพรบ.สุขภาพ และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๔๖ สปรส. ได้มีหนังสือถึงภาคีทุกกลุ่มทุกประเภททราบ พร้อมทั้งเอกสารสรุปข้อยุติประเด็นเห็นต่างในพ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.....(วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๔๖) ระบุว่า ได้มอบให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาช่วยหาคำที่เหมาะสมใช้แทนคำว่า "ทางจิตวิญญาณ" เช่นคำว่า "ทางปัญญา" หรือ "ทางการเข้าถึงศาสนธรรม" หรือคำอื่นที่เหมาะสมกว่า อันเป็นพัฒนาการที่เป็นไปในทางดีขึ้น แต่ชาวพุทธก็ยังต้องติดตามอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนจนกว่าร่างพ.ร.บ.ฉบับนี้จะประกาศใช้เป็นกฎหมายจริงในที่สุด

อนึ่ง ขอให้ชาวพุทธทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน ยกเลิกการใช้ศัพท์คำว่า "จิตวิญญาณ" ตามเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเพื่อป้องกันรักษาพระธรรมวินัยไม่ให้บิดเบือนผิดเพี้ยนไป เป็นการช่วยกันต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนนาน

ขอให้
ชาวพุทธยกเลิกการใช้
คำว่า “จิตวิญญาณ”

เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
The Network of Buddhist Organizations of Thailand

ปญฺญา นรานํ รตนํ
ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย

เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
วัดมัชฌันติการาม
ถนนวงศ์สว่าง ซอยวงศ์สว่าง ๑๑
เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ ๑๐๘๐๐